IOANNIS BARCLAII ICON ANIMORVM.

Editio Postrema.

MEDIOLANI.

Apud Io. Bapt. Bidell. 162

Superiorum Permissu.

SERENISS.

ET POTENTISS.

PRINCIPI

LVDOVICO XIII.

Franciæ, & Nauarræ Regi Christianissimo.

IOAN. BARCLAIVS

Felicitatem, Victorias, Triumphos.

MOrtaliũ animos seria contemplatione deprehendi, Ludouice Rex Christianissime, & veluti oculis subijci posse, ille sciebat, qui in oraculi modum edidit, vt se quis-

que cognoſceret. Sed priuatum bonum eſt ad ſuæ vnius mentis notitiam peruenire, Plurimorum autẽ varios, genios, impetuſque animorum, curioſa diligentia poſſe diſtinguere, res adeo publicæ vtilitatis, vt nec indignũ duxerim munus, quod Tuæ Maieſtatis adoleſcẽtiæ traderetur hanc mentium morumq; picturam: In qua vt potui fideliſſime Natura lineamenta ſequutus ſumæ vt aliquot diſcrimina adumbraui, quæ in hominum animis eadem Natura conſtituit, ſiue terrarum vti oriũtur ſpiritu: ſiue fortunæ in quam naſcuntur, aut perueniunt, ſorte: ſiue etiam varia

rum

rum ætatum discrimine, aut illorum affectuum qui pene diuersi singulos agunt. Non indulgeo, Rex Serenissime, intempestiuæ & superbæ sapientiæ, vt his scriptis informare adolescentiam tuam studeam, et inter disciplinas quæ iam primam tuæ Maiestatis ætatem feliciter exercent, non rogatæ sententiæ suffragio audiri. Habes Iuuẽtutis tuæ Rectores, quos Burchum & Senecam appellarẽ, nisi quod in Traianum inciderunt. Habes vtriusq; Parentis sacratissimum geniũ, O Rex, illumq; præterea qui à Numine est, vobis suæ Maiestatis vicarijs incubantẽ. His tu optime Indolẽ tuam

credes. Nobis tamen in parendi sortem genitis si templa adornare, & coronas licet aris appendere, cur non & pietati videamur operari, cum ipsos ingenij nostri cẽsus, velut in sacrũ Numinum vestrorum ærarium, ingenua deuotione conferimus? At quid (inquies) externæ gentis homo diuertis ad peregrini Numinis cultus? Nunquã erit (Rex) vt meo Regi domesticus me apud te ducam externum. Tuæ enim fortunæ magnitudo non in Galliarũ, adeoque nec terrarum finibus hæret. Trãsit quoq; maria, obtinetque amicitiæ iure Britãnias. quod per sæpe est ipse seruo

rum

rum & ciuium sacramento validius fœdus dies, seculoque pudendus, qui, parricidio supra omnē atrocitatem horribili Inclytum tuū Patrem Orbi ademit, tibi fidem tuorum amicorum approbauit certiori exprimenta quā etiā ipsi vellēt. Inter omnes nemo Regum Principumue Serenissimo meo Rege, aut verius defuncto Henrico ingemuit, aut synceri⁹ timuit viuenti Ludouico. Neq; vero cunctatus est, dum cognito rerū euentu posset perfūctoria & secura pietate se iactare: Sed cum adhuc in tāto rerum articulo extrema timerentur, in hanc vocē ad immortale amicitiæ exem-

plum erupit, ſe tecum communicaturum pericula, venturaſque in ſortem Britannias quamcũque ille turbo tuis Gallijs feciſſet. Nec deinde degenerauit Rex Maximus à ſuorũ verborũ ſanctitate, affectu, anniſq; tibi Pater, & antequam velles frater, communione dignitatis. Hæc tanta animorum vtrinque mixtura, & Gallica decet in Britannis voto feruere, & noſtra apud vos exaudiri. Et ea mihi publica ratio (nam priuatas tacuerim) nuncupandi Tui Maieſtati donarij. At nunc quidem Iconem Animorũ, Rex Potentiſſime, tibi voui: mox quoque Tui Animi et Maie

ſtatis

statis imaginem Posteritati paraturus; cum te ad illa quæ Orbis expectat purpura tua digna, maior ætas propulerit, spiransque in oculis atque ingenio tuo Maximi Patris virtus: qui bello ac pace mirabilis, æmulorum inuidiam vicit, & amicorum fidem. Galliam suam agentibus fatis insanam armis fregit, quid in Cæsaris laudibus maius? Tuū deinde in victoria animum, clementia exarmauit. Nec id potuit Alexander. Tu tanti Patris hæres, tu spes metusque populorum, iam famam impleuisti quantamcunque capere tā teneri anni possūt. Dum crescis, dum in vires,

summis rebus maturas exurgis. Tuæ Maiestati in hæreditatis interim partem laus Parentis, triumphique, & cæteræ dotes erunt, quibus æternitatem emit. Sed & hæc ipsa, licet patria, aliena esse censebis, volesque tuis potitulis niti, vbi eosdem poteris per ætatem meruisse. Vale.

ELENCH. CAPITVM.

CAPVT I.

ÆTates hominis quatuor pueritia, adoleſcentia, ætas virilis, & ſenectus.

CAPVT II.

Secula pene ſingula ſuum genium habere, diuerſumque à cæteris. Eſſe præterea cuilibet regioni proprium ſpiritum, qui animos in certa ſtudia, & mores quodã modo adigat. Hos ſpiritus inueſtigari operepretium eſſe.

CAPVT III.

Galliæ dotes, & ingenium incolarum.

CAPVT IV.

Britannicæ Insulæ: in quibus diuersi populi, Angli, Scoti, Hyberni.

CAPVT V.

Germaniæ ritus: & Belgi, cui hodie Germaniæ inferioris nomen.

CAPVT VI.

Italiæ, & Italorum indoles.

CAPVT VII.

Hispanorum genius mores.

CAPVT VIII.

Hongari, Poloni, Mosci. Gentes reliquæ ad Septentrionem positæ.

CAPVT IX.

Turcæ, Iudæi.

CAPVT X.

Præter patriæ indolem, dari cuique mortalium suos affectus, atque ingenium. Præcipua inuestigari posse, non scribi omnia. De ingeniis ad subitos iocos aut sententiæ valentibus. De aliis,

qui

qui spontanea eloquentia diffunduntur. De hominibus tardioris lentiorisque prudentia. Perfectos demum esse, qui inter hæc duo genera sunt positi. Vtrum sint præstãtiores animi, qui literis idonei, an qui administrandis rebus publicis. Delicata ingenia assiduo aut diuturno labori minus apta, quam tarda & depressa.

CAPVT XI.

De fortibus annis, Temerarijs, Timidis: Superbis; Sordidis; Languidis & reconditis; Hilaribus, & exertis. De inconstantibus ingenijs & omnia acriter, sed non diu volentibus.

CAPVT XII.

De animis Amori obnoxijs. Hos affectus singulorum temperari, & interdum mutari, à fortuna, & vel splendida vel obscura vitæ conditione.

CA-

CAPVT XIII.

Diuersos affectus esse, Tyrānorū, & legitimorum principū: Rursus Regum qui successionis iure, & eorum qui suffragijs ad regnum perueniunt. De Procerum, qui apud Principes gratiosi sunt, ingenio.

CAPVT XIV.

De studijs Aulicorum. De diuersis generibus & affectus egenorū; itemque diuitum.

CAPVT XV.

De magistratibus. De causarum Patronis.

CAPVT XVI.

De diuinarum scientiarum peritis: deque Præfectis Religionum.

IO. BARCLAII ICON ANIMORVM.

CAPVT I.

AEtates hominis quatuor pueritia, adolescentia ætas virilis, & senectus.

HVmani generis, sicuti cęterorum omnium, præcipua in cunabulis custodia est. In arboribus rami nascentes obsequuntur Agricolæ, cuius ductu vel in altum

altũ enituntur : uel ad terram poni deflectunt. Ita puerorũ animi, parentũ, uelut obstetricum, manibus fingi possunt, certa, & in sequuturam ętatẽ mansura imagine. Semina maxime, & ueluti fundamenta uirtutum, his antiquo pręaltoque affectu insinuanda sunt; ut deinde ignorent, natura an præceptis acceperint, parentibus obnoxio ingenio esse, facilíq; præcipientibus? intemperantia, mendacio & fraude uelut insolentia prodigiorũ exterreri; pręcipuè uim Numinis uenerari, nunc beneficio nunc uindicta suspiciendam. Et hæc ipsa non atroci aut molesta ratione urgẽda sunt. Nã quæcunq; suppliciorum metu colimus, eadẽ tristi fastidio solemus auersari: & concepta à puero òdia, nescio qua horroris cõsuetudine, ad senium

quo-

quoq; deducim⁹. Sed assiduis sermonibus imbuẽdi sunt, de fastigio, præmijsq; uirtutũ; flagitia cũ supercilio ac uerecundia apud illos nominãda; quę oĩno nesciãt, sępe publicè, nec iã cũ infamia regnare. Tã leuibus rudimẽtis initiati, oderint uitia uirtutesq; tanquã ferras aut rigidas nõ timebũt; & faciles ad hæc prima rectæ disciplinę initia accedent, parentũ magistrorumq; auspicio, quorũ sententijs uelut diuini mẽtis oraculis, detinẽtur imbecilli in illis animi, nec dũ iudicãdi ambitione solicitati; Accedit quod nõ emitur promissis adulãtiũ uitiorũ haud intacta modo ętas, sed incapax uoluptatis. Itaq; rẽ turpẽ iudicio suorũ, & sibi nullis lenociniis cõmẽdatã facillimè proscribẽt. Neq; hic pueritiã initiam⁹ ad superstitiosæ, & anxiæ pietatis

tis ſupplicium, ſed ad virilem cautamq; virtutem. Nã cum animus hominis ingenerato pondere in praua deflectat, neceſſe eſt adhuc faciles ramos in contrarium cogi, vt deinde impetu ſuo redeuntes medium inter naturam & inſtitutionem teneant.

In hac autem puerorum diſciplina, gloriæ quoque ſtimuli paſſim infigendi ſunt ſentientibus animis, vt iã tũ ſuos honores aſſueſcant ſuſpirare, & ſiue ſcholis, ſiue ludis exerciti, eminere æqualibus labore dulciſſimo contẽdant. Præterea cum ætate ſenſim veluti ex captiuitate deducendi sũt; vt & mitior maieſtas parentũ ſenſit, & illi non ſubito aut improuiſo libertatis incremẽto laſciuiant. Suis etiam ſtudijs relinquenda eſt pueritia, ne videamur Naturã arguere, quæ

hanc

hanc ætatem imbecillem esse iussit, & intempestiua semente sapientiæ nondum præparatum ingeniū corrumpamus. Sit illis innoxia lasciuiēdi venia, studium literarum magis ad mutationē ludi quā ad fastidium, minusq; supplicij ex supercilio parētū, quam timoris: fruantur deniq; adhuc miserantis Naturæ indulgentia, nec ante humanarū mentium supplicia, quā meruerint, tolerent. Nisi fortè putamus in leuibus malis esse, cum pueri à ludo in totum prohibentur, omnemq; strepitum fascium cū illius Stolonis coniuge exhorrent: & sapientię quā nōdum capiunt acerba documēta, tanquam mimum, aut exhibent aut reuoluunt. Qui sensus est ad miserias acerrimus in hanc ætatem cadit: dum tenerę mentes nec timorē regere

re possunt, & peius de incõgnitis malis iudicant. Ac ut uiri quos fortuna ingẽtibus malis fregit, quam capaces animos habent, totos implẽt suarum miseriarum contemplatione, atq; sensu: sic & in pueris, dũ incidit qđ miserrimè expauescunt, omnis uis timendi dolendiq; consumitur. Interrogatus qui prædones laqueum minitantes euaserat, quo animò expectasset mortem, quo, inquit, olim puer flagrum expaui. Sed & illa in pueris metus acerbitas succũ absorbet. quem Natura ad laxandos corporis artus, & incrementa adolescentiæ, exundare uoluerat. Non .n. suam uim uentriculus habet, euocato ad laborantis cerebri præsidiũ igne, neque pactu lætitiæ diffunditur sanguinis impetus qui omni interpellatione tri-

stitiæ

ſtitię marceſcit. Ita hęc ingenia, inter ægræ cuſtodiæ uincula, uel territis, uel exhauſtis uiribus ſic ſubſiſtunt, ut qui ſupra pueros ſapuerant, poſtea infra decus uirilis prudentiæ delirent. Equis certe, iuuenciſque, in primorum annorũ libertate incurioſos impetus effundere concedimus, ne tunc primũ robur enaſcens timeat ad uincula accedere. Adeo cęcæ mẽtes quod in ceteris animantibus uidemus, in noſtris pignoribus aut negligimus, aut neſcimus. Neq; tñ in infinita libertate prima hæc ætas dimittẽda eſt. Sit illis mediocris terror ſupplicii, ſumma parentum reuerentia, & ſemper quantum ſibi liceat, ignorent. Nã ſi procax eſt alicuius pueritia, nimiumque ferocia exuberat, tũc faceſsãt lenitatis iſta præcepta; tumorq; naturæ vitio

vitio enascens, quam sæpe parentum lenitas ad vlceris maturitatem fouet, adhuc crudus ac facilis exsecetur.

Hoc modo lepida pueritia suæ & parentum voluptati relinquetur, & postquam expleuerit stultitiam innoxiarũ cupiditatum, ipsa ętas paulatim studia mutabit, radicesq; virtutum adolescent, quas ipsi iã non impetu, sed iudicio amabunt. Tunc afferent ad adolescentiã, & ad crepusculũ prudentiæ, mentem liberam, placidamq;, quæ ad illius lucis pulchritudinem vi suę institutionis obuersa sit.

Sed vt omnis rectitudo viuersis vitiis oppugnatur, plus inter se, quã cum media virtute luctantibus; ita qui acerbos adhuc animos vocant ad nimiam maturitatem studiorũ, non durius oportet accusari,

quam

quã ignaros viriũ quas Natura eiusmodi ætati concessit. Nam præterquã quod quibusdã est præcox ingeniũ, & Curiæ capax prætexta Papirij, est etiam à Natura illis annis dos sua atq; census; vis scilicet capacis facilisq; memoriæ, quæ in pueris summa est, & quicquid iis temporibus acceperit pertinaci felicitate seruatura: sed crescentibus sensim annis hebescit, instar roris ad nostrorum corporum salubritatem eximii, qui in feruentibus plagis Ilicibus inhærens, nisi excipitur prima luce, ad surgentis Solis radios expirat. Multis ideo sermonibus mox ubi historiarũ lectione, dũ licet, ferẽdus est ille cãpus, vt nec cogitãtes pueri bona cõcipiant, deinde vel cũ inuitis adolitura. Linguarũ quoq; varietas, quæ tot vigiliis nobis cõstat,

sur-

ſurgentibus ad pueritiã infantibus ꝑ colloquentiũ cõmercium pulchre accedet. Hæc ſc. minimi laboribus opera, nulliuſq; iudicij, ubertim exequetur illa ætas, nec labori idonea, nec matura iudicio. Qđ ſi areſcere ſiuerimus facilem humentemq; memoriã, erunt longo laboris faſtidio quærẽda eadem, quæ tũc melius, & abſq; nauſea habuiſſemus. Nã quid miſerius, quam hoc tempus, quod prudẽtię idoneum nobis in uirili ętate conceditur. licet breue, nec iam tot ſcientiis artibuſq; ſufficiens, in his etiam ſępe cõſumi, quæ uacua pueritia, ſi eã excoluiſſes, ita in receſſus memoriæ, ut in penarię cellę latebras condidiſſet?

Sunt autẽ in eiuſmodi quoque annis quędam omnia creſcẽtium uitiorum, aut futuræ

uirtutis

virtutis: moliente iam Natura aptum vnicuique indoli fũdamentum. Adhuc Cyrus, qui Persarum Imperium condidit, pastore genitus credebatur, cum in eo emicuit anim⁹, quo deinde toti pene Orienti iugum imposuit. Puer cũ parium annorum cœtu ludebat: Rex forte ludendi à iocãtibus factus, uere ius regium in sodales exercuit: cõtumaces uerberibus cecidit, sat superque idonea maiestate. Res ad Astyagẽ delata est ab eorũ parẽtib⁹ quos Cyr⁹ verberauerat: Et is iussit Cyrũ ad se pducit, qui ad solij tiaræq; cõspectũ non uili aut puerili timore enarcuit: Regẽ se aiebat à pueris constitutũ, & quod regiũ esset, egisse. Hinc maiora suspicatus Astyages, quam quæ præsẽs pueri fortuna iubebat, in illius genus, & parentes

quæsiuit, mox suum ex filia
nepotem agnouit. Cato au-
tem qui à fatali sibi Vtica no-
men traxit, paulo supra infan
tiam erat, cum Legati Latino
rum suæ genti ius ciuitatis
oraturi Romam perueniunt,
adeuntque Liuium Drusũ Ca-
tonis patruum, apud quem ip-
se educabatur : Hunc puerum
cum legati per iocum rogas-
sent ecquid illos iuuare apud
patruum precibus uellet, hęsit
immotus, eos etiam acri vul-
tu perstringens. Et ipsi tantu-
læ ætatis contumaciam admi-
rati, in experimentum idolis,
vlterius blanditias, moxq; mi
nas ingerunt, verbum extor-
quent: tandemque correptum
extra altioris triclinij fene-
stram, ut in terram proiectu-
ri, aliquandiu versant: Sed
is timere dedignatus peius
quoque supercilium arctauit.

Tan-

Tanquam in ſeueræ rigiditatis auſpicium, qua ipſe deinde tota vita inhorruit. Errant tamen haud ratio qui ex puerorum moribus temere de futurorum affectuum ratione cõijciunt. Nam oportet graue eſſe indicium, & ſupra illius ætatis leuitatem pertinax, quod ſit efficacis argumenti, ad motus venturorum, & flexilium annorum deprehendendos. Vnum eſt quod vix fallit pręſagium; ſcilicet lachrymarum profuſe excidentium facilitas. Qui enim ad primum perculſæ mentis ictum veris gemitibus madent, ſunt illi naturæ mollioris, & ad humanitatem amoremque compoſitę. Alios videas magnis quidem clamoribus, & ſimulantibus fletum, ſiccos tamen oculos inter parentum minas & verbera tenere: feri iſti plerũq;, ſi

adoleuerint: aut certè in opacis pectoribus nec teneros affectus, nec iustos etiam timores admissuri.

In adolescentiam deinde productos, primamque iuuentutem, ipse impetus sanguinis, viresque iam se nimis cognoscentes prorsus immutant, & animum abripiunt per inconsultæ fiduciæ ac securitatis æstus. Tunc primum ideo delicijs ætas est, nec plus de uoluptatum sensu gaudet, quam quod illas audeat impune experiri. In posterum consulere ideo nesciunt, quia adhuc crudæ vires non reputant se obnoxias esse fortunæ; & præterea lætarum rerum species tunc animos ita implent, vt seueriori prudentiæ, quę primo aspectu molesta est, in ijs nihil vacet. Et tunc qui-

quidem, iam non vano aut dissimulato impetu, sua quemque natura in studia abripit, ad quę potissimum factus est. Nam quos ad uilia artificia ignobilis indoleis ducit, ii destinatam sibi artem monstrantibus fatis agnoscunt: tum quos ingenij vigor siue Musis, siue negociis dicauit: omnis denique, species animorum in suam tribum adoptatur, pręeunte Natura.

Quę nisi quendam impetum ac suauitatem adiungeret huic vtilitate laborum quos pręscribit, certe adolescentia iuuentusque, vix ducta ratione nec durum aliquid in se audens, pene cum venia erraret.

Verum in ipsa incuria, eorũ qui omnino à labore aç offi

cia redeunt, plerumque illa vis emicat ad se vocantis industriæ: veluti herbarum semina, per saxorum latera quæ nascentibus obstant exili cacumine enituntur, vt saltem se ostendant enecari. Siue enim ignauia adolescẽtes perdiderit; siue luxus, aut commessationum insana dulcedo, cum suis voluptatibus ludisq; lassati, recedunt interdum ad aliquam laboris ac industriæ speciem, cui perfunctoriæ incubant, & tantum ad mutationem voluptatis, ad eam potissimum partem diuertunt, cui diligenter excolendæ idoneã mentem, geniumque acceperant. Adeo non potest in totum interire fatorum stimulus in certa munera vnumquemque pulsantium.

Vt uero arbores, quæ multo ac valido succo in inutiles

ra-

ramos exurebant, tādē maturescente illa luxurie felicissimos prouentus alere possunt: ita iuuenis nimio æstu exultantē liberumque animum nactus, aliquando iusta & ad sapientiam sufficiente moderatione residebit. quòd si iam ab ipsa adolescentia maturam sobriamque vim sortietur, certo languore inutili ante primam senectutem marcebit. Sed hoc maxime est ad indiciũ futuræ virtutis, si ipse inter cętera studiorum aut affectuum genera aliquid valde uolet: id q̃cquid est nimio ac veluti præcipiti feruore complectens. Nã hæc acris cupiditas saltem ostendit, illum uero, & per hoc laborioso impetu, in sua studia posse ferri: sine qua indole nemo uirtutem vere colet, aut gloriæ litabat.

Cæterum quamuis adole-

ſcentię interdum ſint ingrata ſenectutis conſilia, tamen ipſa conſcientia ſapientię nondum in ſuis annis maturę, neſcio quid de iis altum ſentit, qui iam ante experti iuuentutem per eam commeantibus iter oſtendunt. Animus autem in hoc ętatis flore prima cupidine laudis ardet, impatiēs contumeliarum, non diu eadē conſilia probare, aut exequi, facilis; etiam plurimum ſibi placet; nec ſatis amicitias poteſt eligere, nec poſtea aduerſus ſuccreſcens faſtidium tueri. Quicquid autē ſubito mētis acumine inueniri, aut perfici poteſt, non aptiores in mortalib9 habes, quam in illo flexu annos. Vt uideatur pueritię eſſe facta maiorū, uel dicta, indefeſſa memoria adipiſci; iuuentutis autē, & facere noua, & loqui, ſequētis deinde ętatis

tis ſe ex vtriſque moderari.

Excipit iuuentutem ſtata ętas ac virilis, media inter adoleſcētię præcipua, ponduſque ſenectutis. In hac adeo cū animò corpus viget, ut tunc demum vere hominē credideris, datamque in illorum annorū gratiam quantacunq; eſt mortalibus uita. Hi ingens corporum & animorum mutatio, vt ciborum plerumque ac uoluptatum alius tunc delectus, ita mores alii, & in nouum efformatę cupiditates. Robuſt⁹ animus, & ueluti ab adoſcentię caligine emiſſus, primum ſolet de anteactis erroribus atroci cenſura iudicare: mirariq; ſe tam improuide potuiſſe peccare.

Illinc ſtatim vtilitas pœnitentia; & ruinas, quas iuuent⁹ fecerat emendātis, ſedulitas. Opum, honorumq; prȩcipuus

amor eſt; & quaſi nũquam de uita deceſſuri, ita auide ad illam ſubſidium & ornamenta quærunt. Simulare amicitias, ſuiſq; deſideriis imperare, nõ alij magis ſciunt. Veram quoque fortitudinem habent, caſtigato impetu, neq; extincto, quod ad iram uindictamque adoleſcentia feruebat. Tũc demum vis integra ſolerſq; iudicii non incitata torrente iuuẽtutis, nón feſſi corporis ægritudine laborans: Cauta illius uitia, ac plerumque nec virtutẽ ſine præmio colunt.

Sed hanc denique pulcherrimã vitæ partẽ ſenectus, uelut aliquo æſtu, ſenſim inundans, ſanguini primũ, & mox ingenio ſuum frigus inſinuat. Hæc diuerſa habitu, affectib⁹, moribuſque, priorum annorũ virtutes partim auget, partim auertit in uitia. Timiditas

tas maximè insidet, & aptam alioqui prudentiæ sedem infe stat. Quippe senes hoc pectoris igne defecti, qui fortitudinem inspirat, nec aliter quam per sua aliorũque pericula in tantum ætatis prouecti, omnia solent nimis anxia cogitatione versare, tã quæ ipsi effugere, quam quæ alios perdide rũt. Hinc illa uis consilii, atq; prudentię, quæ maximã senectutis dotẽ facit, sæpissime nimio pauore corrumpitur, dũ omnia etiam tuta circumspicit, mauultq; interdum malo ocio vulnera tegi, quam in periculum venire medicinæ. Felix ille Cunctator, qui furentem Annibalem vallo castrorũ, uelut clypeo, à pernicie Italiæ submouerat; ille Fabius pene Imperij Vrbisq; assertor, quid abfuit, quid religiosa supra modũ timidaq; sententia,

redeuntem felicitatem à Romanis liminibus arceret? Scipio traiiciendi in Africam cõsilium impetumq; sumpserat. Ita extorquendus erat Annibal, & ad patriæ clades de uisceribus Italiæ reuocandus. Tã salubrẽ optimi ducis mentẽ, simul incolumitatem Imperii, pene ille Fabius interuertit, omnia tantæ expeditionis pericula anxie reputans: cum ad naturam sua sponte cunctantem senectus accessisset. Sed hunc in senibus næuũ facile suæ virtutis excusaret; maximeq; coniiciendi futuri sagacitas, quæ in illis edocta per ꝑteriti tẽporis memoriã, quo minus corporis uinculis obligatur, eo purius omnia & quasi cõmunicato cum syderibus cõsilio prospectat.

Quot vrbibus, quoq; imperiis hæc sapiẽtia saluti fuerit,

quan-

quanta etiam priuatis hominibus vtilitas, qui se senũ con silijs permaniserunt, plena sũt vetustatis monumenta, & quotidiano vsu unusquisque perdiscimus. Et fortasse hic senibus illa ingẽs, & plerũq; ĩ defessa loquendi cupiditas, quasi datus à Natura stimulus, ne illi docere gauarẽtur qui omnium optime posse.

Sed pleriq; eorũ non satis in hac parte modum tenent, vt quisque se iuuenũ illis applicuerit, per suorũ annorum rerumq; gestarum seriem infinita oratione eũtes; ac quod molestissimũ putes, ne una q. dẽ & simplici vexatione cõtinẽti, quotiescũq; in eũdem inciderint rursus pari sermoni aut inueniẽt causã, aut faciẽ. Etiã quo patiẽtior aut verecũdior erit, quẽ ad illud audiẽdi supplicium rapuerint, hoc mi-

miserius eum plectent.

Nec audiri tantum amant; sed vbi consuluntur, aut etiã sponte monent, sibi fidem haberi, componiq; omnia in quẽ modum præscripserint, nimis interdum pro imperio volũt, vrgentq; nolentes: rati ab ijs se contemptos qui abnuunt regi: Iuuenum virorumq; consilia peruicaci fastidio, & veluti de altiori scena despiciunt. Tu si dignus es, quem aliquãdo in senectute peccantem iuuentus quæ ventura est excusset, iam mulcebis animos innoxio gaudio exultantes, facilisque dicentibus fronte saltem ac luminum nutu, quicquid dixerint lætus accipies. Nã quæ minor reuerentia prouectis his annis, & patriũ cultum merentibus potest haberi, quam vt saltem simulemus probari à nobis quæ edicunt;

fa-

facilique, & nihil auferente officio, tantæ venerationis ætatem suo gaudio perfundamus.

Eadem autem rerum humanarum experientia quæ illos per reliquias ætates ad senectutē deduxit, simulq; eorum exēpla, quos viderint in egestatem labi, agere solent ad nimiā domesticæ rei curam. Quis ferat hoc mortalitatis ludibriū, tunc fortunas auidissime expeti, cum nec diu manere, nec iā solicitare preciosis deliciis effetū corpus possint? Viget hoc tamē in siccis pectoribus malū, labensq; Natura timet scilicet ad inopiā peruenire, à qua non possit iā lassis uiribus, indices morientibus vindicari.

Illis vero qui in senectute hæc uitia, uelut syrtes effugiunt, nihil est ad omne cōsor

tium commodius. Res publicas atque priuatas felicissime regere: despicere malos impetus, ac uincere, qui animos nostros inconsulte diripiunt: & consulere iuuentuti, & parcere: quid ipsi fuerint, quid tunc senserint, nōdum immemores: digni denique qui longa senectute sua sapientia fruantur. Orbemque illa ueluti experte Philosophię disciplina componant.

CA-

CAPVT II.

Secula pene ſingula ſuum genium habere, diuerſumque à cæteris. Eſſe preterea cuilibet regioni proprium ſpiritum, qui animos in certa ſtudia, & mores quodã modo adigat. Hos ſpiritus inueſtigari opere precium eſſe.

GRenouicũ peruetuſta Regum Britannicorum domus eſt, millia IV. ſub Londino, ad Tameſis ripas. Mõs imminet Regię modico ſupercilio ſubiectum oppidum fluuiumq; deſpiciens. Breuibus tumulis in illũ aſcẽditur: uerticemq; ingenti ambitu planicies extendit. Forte in eum bene mane conſcenderã: & ſolitudo circum erat, ut nemo interpellare poſſet cogitationum ludum dulciſſima libertate

tate errantium. Sed memorabilis amœnitas pene citius animum quam oculos diffudit, aspectu, non Britannia tãtum, sed fortasse tota Europa pulcherrimo. Ingens planicies aliquot suspensa colliculis, rursus montes in orbẽ effusi, neque cito castigabant oculos, neque illos per immẽsum cœlum spargebant. Tametsi lętissima vbertate in viciniam exudat, & ad radices montis redeuntibus in gyrum fluctibus insulam pene molitur. Passim toto alueo naues, & omnis generis onerarię: vt proximas quidem totas aspicerem, cæterum longius stantes, aut sub altiori ripa, ex malis antennisque tanquã nudam & brumalem syluam cognoscerem.

Nihil illa plaga viridius. Pascuorum vtilitas eam frugibus

gibus abstulit: & vix alibi felicior in gramina terrarum luxuries. Priuatorum quoq; fundos, de more patrio, perpetuę fossæ, & pleræque in marginibus arbores sapiunt: Maxime vias publicas altissimæ populi, à lateribus tuentur, vt de monte despiciēti perpetua facies hortorum videatur, saltuumve factorum ad ambulationis voluptatem. Præcipua est tam varia viriditas, pene in diuersos colores distributa. Nam quæ longius absunt velut cærula incumbentis cęli facies opacat: propiora, dēnsiore fronde in arboribus nigra sunt, vel humi tenui herbarum virore nitentia. Sed pulcherrimum spectaculū prębebat ipsa vrbs, inter eximias Europæ celebrata, Londinū, innumeris domibus, vix tamē populi sui capax: Quippe ad
al-

alteram Tamesi ripam late effusum est, vicinisque annexũ oppidis, & penè continua ędificia per quatuor millia portendens. Per hoc spatiũ nõ priuatæ tãtũ domus: sed & fana crebro fastigio eminent, & media ciuitas tanquam vmbone, ita præcipui templi mole distincta est.

Cum bis ego nec prouisa voluptate deducerer tandem reuocare animum cœpi, & sit mecũ reputare: quid esset q̃d incogitantẽ rapuisset: vnde ille aspectus sic placeret quę occulta vis, quæ ratio meã mentem tetigisset. Num ipsa vrbs, num fluminis cursus, montesne, an campi, an imago sylua rũ? Horum omniũ nihil vnũ: sed tantarum varietas rerum, & veluti Naturæ suas opes explicantis industria. Subiit inde cogitatio: nihil esse

in

in mortalium rebus ad suam pulchritudinem sic exactum, quod tandē non fatiget contē plantem, nisi ad hunc quem in tuebat modum aduersarū dotium beneficio in aliam aliāq; venustatem mutetur, semperque lassatos improuisa nouitate reficiat: Et quoniam ad omnis decoris fastigium perducēdꝰ Orbis erat, nequaquā tantæ artis oblita natura est. Regiones aliquas montib. sustulit, alias in planiciē deduxit: has æstu tortuit: has damnauit ad brumas: reliquas, nec quidem æquali ingenio, temperauit.

Fœcunditatem, aut squalorē, nō modò non vbique, sed nec in perpetuum imposuit: olim felices prouentib. terrę, nunc sterilibus arenis informes ac vastæ sunt: & quæ quōdam crudo aere horrebant,

non

non tantum in fruges, ſed & in voluptatum inſtrumenta luxuriant. Adeo eſt ex totius Orbis pulchritudine illiꝰ partes in multiplices habitus vultuſque tranſire. Neque Aſtra, licet certis itineribus ſemper curſum tenentia, aeri motus eoſdem, & effectus ſolent infundere: Ideoque quamuis ijſdem ſpatijs omnes anni in orbem excurrant, nullus tamen in totum aut eum imitatur qui præceſſit, aut exemplú eſt ſequuturo.

Sed ille cuius gratia cæterarum rerum ornatus inſtitutus eſt, ille ad diuinitatis memoriam ſpecimenque homo compoſuit, præcipue naſcitur in huius varietatis venuſtatem. Nam non modo diuerſos in corporibus habitus ſortiti mortales ſunt: ſed & animos adeo multis ſimul rebus

idoneos, vt nulla pictura pluribus coloribus possit, aut lineis, delectare intuentes, quā quas in hominibus fata duxerunt. Quæ virtutum aut vitiorum series, quæ artium sublimitas, quodve calliditatis ingenium, non est in hoc sapientiæ penetrali à Natura reconditum? Nulla tamen quam magis admirere diuersitas, quam in libertatem homines nasci, qui enim aliter se regere possent, laudemque, vel cũ pœna infamiam ex susceptis studijs mereri? simulque seruire; ad quosdam scilicet affectus, ac viuendi pene normam sua indole vel temporũ sorte adacti. Nam omnia sæcula genium habent, qui mortalium animos in certa studia solet inflectere. Quædā ætates præcipue armis exercitæ; mox omnia in quietem compo-

po-

posita; tum Regnorum, tum Rerumpublicarum in populis amor; nunc veluti in barbariē homines nasci; deinde facilioribus animis mansuescere, & post secula aliquot ad stipatum prima caligine ingeniū redire. Ita sæpius Orbis cultis hominum morib. enituit; subsidensq; deinde industria, velut quadam nube; subducta est. Florentibus Græcię rebus, quid ad humanitatem, aut astum illis gentibus defuisse existimes? Artificiorum tanta vis, vt in auro vel saxis, siue hominum, siue pecudum formas, pene etiam animarēt, ea eloquentia, in Poetis suauitas, vt illam sibi sumeret Romana ambitio, quam imitaretur, nō vinceret. Inde in alias terras concedēte fortuna, nulli ipsis Græcis dolentius ad Maiorum memoriam suspirabant,

bant, à quorum ingeniis exci-
derant.

Sed Romani imperij vices, & quę inde propius ad nos ętates sunt, multo certius mutabiles sæculorum genios prodent. Sub Augusto cōposita Roma omnis humanitatis cultu suam magnitudinem ornauit; ac inter cœtera velut ad fastigiū Latinæ venustatis prouecta est. Nihil vetat ab exiguis quoq; rebus magna colligere. Vnde tunc Poetarū examen felicissimis numeris ludentium, nisi à quodam spiritu tū mentes agente, qui neq; labores Poetarū in Italia afflauerat, & paulo post in idē studium incūbentes destituit? A Nerone in Traianū, pauci anni multos quoq; Poetas habuerunt, ingensq; tunc numerus in Rhetorum arena sudantium: in quibus iam labentis

linguæ indicia, & pro natiui decoris, quod petierat, pompa, tumor obſcurus, & ad ſapientiæ ſpecimen ſubornatę ſententiæ. Eadem tempeſtate ſub Nerone, excuſſa pax, qua Orbis Romanorum in quietē componebatur; & mox turbo vbique, & in omnium animis bellum, à Gallia Germaniaq; ad vltima Orientis ſenſim infuſum, quid erat niſi arcana vis, quod propemodū fatū appellem, ad certas & deſtinatas vices corda mortaliū propellens? Quæ ſecura eſt ætas, iam quidē plurimum exciderat de antiqua venuſtate dicēdi: & quod milites omnia poſſent, mores quoq; ad feritatē recedebāt. Tamen humanitas illis malis luctata eſt: donec externæ gentes in Imperium inuaſerunt: & quod luctuoſiſſimum fuit, extincta ſcientia

vix

vix sui memoriã reliquit. Nati sub hæc tẽpora homines velut ad barbariem facti, non illam quidem ferã, sed quæ obtusa ingenia tristi nocte spissabat. Ac tunc pleriq; Maiorum, quorum scriptis vel præcepta vetustatis, vel gesta inerant, omissis ꝑ incuriã libris, secũda & peiori morte oppressi sunt. Artificiorum quoq; alia rudioribus præceptis procurata: alia in totũ perierunt. Nec multo post rursus hominibus scientię amor increuit: Sed in illorum seculorũ infelicitatẽ damnati, non quam optare tã inuenire scientiam poterant: si scientiam appellamus antiquarum notitiam rerũ, & acumen, nõ in scholarũ modo argutiis, sed altius ac nobilius spirans, denique eruditionem eiusmodi, qualem veteres in sui seculi literatis coluerant,

Erat tamen ſcientię quoddam genus, animis & temporibus illis aptũ: Philoſophiã, reſq; diuinas, immenſo diſputandi ſtudio aut euoluere, aut miſerius impedire: tum in Iure reſpõſa Prudentũ, Imperatorumq; reſcripta, vel quæ Põtificibus placuerũt, inſanis & inconditis voluminibus ad æternos diſcentiũ labores augere: Pluribus uero hęc ratio tũc ſcribendi, vt quodcunq; argumentũ ſibi ſumerent, priorum authorũ de eadem re uerba atque ſententias, tanquã ſua, lectoribus darent. Sic vnius ſæpe error cæteris lubricũ fuit quo temere luberentur; viciſſimq; de vnius recta ſententia mutuam ſapientiam multi ſumebant.

Etiam quoſcunq; titulos libris ſuis facerent, ad vniuerſa digredi tunc decorã. Quæ illa

tem-

tempestate historiæ à cōdito Orbe non exorsæ? Quæ pars rerum humanarū à rudibus ingeniis, quotiescunq; scriberēt, velut in chaos non coacta? Ac ut scias illos homines nō defuisse Naturæ, sed illā tūc angustā, & propemodū ægram, certe nō parcebant laboribus, nec deerāt in illis indicia syn ceræ prudētiæ, ubi eas scientiarū partes obibāt, quas tunc solas illi seculo fortuna indulserat. Hoc erat, in Philosophis quædā arguta disputandi ratio; in Iurisperitis autē quid legibus caueretur potius nosse, quam formularū vim, caussasque factionum, aut ætates distinguere.

Isto deniq; seculo hæc ex hominum animis caligo euanuit, iam ad omnis generis astum lucemq; compositis.

Nec tantæ mutationis indicium

cium in literis tantum & scholis existit. Regnorũ, & rerum publicarum momenta multo callidius procurata bella ingeniosius aut illata, aut repulsa: & in multorum artificiorũ culturam tanta felicitas, vt quicquid inuenustum ac rude est, id vel dignum esse, vel natum incultis maiorum moribus, cum fastu iactemus. Nec aliunde tanta mutatio quam veluti ab istius ætatis indole: cuius præstantia vbi post definita tempora expirarit, tradet Orbẽ alteri, ac qđ timeri põt, rudiori genio; fortasse & ipsa post aliquot deinde annorum spatiũ reditura. Ita sæculorũ ætatumq; discrimina, nõ melius ex syderũ motu, q̃ ex humani generis in varia ingenia ac studia deflexiõe, distĩxeris.

Sed alius prætere rea impetus animos rapere solet, certisq;

affe-

affectibus addicere: ille nimirum ſpiritus, qui ſingulis regionibus proprius, naſcentibus hominibus patriæ habitũ, & cupiditates ſtatim ingenerat. Nam vt ijdem cibi pro cõdientium arte saporẽ quidem mutant, cæterum interna vis alendi aut nocẽdi nullis blandimentis in totũ corrumpitur ita in omni gẽte per æſtus ſuccedẽtium ſæculorũ mores animoſq; mutantiũ, hæret quædã vis inconcuſſa, quam hominibus pro conditione terrarum in quibus naſci contigerit, ſua fata diuiſerunt. Hinc illa ab antiquo vitia, & patriæ ſorte durãtia, quæ totas in hiſtoriis gentes aut cõmendant, aut notant: vt iſtic naturalis leuitas populos agat, turbidiſq; incerta conſiliis; illic pingues grauesq; animi triſti ſuperbia, tãquam ſpecie arcanæ ſapientię

 ſe-

ferociant. Illi sitim non tolerent: alij in mutationem, nec prouisa consilia, temporariis ingeniis incumbant: apud cæteros placari non possit ultionis ingeniũ; Rursus virtutum æternitas, uelut hæreditatis iure sãcita; in quibusdã simplex fides, in aliis acumen animorum, in pluribus fortitudo.

Et quoniam nihil vtilius, quam ex genio variarũ gentiũ sic animũ instruere, vt diuersus sit cum diuersis, cognoscatq; quid à quaq; expectandum, aut timendum; operæ precium erit aliquot populorum præcipuos mores in conspectum ita dare, ut ex cõmuni multorum hominũ indole, priuatã in singulis deprehendas. Nec inuenietur, opinor, tam superstitiosus amator sui ortus, cui graue sit in recẽsione patriæ suæ, etiam vitia nomi-

minari. Si enim neminem Natura mortalium tam conditis moribus finxit, in quo nō aliquid desideres, velut vltimam artificis manū; cui⁹ supercilij esset totas Prouincias publico fato uellet eripere, & indignari se ubi peccatur, id est inter homines, natū esse? Facessat in omnibus suæ gentis præceps fauor, simulq; cæterarū auersatrix inuidia. Et nostra vitia fideliter agnoscamus; & uirtutes in aliis nos delectent.

Igitur sequestro animo iniecturi contemplationem in indolem Populorū primū Orbē velut è specula despiciamus, & quales siue incolas, siue dominos hac tēpestate sortitus sit. Asiæ Africæq; sub Barbaris imperiis casus, & Græcorum Thracumq; calamitas, præcipua humanitatis cōmercia in ultimā Europā coegit; ut toq;

cladibus à barbaris domiti, & veluti feliciori parte exe&ti, noſtras vires poſſemus recognoſcere, aut timere alienas. Nos vero ad malorũ omnium ſenſus peſtifero ſopore torpẽtes, nec diuinã vim horruim⁹, ac ne in barbararũ quidem gẽtium minas tot Prouinciarũ quę reſtabant valiturum citauimus robur. Etiam omni diſcordiarum genere laceraui-mus noſtras opes, indigno prorſus facinore; vt quod vni corpore vix ſat erat bellis odiiſque in diuerſa diſcederet. Tãdẽ ſiue expirãtibus tot motuũ flammis, ſiue per malam requiem peiora cõcipientibus poſita pene vbiq; arma miſcẽt hodie mutuis cõſortiis populos. qui vt ingeniis, linguiſq; diuerſi, ita nec vna arte poſsũt eſſe tractabiles. Hi ſunt Galli, Britanniq;, Itali, & Hiſpani,

& quos

& quos iam immensa Germa nia suo nomine occupauit. Pã nonum quoq; reliquiæ, & qđ de Illyrico & Dalmatia nobis superest: tũ illi Sarmatæ, atque Scythæ, quòs Polonos, Moscosq; appellamus: Cimbri etiam, & quicquid sub Danico aut Sueuico sceptro cõponitur. Nec adeo, proh dolor! à Turcis recessimus, vt pigeat mores illorũ, viuendiq; consuetudinem cognoscere.

In istorũ populorũ morib⁹ licet vtilissima contemplatione versari & Naturæ diuitias numerare, q̃ tot habitus, mentiumq; variarũ impetus, vna membrorũ similitudine obtexit. Cæteras uero plagas eadẽ diligentia scrutari, minus fuerit ad cõsortii vsum, quam ad curiosam voluptatem. Nam Africã qui hodie præter mercatores adeũt, in ipsis littorib⁹

aut si forte nõnihil ulterius à fluminũ ostiis in regioné inuehũtur, cũ incolis subita, nec ad amicitiam ualida pacta iũ gentes? Persas autem à nobis non superstitionis magis impietas, quam ingens terrarum cœlique diuortium discreuit India pari modo à mercatoribus tantũ nautisq; lustrata: si Lucanos excipias ibi pertinacius inhærentes. Sinneses autem cum exteris consortiũ ultro refugiunt. Nec ullus ex hominibus nostris curat cũ Tartarorũ fœda, & ut plurimum misera gente misceri. Americam qua cultum animorũ passa est, Hispani sic tenent; ne ullis extra hos unos impune liceat commeare. Ita solis & licet, & est commodũ, illarum gentium indolem pernoscere. Qua vero in eadé parte terrarum, nuda barbaries, & ge-

neri

neri humano pudenda, efferauit animos incolarum, nullis legibus, nulla induſtria temperatos, diligenter annotarũt quos illuc opũ ſpes à regionibus noſtris trahit, incũditi populi ingenium noſtros cultus non capere; ad ſe aduectos plerumque tanquam inſidiatores libertatis pro hoſtib. ducere; nec deeſſe tã rudibus animis in flagitia calliditatem; crudelitatem, atq; perfidiam, his nõ raro prudẽtiæ & fortitudinis loco eſſe.

Horum ulterius mores tradi quid iuuet, qui ferò impetu Naturam uidentur exuiſſe? Præſertim cum ſuis littoribus terriſque contenti ſint; neq; ad ſe commeantes, niſi ſubacti, aut in ſolum ſubitæ mercaturæ uſum excipiant.

Sed, ut à gentibus abeamus vel ignotis, vel nimio ter-

rarum

rarum mariumque discrimine à nostra familiaritate subductis; de nostri Orbis incolis genioque quærentibus, ne quidem superuacua disceptatio erit de regionum cultu, de conditione terrarum, cęloque propitio, vel alterutra intemperie graui.

CAPVT III.

Galliæ dotes, & ingenium incolarum.

GAllia pene prouinciarũ ĩ Europa amplissima, si eã intra veteres terminos æstimes, Romanorum quondã terror, Græciæ Asięque victoriis clara, iam in varia imperia, moresq; distincta est. Quicq̃d Rheno, Oceano, Pyrenæis, Alpibusque clauditur; Gallia erat. Ab alio deinde Alpiũ latere

tere ad Rubiconē pertinebat. Romanorū ceruicibus grauis. Quippe fortissimi hominum Galli, cum in Italiā penetrassent, capta incensaque Roma tantum terroris attulere, vt deinde caueretur ne quoties Galli tumultū intulissent, sacerdotibus senibusve, ab armis vacatio esset. Et domita q̄dē à Romanis vicissim Gallia est; sed p̄ partes & inter se domestica ęmulatiōe cōmissa

Neq; integra aut agnouit suas vires, aut in Italiam experta est. Post hæc Franci è media prorupere Germania; & videbantur ad secundam seruitutem Gallias vocaturi.

Sed mox victores miscuere se victæ gēti, ne tā Gallias, q̃ Romanos in Gallijs vicisse viderentur; Iam verò diuisis in plerosq; Principes terris, pene in tantū Galliarum nomē

obti-

obtinet, quod in iis occupant Franci, gens uirtutibus, factisque eximia, & quę meruit ut communis fabulæ uanitatem ad suę stirpis pręconium Scriptores usurpent, dicanturque Troianorum reliquiæ esse.

Hęc igitur omniũ regionũ quæ ad Occidentem recessere runt felicissima, sibi bonitate cum genio & indole incolarum certauit.

Ager uini & frumenti passim ferax; olea quoq; insignis omnibus pomis quæ crudum aerem non ferunt; quæ ad Alpes, & Ligustricũ mare porrigitur, aut uiciniori Occidente intepuit. Nec ulla prouincia in Orbe terrarum pro suis finibus tot incolis diuitias indulsit. Adeo oĩs generis opib⁹ clara, ut exterorũ mercatorũ cõmercia pene ad solã uoluptatẽ exceperit. Nã & lux⁹ trãsal-

ſalpino ſerico preciū fecit, artificib. Germanica opulentum populum ad peregrinas delicias aduerterunt. Britannicæ tamen merces, ſi nō neceſſariis utilitatis certe pleniſſimis nauigiis ſubuehuntur, quæ plumbo atq; ſtāno, vberi etiā croco tā quotidianis uſibus, quā altiori elegantiæ miniſtrant. At Gallia prętermeſſes, quibus ſolitudinem Hiſpanię leuat, vina etiā in frigidiorem uiciniā diſpenſata, multa carbaſo & cānabi diues, neceſſaria pleriſq; gentib. uela, rudenteſq; & quæ cętera ex funib9 in claſſiū armamentis idonea, ſubminiſtrat. His & aliis dotibus, aurū quod in uenis ſuis uix habet largiſſimo prouentu excipit; ut qui illud anxia & crudeli diligentia effodiunt, qui ab extremo deuehūt Sole, plerumque uideantur Gallicæ feli-

felicitati famulari.

Tā diffusa regione, tòt prouinciarum vario nexu compòsita, vix sterilis aut inculti soli glebā indulgētia naturæ omisit. Nā & vasta aliquot in Aquitania loca, ne incolis quidem sunt vacua, vel ingrata; pinetis frequentib. & succo, fructibusq; preciosis; Auibus quoque cateruatim prouolātibus, quæ in delitijs solēt haberi: vt aeri illa plaga tātum debeat, quantum de iusto telluris officio arena subduxit.

Gallia ad vtrūq; mare pertingens, Oceano alluitur, & pelago quod ab Hispaniæ Africæq; faucib. positas ad Ægyptum terras interfluit. Ita commodus nauticæ rei situs, & qui classes per omnis nominis maria, littoraque possit emittere, si Galli quam equis tam nauali industria assuescerent,

rent, ſpeſque vt ſubitas, ita lō gas ferre poſſent.

Toti populo ingens amor, & patientia dominãtis Apud illos vere regnatur, nefaſque quantū regi liceat dubitare. Gēs armis ſtrenua, ſed equeſtri certamine melior; ignara perfidiæ, publico præſertim cōſilio: indomitæ intra ſe molis; vt vbi in exteros exundat, ſtatim impetus ſui oblita: eò modò nec diu externū imperiū tenuit, & ſola eſt in exitiū ſui potēs. Longobardiã, Neapolim, Siciliã, & pleraq; alias per orbē terrarū prouincias, frequētib. victoriis ſubegere. Sed mox hoſtes male domitos fidentius quã par erat contēnere, aut ſimulantib. obſequiū credere, inconſulta laxaque bonitate. Tum licēter vti victoria, & præter illarū gentium indolem laſciuire: Ad

extre-

extremum obliuiſci armorũ, aut ad patriam ſuam reſpicere, cuius diu abſentiam ferre non poſſunt. Per hæc vitia ceſſere in prædam his ipſis de quibus triumphab, nt; læta ſẽper bellorum initia atroci exitu corrumpentes.

Nullis mortalibus indoles ad ſpeciẽ virilis elegantię magis facta. Oris intrepidi habitus, motuſq; atq; geſtus, qui totũ corpus decent. Et hic decor virtutem ingentium virorũ adornat; exiguis autẽ animis pro fuco eſt, ac veluti naturali munimento, quoſnam humilitatem abſcondant, aut mitigent. Sic venuſte compoſiti qualemcunque veſtium de ſuæ mutationis infinita ſerie, tanquam inexhauſta penu deprompſerint, quocunque ſalutationis artificio corpus inflectãt, putes nihil magis illa in-

ſtitu-

ſtitutione conuenire. Vicinę autem gentes ridiculo errore deceptæ, ad illorum quoque mores, per earundē veſtiũ ac motuum variam imitationē putant accedere; ignaræ, leporis & gratiæ virtute in nō-nullis hominibus vno genio cuncta placere; in alijs autem in quibus Natura ad hos mutabiles habitus propitia non eſt, eiuſdē venuſtationis imitationem & curam, ingratam ac ludicram eſſe. Nam virtutes & vitia, & quicunque alij motus ipſis animi receſſib. inhærent, poſſunt à nobis non multum operoſa ſimulatione effingi, quia adeo ingētib. latebris recōdũtur noſtri sēſus, ut vix vll⁹ deprehēdat, veris, an extēporaneis affectibus deducamur. Sic facile humilitatē ſimulabis, ſic odiũ, amorē, pietatem. At vero quæ non

magis

magis imperio animi, quam vsu, externo corporis obsequio perficiuntur, eodē imaginem in re transferre, reluctante natura, non poteris; vt aptitudo corporis prompto habilique decore idonea, vt hilaris iocādi facilitas, & omnino eloquentia non in præcordijs, sed summo ore nata. Hæc autē cū in Gallica cōsuetudine emineant, ægerrime te ad illius similitudinē transferes, nisi se tuus genius huic indoli sponte admouerit.

Cæterū nunquam Orbis dignas gratias hospitali Galliæ habebit, quę humanitatis templum videtur aperire, quo se oĩum externorū fortuna conijciat. Animū in hominib., nō patriā existimat. Neq; cōmuni cęterarū regionum errore, in inquilinis, ac aduenis, nascendi sortem, punit. Ita can-

dido

dido ſimpliciq; amore virtu-
tis, eximios viros vndiquaq;
prodierent, ſine inuidia mira-
tur, & ſua opulentia gaudet
augeri; & in tātę humanitatis
pręmiū habet publicā primū
laudem; tum etiam tot hoſpi
tum fortunam, ac famam, qui
Gallico corpori, non indigna
aut vtili adoptiōi inſetti sút.
Neq; illic hoſpitib. dediſcēdi
ſunt patriæ ſuæ mores, aut ad
Gallicam ſimilitudinē flectē-
di; dum ſuperbia abſit, aut in-
culta barbaries. Qnippe ipſa
veluti profeſſione exteri mo-
ris, ſollicitabis curioſæ gētis
ſtudia, ſimplicius peregrina,
quam ſua æſtimantis; etiā quę
dam vitæ aut corporis vitia,
ſi modo aliunde aduehantur,
trahent is in laudem. Nam &
peregrini hominis eloquētiā
vidimus crebro linguæ erro-
re fauorē meruiſſe; & grādis
opi-

opinionem scientiæ, quod nõ intelligeretur.

Plebis in amplioris fortunę homines uera, nec ex metu aut sola institutione, reuerentia; Rursus primi Optimatum eodem genio culti ab illis, quia gratia aut genere perinde nõ excellũt. Sed superbiã, fastumq; nõ ferunt; Si uideris dominari, seruire erubescunt. Comitas, q̃ frõtis artificio, luminumq; clementer uibrãtiũ, uel per sermonũ familiaritatẽ blãditur, fidelibus purpuratorũ latus clientibus cinget, quã potẽtię magnitudo Opes omnes & ipse uilior honoribus sanguis. Præcipue Patriciorũ spiritus in suum aut patriæ dãnum sæpissime excrescunt, dũ nemini eorũ mercaturæ aut artificiorum utilissimã disciplinã capessere ipsa inopiæ experientia persuadet.

Æmu-

Æmulari præpostero ambitu magnitudinem placet auorũ, & fœdari gentilium sanguinem putant, si populum viuendi consuetudine accesserint. Ita uanum nobilitatis nomẽ, & magnifici ocii improba species, ad patientiam tristium curarum sufficit, & in sola exeuntium morte. Et hæc animorũ celsitudo, quamuis sibi placeat, adeoque ab omnis generis sordibus uideatur abire, tamẽ interdum pene necessariis facinoribꝰ corrũpitur, in miserorum penatum angustiis turbulentam industriã exercens, vt vel publica uiolentia, vel arcanis sceleribus inopię squalorem repellat.

Mercatura illic vilior quã tantę vtilitatis rem esse deceret, & quæ prima humanitatẽ Orbem circumduxit. Solõ quidem qui Athenis leges con-

didit;& plerique Græcorum,
vſque ad nos fama durantiũ,
illo commercio ſuas res tule-
runt ad exteros, viciſſimque
fecerunt vt exotica ſui ciues
uiderent. Nec abhorret ab hoc
more Italia, in illuſtrib⁹ fami
liis opes eadem induſtria late
componens. Britannia quoq;
ſanguinis claritatē illo uitæ
genere fędari non putat. At in
Galliis hanc mutuæ utilitatis
rationem non modo ſtirpes
antiquæ aſpernantur; ſed &
quaſi mercatores ſui puderet,
ubi illis largius fortuna indul
ſit, ſtatim in aliã diſciplinã fi-
lios ſuos agunt, iubentq; ma-
iorem paterno faſtigio ſcenã
ſperare.

Et quidem magnitudinem
Gallicorũ animorũ nullibi ef
ficacius videas, quã in ambitu
magiſtratuum, à quibus perui
cax licitatio iã diu egẽtiũ vir-

tur

tutes exclusit. Exhaurire fami lias, nomina facere, rem fidéque cõsumere, decorum, dum inter æquales emineas uel sterili dignitate, vel precio furtiuorum munerum patrimonii ruinam reparante. Nec dubiũ quin illa libido titulorum, nisi ipsa se frangat, curias, tribunalia, præfecturas, tandem sit viliori sanguine, angustisque animis, maculatura.

Quippe è sordidissimis artibus multi cõpẽdiosius ad diuitias properant, quã antiqua nobilitate spectabiles, paternisq; opib⁹ vtẽtes ex maiorũ dignitate. Hoc modo, dum ad emendæ Curiæ, aut Præfecturæ, ambitum, nummorum pugna initur, sæpissime ij vincũt, qui vt sanguine sic & ingenio cedũt. Accidit, quod vetustarum stirpiũ viri non tam peruicaci studio suas opes di-

gnitatibus illis donant, quam homines adhuc noui, qui è latebris quas auro cōdiderūt eruere filios ꝓperāt, & eā nobilitatis gloria suæ gēti emere, quā absq; ullo sumptu in hęreditatis partem Patricii habēt.

Sic paulatim hi honores sordidiorum esse possunt, (si pecunię tātū cōceditur) & forsā aliquando in ignobilitatis suspicionem, eorum nominibus censeri. Neq; ideo fisci industria maligna criminatione carpenda est, qui de eiusmodi Candidatorū bonis excrescit. Nam cui non satius uideatur professo precio dignitates à Principe molē publicā subeūte proponi, quā auaris Purpuratorum suffragiis in prędam concedere? qui, ubi hęc publica licitatio nō est, obtrudunt Regibus Cādidatos, quos sibi munere charissimos fecerint;

&

& quod à domino impetrant, deinde clientibus vendunt. Vt nec meliori fortitudine delectos Respub. accipiat, nec intersit eorum qui ad tribunalia subuehi ambiunt, vtrũ cupiditatem dignitatis sub Principe an sub Optimatibus luant; vtrimq; pari sydere in Patrimonii ruinã percurrente. Hæc igitur tolerabili instituta cõsilio iã ipso furore licitãtiũ in pręceps abiere, qui & mediocris census virtutẽ excludũt, & tota opum mole eos honores redimunt, quibus ipsi tã immodicum precium fecere.

Vt uero quo generosiꝰ uina adolitura sunt, eo adhuc recẽtia turbulentia despumant; ita istius gentis, ad humanitatẽ, & cum senuerit prudentiã factæ, adolescentia ac iuuentus, insano incautoque impetu ut plurimũ feruet. Vana in eius-

modi ætate libertas, nunc iocandi, nũc ignotos pariter notosq; lacessendi, & vbiq; titulos nimiæ securitatis affectãs. ¶Leues animi, & rumorib⁹ rapti, iã impatiẽtes ocii, moxque tumult⁹. Ostentatio libidinis supra naturę desideriũ inepta; tunc inconsulti risus, neminique parcẽtes; nis etiam intra se irrequieta, per variũ ac multiplicem tumultum erumpẽs. Quidam tamen in omnium exordiis rerum induunt non veram, & ideo maiori specie, subornatam prudentiam: ueluti matura sapientia compositi, uerba tarde eũtia deducũt, lento vultu, & astum cum humanitate fingẽti. Ex re quoq; factum nomen, vt appellent frigiditatem. Sed & virtutis simulatio tunc est ingrata; nec diu tamen scientia personæ impatientem omnis veli leuita-

ta-

tatem abſcondit. Media autẽ indoles, quæ nec Galliis certe deeſt, lætitia capacis animi exuberans, eiq; non effićta prudentia frenum imponens, ea demũ omni precio maior; & ad ſapientiæ ſimulque hilaritatis imaginem exacta eſt.

Illud autem in Gallicis moribus ac veluti fatis triſte, q đ beneuolentiam (qua in ſua regione hoſpitibus indulgẽt, extra patriam vix in ſuos ciues expromunt.

Quis credat in exteris tam humano populo non ſatis cõuenire? Aues quoq; in caueam deductæ roſtra & iracũdiam vix ſtringunt; & ſocietas fati peregrinationem ferarum cõciliat extra ſyluas quærentiũ prædam.

Soli Galli quocunque in peregrino ſolo conſederint, præſertim ſi miſeri, & ad opẽ alienam

nam conuersi, sæuissima æmulatione decertant. Tũ occulta ludibria, liuorque derformis, tum professa odia, & rixarũ etiã ad peregrina tribunalia conciues uocantiũ derisa improbitas. Sic inter se certãtes nescio qua infamia apud imperitos inũdant suã gentẽ, quasi in inuidiam nata sit, exorsque quietis ac amoris, quo unius patriæ ciues arcana ui Natura coniunxit.

Et hæc Gallorum extra patriam suam labes. Adhuc autẽ fœdius in Galliarum uisceribus peccant, qui passim tãquã gladiatores, ad arenam damnati, subitis odijs, armisq; priuatis ad ultima discrimina cõmittuntur. Rem immanem: & ad istius seculi probrum! leuę iurgium, solaque altercantiũ ambitione increscens, aut reuera innocens locus, plerumque

au-

autem turbulenti ingenii præcipitatio ad famam, sæpe ad tristissimas cædes & familiarum orbitatem, lymphatã iuuentutem propellit. Hinc toties miserorum parentum intercepta cõsilia, spesq; occisę; & propemodũ frustra pax in Galliis, quæ uix minus patricii sanguinis quã si bello certatũ publice esset in hac arena hausit. Quę hæc autem dementia? ritu ferarum, non ratione, sed impetu iniurias ulcisci rerumq; suarũ iudicium permittere pene scenicę arti, fortunęque sæpe fallenti ipsam artẽ: vt quicunque felicius, ille & iustius arma sustulerit? Feræ gentes & ab ipsa venietes barbaria, Orbem supra aliquot secula suis moribus polluerũt.

His authoribus quõdam factũ, ut in dubiis iudiciis, cum vtrinque argumenta, essent

obſcura, armis litigantium crederetur. In circum arenam ve dimiſſi pugnabant; uictus pro nocente habebatur. & inde veſaniæ origo hanc ætatem infeſtans: quæ iam auctis finibus, cum olim in Magiſtratuum arbitrio eſſet, hodie ad priuatorum libidinem deſæuit. Iſti tamẽ gladiatorię arti prętextus eſt, neſcias magnificẽtia an utilitate acceptior, peritia pugnandi. Nam cũ arte gladio ferire, vel deflectere deſtinatos ſibi ict⁹, quis neget ad rem militarem pertinere? Hoc Græci, Romaniq;, & omnis gens armis ſtrenua cum ambitu quæſiuit.

Nunc uero non tanquam in anguſtia ſeſe prementium cuneorum (vt in iuſtis prælijs ſolet) ſed veluti in apertæ arenę libertate, per curſus recurſuſque, per omnem corporis habitum,

bitum, per longam & disparē oculorum manuūq; fallaciā, quis non potius priuatorum odiorum crudelitatē erudire, quam publicæ pietati suā for titudinem parare videatur? Et vero nihil iam ad amentiam aut impietatem residuum in propinquos amicosq; sæuiētibus. Siue sanguinis, siue familiaritatis iure coniuncti, non atrocibus iniuriis, sed inani superstitione uerborū, & propemodū gratis, dissociati, alterno cruore imbuūtur: quodque vltimū furoris gradū putes, ne inter se quidem læsi, sæpe aliorum inimicitiis tātum nefas tribuere amant, & in gratiā nihil ad se pertinētiū odiorum seipsos & amicorū charissimos immolant. quippe à pugnaturis qui perire soli nolunt, ueluti ad theatrum aut cœnam, ita adhunc feralem

ludum inuitari, ultro subeũt; & quicquid hominib⁹ aut dulce aut charum est uiolare non dubitãt ineptissimo desiderio famæ; vt iactentur magno uitæ contemptu in arenam processisse, id est, truculentissimũ facinus ausi esse, barbara ignoratione uirtutis.

Sed hæc mala, & si quæ præterea maculæ se Gallicę indoli intersuerunt, omninò donari eorum virtutibus debent, quos, uel ætatis, vel sapientiæ pondus ita composuit, ne ęstu patriorum uitiorũ diripi possint. In iis egregia comitas: nõ fucata, aut insidiose in hos ipsos quibus blãditur collocata. Non fraudibus, non secretis odiis uacãt: Dignari singulos qui accessum & notitiam petunt, & pro sua sorte vnũquẽque mulcere.

Externo homini ad illorũ

con-

consortium admisso satis erit aperto scelere aut nimia ineptia, non peccare: vt quidē alibi in alienos mores, ne tibi noceant, intentus sis; cum maturis autem & castigatis Gallorū animis, teipsum respicias. Nec aliquid in humana societate felicius, quam consuetudinis tam politę erecta, virilisque suauitas.

CAPVT IV.

Britannicæ Insulæ: in quibus diuersi populi, Angli, Scoti, Hyberni.

BRitannia per tot spatia diffusa, tā diuersis pulsata fluctibus, tamen magis ad magnitudinis suæ fidē potest uarios ciuiū mores, quā tantorum littorum sinus & nomina proferre. Tanquam alium in Ocea-

Oceano Orbē faceret, omnis animi genera incolis inseuit. Non aliā insula toto terrarū ambitu illustrior. Sicilia, Creta Cyprus, visæ regni fortunā, ac nomen capere posse; nō si in vnum corpus transeant, vni Britanniæ terrarū spatiis, aut opibus pares. Priscis quoque tēporibus, armis inclytis strenua materiā fabulis dedit, quæ plurimarū gentiū ingenijs, linguisque vulgata sunt. Quasi nihil eximiū fingi posset, quod non apte caderet in alumnos Britanniæ. Olim quidem inter nouē principes distributa. Mox bellis atq; fęderibus mutati cum Regibus gētium fines: donec trib⁹ Dominis fortuna totius Insulæ cederet: Saxonum coloniis, quos Anglos appellamus, sub vni⁹ sceptri felicitatē coactis: Britannorum uero reliquiis, per

ti-

tinaciter insidentibus Cābriæ montes(hęc nobis hodie Vuallia est.) Et Scotis quibus iam diu excisorum Pictorum portio accesserat ad Septentrionē colentibus. Mox Cambria diuturnitatem bellorum macerata totius Angliæ cōsensui impar fuit. At Scotia spe quidem victoriæ minor sed cuius spiritus Anglia nō domaret, veluti in æmulationis argumentũ, nō peruicacius armis quā diuersa ab Anglis indole pugnare suos iussit: donec noxiosissimā ęmulationem fata dānarunt, nũc vtriusq; imposito Rege cuius spiritu Insula in vnum Imperium coaluit.

Anglia in felicibus pascuis, & ad multas, variasque arbores, cōmoda humo, commeantium oculos pulcherrima uiriditate mulcet: gratuitis etiam bonis plebis animos in segniciem

ciem exſoluens. Pabulũ illic paſſim pinguibus campis abũdat, boum equorumq; armenta ad perpetuã eiuſmodi animalium auiditatem explens: alibi autem ſiccioribus aruis, & humili gramine induentibus terram, ſuper fidem multos greges educat; excuſatque utiliſſimum, & ad ouilia factã ſterilitatẽ. Ne hiemis quidem rigor aſſueta libero aeri pecora (niſi forte ſupra morẽ inhorruerit) in ſtabula, aut ouilia deducit. Iis ſufficere ſolent nuda ſubdiocubilia, herbæq; quas hybernis tepor alit. Quippe hyemes non illic pro plaga & Septentrionis uicinia aſperæ, cum uehementer Gallicam oram qualiant, qua Britanniæ aduerſa eſt, multoque rigidius Batauorum cœlo incubent.

In tãta aeris indulgentia Bri-

tannicus

tannicus ager omnis generis ſemina facile concipit atque ſeruat. Proceras habet lauros: Rotiſmarini planta apud multas gentes ipſa cura qua educatur precioſa, hic vulgaris, & nonnumquam in ſepes velut ad hortorum cuſtodiam ſtipata. Vitem alere poteſt, vuaſq; ad maturitatē perducere. Nā & Cautij amœnitas crebro colliū dorſo ſuſpenſa, & VVintonienſis regio, cum cæteris ad Meridiem Ortumue ſpectātib. olim vineta habuere, quæ deinde paſcuorum vtilitas, viliuſque redemptum ex Aquitania vinū exemit. Lupi quoque ea Inſulæ parte exacti, nudos greges, & vix alicui moloſſo creditos, non infeſtant.

Nam diligentia antiquorū, cum graſſaretur luporum rabies, curamque paſtorum aut fatigaret aut falleret, totum

in

in iis ſedibus tam peruicacis feræ genus extinxit. Ita fortuna per patientiam pecorum ſub dio durantium, & mirabile luporum exitium. Profuſas nec æſtimatas opes videtur indulſiſſe, cibo, corio, vellere, velut exudantis terræ muneribus, populus in ocio, & plerumque obliuione laboris, diteſcit. Ne quidem in colendo croco labor, quem optimum habent, facili herba oblatas in floribus opes non in vllius curæ aut induſtriæ præmium aperiente. Et ne quid tam propenſo fato deſit, transmarinum militem ante aliquot ętates non viderunt: Domeſtici autem motus hoc ſeculo rari: neque in Anglia aut alibi terrarum, ſolent bella conſeneſcere. Sæpe octiduum ingentes ſimul turbas quam parit tā abſoluit, in homines ſæuiunt,

non

non in opes & tecta; & subitæ acies adhuc crudas surgentesque lites dirimunt.

Tam spontanea felicitas, securum & opulentum vulgus non modico tumore sustollit; vt neque pro consuetudine cęterarum regionum timida humanitas, & patriciorum dignitatem reuerita, mitiget mores plebis, & plerumque rudiora artificia, tot diuitiarũ, tantique ocij, crimen fiant. Nam artem aliquam professuri, septem annis, vt plurimum, tyrocinia deponunt: vbi vero peractis rudimentis in collegium artificum adoptantur, quasi laboribus exempti, sub se alios tyrones asciscunt; edoctosque breuiter in officinis prostituunt: Tunc ipsi non solemnes modo dies, sed & fastos (quis credat?) si studũ est, vario ludo in proximis campis

pis exercent: nubilos in diuersoriis oblectant: prorsus vt artificia impolitius habeant. quippe discipulorum peritiæ credita, & eorum redemptores contumacius vrgeantur ad pretium, quo & tyronũ labor, & desidia magistri ali possit. Diligens tamen nonnullarum Operarũ industria, exactis artificiis eminens, preciumque per Orbem merentibus, satis prodit, in ea regione eiusmodi studia non stipatis cœli vitio animis, sed nimia felicitate laborare. Vt enim ad extimulãda ingenia, attesq; fouẽdas, nimis cruda aut auara imperia nihil iuuãt, depressis populi mentibus, & desperatione solutis; ita fortuna lasciuiens, laborique hanc aliter quam per ludum intenta, plebis solertiam non attollit ad exactam artium curam.

Nul-

Nullibi in tam ingenti regnō vectigal, non in vrbibus, pontiumve discriminibus, publicanorum stationes: præterquā ijs locis vnde naues in exteras plagas soluunt. (Nam importatas merces, aut quæ inde exportantur, profiteri apud eos necesse est qui à Rege portorium conduxerunt.)

Sed nec plebis superbia acerbior peregrinis quā in patricios suę gentis exerta est, qui opulentiā suę patriæ luunt rusticorū fastidio seipsos pene primis ordinibus stirpibusque æquantium, & indignationis suæ tam præciosam causā odisse interdum non verentur.

Summa tamen apud omnes nobilitatis reuerentia: quam intra breuem eorum numerum æstimant, quos Dominos vocant. Hi sunt Duces,

Mar-

Marchiones, Comites, & Barones: Ducum & Marchionum omnes liberi, ex Comitum filijs maior natu. Illis quoque Episcopos Maiorum pietas adiunxit. Apud hos proceres ad omnia obsequia descendere non indignum, & ipse velut in terram positos contemplantes suum fastigium non ignorant. Nec illæ dignitates emptionis cõmercio producuntur in vulgus, nummorũque fortunam: sed successionis serie transeunt in hæredem, vel beneficio Regis. noui quoque Optimates in hos gradus adoptantur. Et ne hoc inane existimes decus: multa publice constituta tam ambitioso nomini reuerentiam cultumque conciliant. Si contigerit æri alieno impares esse, vrgentibus creditoribus in eorum corpora nullũ ius esse potest;
quam

quam in Anglia debitores etiam in iudicium non vocatos ſæpe carcer accipiat. Sed hoc illuſtrius, quòd maximorum criminum accuſati, ſe in ipſam rempublicam iniiſſe conſilia, de equuleo ſecuri ſunt. Veritatem ab iis per tormenta poſſe exprimi noluere, qui leges condiderunt.

Anglis & plurimum grauis animus, & in ſe velut ad conſilium ſeductus, ſeipſos, & ſuæ gẽtis mores, ingenia animos, eximie mirantur: Dum ſalutant, aut ſcribunt, deſcendere ad verba imaginariæ ſeruitutis quæ iſtorum ſæculorũ blanditiies inuenit, niſi forte exter nis moribus imbuti, non ſuſtinens. Populus rei maritimæ ſtudioſus, neque aliud tantæ Inſulæ validius munimentum quam tot nautarum ſedulitas. Nec in caſtris quam nauibus peior

peior miles, præsertim si externo aeri assueuit, cibisque, quos sæpe inexpertos auidius Angli gustant. Nam hæc gustæ incommoda à Britannia delatas legiones non semel absũpserunt, & classem Elizabethæ Reginæ auspiciis Lusitaniæ littoribus applicatam, cũ Angli stragem hostium & vastitatem fecissent, nimius æstus, & suauitas pomorum, ac baccarum, quas illa plaga habet, pene totam debellauit. Discrimina omnia, & adeo mortem, impetu plusquam iudicio spernunt: Et hinc vtilissimos militum dixeris; vbi ducum suorum consilio reguntur: Sua autem sponte ruentes, & illa audaciæ caligine pleni, de se sępius post funestos exitus quæri, quam de fortuna debuerunt. In Belgio cum studia partim nuper

&

& arma sæuirent, milites Hispanicarum partium aliquot à Batauis capti erant, & suspendio conficiendi (ita visũ referre vicem hosti, qui capti uos eodem lethi genere perdiderat.) Sed in omnes sæuire non placuit. Ex quatuor & viginti (tot enim capti erãt) octo ad laqueum destinantur, cæteris incolumitas promissa est. demissæ igitur in cassidem sortes, iussique singuli suum fatum extrahere, qui tesserã sustulisset nulla nota insignẽ, periculum effugeret, qui ferali imagine impressam, statim ab infelici arbore penderet. Omnium mentibus ingens periculi imago inerrabat; quidam præcipue Hispanus votis lachrymisq; misericordiam plurimorum, etiam aliquorum risum elicuit. Erat in illa sorte ac periculo Anglus, è

E mili-

militum vulgo, qui ingenti vitæ neglectu accessit ad cassidem, & tesseram nil cunctatus adduxit, fauit sors; erat illa salutaris.

Exemptus periculo accedit ad Hispanum, adhuc fatali cassidi manum credere dubitātē: decemque aureis pactus. (fides Numinis!) Iudices rogat, vt Hispano extra aleam misso sibi iterum liceat fortunam experiri. Furioso, vitamque tantullis nummis æstimanti, Iudices annuerunt: & is rursus felici tessera euasit: non hac gemina modo, sed & simplici salute indignus, quam adeo vilem habuerat.

Leges quibus vtuntur Angli, Gallica lingua, sed veteri, & ab hoc seculo abhorrente, ii tradiderunt, quos Normannia ad eorū sceptrū trāsmisit. Paucę illæ etiā, & plerumque

ambi-

ambiguę: De cætero consuetudo, & cõsulta sapientium sufficiunt, magno aditu ad lites, & infinitã iudicũ potestatem, & arcanum populi ingenium tanquam Neustricæ originis & habitus retinens, ad subtilitates apertum est, quæ litibus forum implent. Et inde vulgatam fabulam crediderim, inesse Anglis caudas.

Consuetudinum autẽ ac legum, quæcunque à maioribus inoleuerunt, adeo patientes sunt, vt iam olim sancitas rudi adhuc tam peccantium vitio, quam legum sanctitate, etiam nunc mutare aut delere, religio illis sit. Vnde enim, nisi ab hac maiorum incauta bonitate lex viget, vt marit⁹ iubeatur prolem agnoscere, hæredemque habere, anno post aut amplius natam, quam ipse vltimo ab vxore discesse-

rit; modo cõstet interim à Britannicis littoribus, in exteras regiones euectum.

In Philosophia autem, ac Mathesi, terrarumq; & Astrorũ scientiis, nulla est tam prodigiosa sententia, quæ non ex hac regione authores inuenerit, vel turbam amatorum, vividam quidem, sed modũ curiosæ subtilitati, & per innumeras disputationes effusæ, non inuenientem. Terram circumagi non cœlum; Solem cum syderum lata serie non inhærere cœlestibus globis; sed & globos eiusmodi nusquā esse, & quicquid Philosophi delirauerũt, multi ex his opinantur, aut credere simulant: tanquam altius supraque vulgi ingenium spiraturi, si videantur communem sapientiam, vt prophanam vilemque negligere, altius in ar

cana Naturę, quæ pauci deprehenderunt, intuentes.

Sed vt nihil animos magis agit, quam religionis sensus; ita multo acrius eiusmodi disputationibus incumbunt. Nec quicquā in numinis cultu modicum possunt, qualemcunque sibi speciem pietatis persuaserint. Prioribus seculis aucti opibus homines in solitudinem & eremum iurantes, adeo vt optima pars regni, fundorumque huic pietati concesserit; nimis timido & periculoso voto, tam illorum qui dabant, quam eorum quibus hæc ipsa concedebantur; cum illi rempublicam exhaurirent, isti autem in luxum se agi tantæ fortunæ vitio sinerent, mox in inuidiam secum quoque sacra tracturi: Et hanc quidem colendi Numinis rationem iam Anglia

publice eiurauit, multi autem sic in contrarium diuertere, vt quo longius à vestigiis patrum absunt, eo se propiores cœlo credant. Nec id tamen publico consilio, aut si deprehendi contigerit, palam inulto, sed elusis per priuatas superstitiones animis, nouamq; ac propriam, & per hoc sibi gratiorem pietatem fingentibus. Itaque quos hæc cœpit superba suauitas: præter cæteros sapiendi in varia nomina abierunt, legesque diuersas, non ipsa hominum authoritate aut numero, sed pertinacia sancitas, & quod miserabili risu dignissimum putes: crudelibus edictis illæ sectæ inuicem sæuiunt: vnos se cœlestium rerum participes: exortes cæteros omnes esse. Forte in vnã superstitionem consenserat cum duobus liberis pater,
è ple-

è plebe vir, siue vulgus intra opum, aut ingeniorum, humilitatem æstimes. Illi tres vnam rempublicam, sectamq; faciebant, (& sæpe non pluribus hæ religiones constant.) Tandem peruicacius inter se de diuina re agentibus, decessit primum à filiis pater, non quod meliora sentiret, sed diuersa: & ab illis de cõmunione sanctorum (nam sic nugatores dicebant) eiectus est. Porro sancti non his alij pręter seipsos erant. Mox autem & disçissis mentibus alter fratrum alterum à cœlesti consortio exclusit. Sic de angusta Ecclesia, & trium hominum numero definita, tres quoque Ecclesiæ natæ sunt; Prodigioso scelere, & in amentiam prono. Nec perfunctorie vesani pro somnijs suis pugnant. Nouæ in dies sectæ rapiuntur

ad tribunal, in quibus nihil ſimile præter vnam contumaciam Iudices vident. Fœda, indigna hominibus ſentiunt. Non vllius præeunte veſtigio errantes; ſibi quid credant authores ſunt: non tormenta perhorreſcunt; non ſalubribus conſiliis aut prudentiæ acquieſcentes, igne quoque conſumpti, ſeipſos furori ſuo litant.

Iam vero peregrinis cum hoc populo agentibus ingens cautio eſſe debet, ne ex paucis, ac fortaſſe plebeis totam gentem æſtiment: ſed neque inſtituenda eſt ratio qua mores tam diuerſos excipiant. Ferox vulgus vbi vino aut ira incaluit, nonnunquam ſuperbiam rumoremque in hoſpitum iniuriam vertit: In tanto turbine animorum eos per æmulæ ſuperbiæ contumaciā laceſ-

lacessere velle, paulo aliqui supra dementiæ malum esset. Nec tunc quidem tempestiuum est tuam causam fidentius orare, in sæuo ægroque tumultu; multo minus magnitudinem animi ostentare defensionem meditantis. Leni & placido questu melius exarmaueris irruentes: ignobiles preces erunt, quibus primum æstum mitigabis in furorem euntium.

Nam hic torrens si nullo obice irritetur, momento languebit. Et hæc quidem timidæ prudentiæ cautio adhibenda, vbi in oppidis agrisve multitudo in aduocationem eorum qui in te primi desæuiunt, aut concurrit, aut timeri certe potest.

In solitudine autem, & ubicunque non impari certa-

mine potes ingruentes refutare, tunc exercẽda est saltẽ ad speciem, uis animi contumelias non ferentis; qua terrebis non uera uirtute insultantes, & iniuriam pati tam idoneos quam inferre. Magistratus porro, ac iudices peregrinorum questibus faciles, haud inultam popularium in illos iniuriam ire sinent; Si modo non peccauerit multitudo, quam accusari pronum, plecti autem vbique difficile, &, vt plurimum, nefas. Et adeo hospitalia tribunalia in ea gente erecta sunt, ut siue externus actor sic fauentes iudices habeat, siue uno crimine cum indigna reus, siue ad uirgas furcamue destinato, ipse interdum nihil acerbius iubeatur quam è Britãnia excedere. Patriciis quoque animus ad excipiendos peregrinos sponte

te factus; & famam illius comitatis cum honesto ambitu quærunt; ut neminem possit peregrinationis Britannicæ, pœnitere nisi auersis incultisque moribus in barbariem natum, aut indignum qui Optimatum consortio misceatur. Cum his tamen qui sui fastigii grauem cultum ipso gestu atque verbis magnifice adornant, ex aduerso componendus est gradus ad certamen maiestatis, ne te forte aut ex sua grauitate, aut ex tua oratione æstiment; quæ non Italicæ Gallicæue humilitatis more demittenda est. Euilesces alioquin apud homines non assuetos huic generi humanitatis per alternas blanditias mentientis.

Britannia in Septentrionẽ excurrente. Angliam Sco-

tia excipit inclyto ſceptro ſupra fidem & ętatē Regnorū: quippe uiginti iam ſeculis ſui imperii fortunam in unius familiæ hæreditatem ſeruauit. Centum & octo Reges à primo Ferguſio in Iacobum Britannicum numerātur; qui tot Regibus Anglicam nobilitatem addens, nunc primū vno imperio omnes Inſulæ partes iunxit.

Scotis animus ad humanæ conſuetudinis culturam facilis, corporis habitꝰ ſupra multas gentes, cæteraque cum Gallis communia, præter ſoli vbertatem. Nam Regio ad Septentrionem porrecta, nec frumento ubique idonea, multis locis ſteriles mōtes habet, neque illos ſaltem ne moribꝰ indutos, præterquam ea plaga quæ horridius in cœlū exurgens, ſylueſtre & barbarum co-

cognomen incolis suis fecit. Fortissimæ tamen gēti multū cibum, de auium, ferarumque armentorum etiam, & gregū frequentia, natura parauit. Trecentorum ceruorum, aut amplius agmen uidere non insuetum. Multo plures incolarum industria cogit ad uenātium procerum uoluptatem. Neque ex patriis bonis desūt, quæ aduectis exterarū gentiū mercibus ad necessarios vsus permutent. Sed inopiam ęris nullo artificio emoliuntur. Sic in patria facillime degentes, etiā numerosis clientibus graues, nō in exteris locis simili cultu, & fortunę pari, uiuere possunt. Nulli tamē magis memores suę stirpis: adeò ut familię dec⁹ malint interdū sua paupertate fędare, quā supprimere intēpestiuos titulos, & suę cognationis parū obli-

obliuisci. Nam in regione uirorum fœcundiore, quā frugum, necesse est clarissimi sāguinis multos egestatem nasci; quibus per diuersa terrarū quærentib⁹ opes (nec alii fide, aut industria præcellunt) & ad præconia suæ nobilitatis obstinatis, sæpius audientium risus, quam lachrymæ, & fides, accessit.

Ipsam autem regionem, in se quoque animosam passim inimicitię exercent, supra fas humanitatis aut odii etiam sæuæ. Quippe per familias, & cognomina, discreti suarū gentium Principes habent, illos qui in antiquissimam familiæ hęreditatem successerunt. Eos ita obseruāt, vt uix patriæ charitas maior sit, & ad ipsos læsi confugiunt, patrocinio uiribusq; suę familiæ vsuri. Ita sępe modica iurgia

&

& inter obſcuros, magnis & indignis motibus ſuffecerũt: Dum utrimque iurgẽtes apud illos ſuę gentis Principes deqeſti, priuatas contumelias in ipſarũ familiarũ iniuriam vertunt. Neq; rem modico sãguine peragunt: Interdum in agmen & ueluti aciem coacti deſęuiunt, & inſita inimicitiarum vis in hæredes quoque abit. Cœdem cœde repenſare decorũ; incendia alternis ignibus uindicant. Nec aperto tantum Marte; inſidiis, fraudibus agunt. Nihil turpe aut ignobile, ſananti oculos inimicorũ malis. Et hęc peſtis ſępe Optimates euertit: ſiue inter eiuſmodi arma extinctos, ſiue frequentiam ſtipatorum (nã ſuſpectam uim inimicorũ ita ſubmouere neceſſe eſt) fera inopia, diſtractiſque fundis luentes: Etiam quod ut

plu-

plurimum regio arboribus careet, quidam putāt illorum odiorum facinus esse, dum aduersis facibus inimicorū syluis cremant, & priuatis iniuriis vastitatem faciunt. Sed hæc olim deflenda dolentius, cum in dies ista arma sæuirent. Nunc placidis rebus, quam sētire meliora, tam licet augurari. Quamquam enim tantum nefas submouere non fuit in veterum Regum manu, proceribus fide clientum, numeróque ferocibus; tamen patrię suæ hoc demum Iacobus Britannicus beneficium dedit. Is cum adhuc vni Scotiæ imperaret, hanc publici mali causam habuit in præcipuis regni curis. Sed pigebat illi pesti per partes, & plerumq; inutili solicitudine, occurrere; nec enim poterat ullis iurgiis vera pax statui, nisi simul om-

nia

uia componerentur; cum exẽpla eiusmodi criminum, illisque uenia, necessitate temporum frequens, omnes solicitarent ad parem audaciam: saltem ne timidas, aut degenere iras gessisse uiderentur, Semel itaq; & in perpetuum placuit hęc odia abolerit.

Ipse Rex eorum rationem iniuit; quorum familię & rixę eminebat Precibus, & authoritate fractos, partim per se, partim per Senatus sui delectos, ita reconciliauit, ut uix amplius in tota Regione tam assueti facinoris acerbitas nominaretur; Ingens opus, nec à sapientissimo, & diligentissimo Rege, nisi multo tẽpore, & mira felicitate absolutum. Iam biennium erat ex quo pacauerat Scotiam, cum ad Angliæ successionem uocatus est; ingenti auspicio ad hanc no-

nouam Scotorum ſanitatem, quippe tot uiribus auctum Regem nunc uero & ſalubri metu colentium.

Scotis prçceps ad omnia animus quę ſpes ſemel perſuaſit, cui maxime credunt: iracũdia in promptu, ſed quã facile poſt primos impetus mitigant. Quærere opes, quam ſeruare, meliores; Siue quod indoles fortuna ſua maior incõſulte liberalitatis impetu laborat, amatq; opulẽtię famã. ſiue patrię more decepti, ubi ad nummos peruenerint, qui in Scotia felicitati ſufficerẽt, iam de inopia ſunt ſecuri, neſciuntque in vnaquaque regione cum auri argentique frequentia ſumptus quoque & rerum precia conuenire, ut nec facile ingens pecunia quęri poſſit, niſi ubi effuſiſſime ſolet expendi. Animi illis

in

in quæcunque ſtudia inclinãt, mirifico ſucceſſu inclyti, ut nullis maior patientia caſtrorum, uel audacia pugnę, & Muſę nunquam delicatius habeant, quam cum inciderunt in Scotos etiam vrbanis negotiis pares, ad omnis fortunę, uitęque genera, ſuã induſtriã aptauere. Vagis porro, nec ex dignitate peregrinantibus, adeoq; non alia nitentib⁹ ope quam ut ſuę gentis hominũ, qui in externis regionibus ſibi duitias peperere, ineant domos, exigantque velut patrię vectigal, nihil eſt ſuperba mẽdicitate deterius.

Inſula Britannicę plagę uicina, ſub eodem Imperio, Ierna antiquis, mox Hybernia appellata: ſpatiis ingentibus diffunditur, nauibus commoditatem portuum, facilis neque ex quorundam incolarum il-

luuie

luuie æstimanda. Quippe mul ta felicitate colonos ex Anglia Scotiaq; inuitat; huméti quidem cœlo, sed salubri, & quod animalia ueneno infecta impune nõ hauriunt. Lacerti bufonesque ibi delati nõ viuunt. exportatę arbores nullo situ concipiunt uermes, aut incuria araneas admittunt, quamquam & suas Hiberni araneas, sed illas innoxias, habent. VVestmonasterii ampla sedes, vbi ius litigantibus dicitur, ex illis syluis trabes accepit, & efficta multa arte tabulata. Mirum dictu; Araneis circum parietes pendentibus, vix ligno tam sordidę texturę filamenta adhęrescunt.

Hybernis qui ab oppidis cultuq; recesserũt, mira cuiusuis aeris, cibiq; patientia, paupertatis lõgo vsu. Victu parabili, semicruda fera, uel boue la-

latiant famem cibum tempe-
rant lacte, fragiles domos ad
altitudinem hominis excitãt,
ſibi pecorique communes. Et
hoc in illa gente mirum, A-
mor deſidiæ reliquas gentes
molliit; Hybernos durauit ad
bella. Quippe per ignauiam
fertiles campos illis colere, ac
ſerere, pene ignotũ. Pabulo,
& telluris genio ad armento-
rum alimenta contenti ſunt.
Artificia quoque non exercẽt,
tanquam maculantia nobilita
tem quam tantopere iactant.
Ita turpi ocio exigunt vitam,
& incommoda ex ea barbarie
frequentia, patientia quam
laboribus malunt refellere?
tantaque eſt ignoratio de-
liciarum, vt nec ſentiant
mala. Simplici veſte imbrem
& frigora tolerant, venati-
bus ad celeritatẽ perueniunt,
feris, parem feſſis, uel nocte

de

deprehensis humus sufficit, cõtectosque niuibus, uel imbre diffluentes, prius saties quietis quam cœli iniuria excitant; Pulchra fortitudinis, bellique rudimenta, si non ex tã fœda segnicie. Et has sordes ne in pacè quidem excutiunt, communione Anglorum, uel ęmulatione Hispanici moris; vitamq; tot malis horrẽtem, ueluti curis uacantem, diligunt, improba libertatis specie capti, quę ꝑ diuersas fraudes variis gentibus illusit. Illis animus ad sua vitia obstinatus, labori auersus, & per hoc omni frugi; acer ad furtum, & prędam, omnemq; laborem qui uenationem imitatur. Et hęc quidem ignaua plebis mala. Optimates syncera fide multi, eximios animos dignis suo ordine uirtutibꝰ excolunt. Etiam qui in urbibus

de-

degũt, aut amęniorib. plagis, nõ mediocri humanitate ador nantur. Ita probant feram illa populi partem, sua sponte bar baram, non Insulę fato in illa vitia factam esse.

CAPVT V.

Germaniæ ritus: & Belgi, cui hodie Germaniæ inferioris nomen.

RHenus flumẽ ab Alpium radicibus per Belgarũ fines Oceano illabens, quam olim incipiebat Germaniam, hodierna imperiorum nominumque mutatione auctam interfluit. Ampla regio, & à Gallia, Alpibusq; ad Sarmatas, & Pannones pertingens, in diuersos Principes & Respublicas, distributa est. Olim syluis & incolis fera, nunc oppidis

passim insignis: nemorib⁹ quoque quibus immensis tegebatur, ad vsum decusque castigatis. Vitem alit, qua in primā excurrit italiam, supraque inumbrantes Rhenum colles, in Pannoniam quoque declinas; & aliquot prӕterea locis, vbi humus propitijs collibus, vel tepore fluminum mitigatur. Multa deinde abiere in montibus, syluisque, frigentis plagӕ arena abundat. Pene medium Ister intersecat, in Europa fluminum Princeps, maremq; alueum in annuorum pontium ruinam attollens. Ripas amnis celebres quidem vrbes, sed paucӕ, nec profluminis nobilitate insigniunt, Rhenus, Albis, & plerique deinde iam ab antiquo celebris fluuii totam quam lata est Germaniam permeant. Regio diuersoriis non inculta,

culta, qua Alpes latus tegunt, totoque Iſtri curſu, & qua labitur Rhenus, Mœnuſque, & Moſella, tanti fluminis incrementa: eadem, qua ad Oceanũ ſpectat, aut introrſus à præcipua ac publica viarum celebritate diuertit, ſqualentibus hoſpitijs, totoque viuendi genere, multum ſui illius genij retinens, quem antiqui ſcriptores notauerunt. Vrbes tamẽ non indignæ ſua fama: foro præcipue compitiſque ad mũditiem exactis: porrectis quoque domibus in altũ & æquale faſtigium, & fragilem materiam celante pictura.

Interiora ædium non pari artificio ad vſus aptata ſunt. Lectos ſternunt in ſemota ac plerumque obſcura ędiũ parte. Caminis, vt plurimum, non vtuntur. Fornaculas ad leuamen frigoris malunt;

quas intextas tricliniorũ parietibus pro conditione aeris ignibus complent, ſed hic calor pleriſque aduenarum moleſtus eſt, quod & capita inexpertis vaporibus grauet, & illinc in publicum prodeuntibus, laxum corpus, atque omnis auræ impatiens, exhorreat: Præterea ſi remittere ignis incepit hoc genus hypocauſta ingratis odoribus ſpirant; ea maxime in quibus conuiuantur, vbi expreſſæ confuſæque tot dapium nebulæ exæſtuãt; vino quoq;, vt illic aſſolet, q̃ epoto tam effuſo. Neque in hypocauſtis modo, ſed & in cæteris thalamis quoq; atq; triclinijs fœda multis Germanorum & confuſa rerum incuria: ideoq; aduenis in hæc penetralia admiſſis aer grauis.

Immenſa cupiditas potus, iam confeſſo vitio, ideoque

magis

magis libero illam gentē infestat. Nec ad voluptatem tātum hæc Thracia libido est, sed in parte comitatis, & penæ disciplinæ. Venalis quorūdam Principum gratia pretio tam infami, siue querētiū comites vitiorū, siue legatis, aduenisque, hospitalem parātium mensam. Nam Germani nulla comitate suauius, quam longo nec sobrio cōuiuio, peregrinos credunt excipere; & tunc verissimā ab ipsis hospitibus beneuolentiā in se expromi, vbi mutuis poculis inundari nō abnuūt. Id illic sūma vrbanitas, & coeuntib. prima amicitia animis in fęderis locū. Forte stipēdiariū è Germania militē Tribuni in Gallias, & ipsi Germani, adduxerant.

Ex his vnū vir inter Gallos clarissimus vocauit ad cœnā, gnarus vtique quam precio-

ſum eſſet amicitiæ pignus q̃d bibendo cum Germanis ſancitur. Itaque hominem largiori potu inuitauit ad hilaritatem conuiuij; crebræ poculorum formæ, & bibendi rationes commeabant, cum Germanus, ſiue in experimentum beneuolentiæ quã hoſpes præferebat, ſiue quod languidum in bibendo certamen auerſatus, ſtrenuam victoriam quærebat, laceſſito Gallo præit, exſiccatque ingẽtis modi ſchyphum neque Gallus conterritus mirantibus nobis ſurgit; & vt ſcias, inquit, te in amicum incidiſſe, non modo conditionem quam feciſti, non recuſo, ſed ecce & in benigniſſimam litem mutua vice laceſſo. His dictis poculum primo, inquod erat prouocatus, perpetuo ſpiritu haurit; idemque iterum ingeſto mero plenum

num in hoſpitis gratiam iam tumētibus membris infundit. Delectatus tam prolixi amoris indicijs ille Tribunus, in pedes vix tum patientes oneris ſurgens; tu vero, inquit, nec putes collocatā in ingratum tantæ amicitiæ operam, ſcis non paruam militum manum ſub ſignis meis eſſe? Hos ego totis duobus menſibus in caſtris habebo, veſtro ærario nihil graues (quandoquidem id iam temporum iniquitas abſumſit.) Stipendium deinde ſi placet, & licebit, perſoluetis. Ad tam grandem vnius poculi mercedem tam ſubito quidem horrore ſtupuimus; ſed multo deinde amplius cum promiſſo fides eſſet. Apud hanc gentem aperti mores placent, & qui Baccho libertatis nomen im-

imposuerunt. Omnem speciem reconditi astus odere; siue quod fideliter non tegunt arcana cum mero soluuntur; siue quod animi in illis corporibus plerumque sentiunt se retusos, & aciem cæterorum, tanquam in se intentam, molestissimo timore suspiciunt.

Rerum publicarum Magistratus, ex ciuium sorte delecti, non quidẽ sublimis elegãtiæ mẽtem afferunt ad Tribunal, sed diligentia efficaci inhærent parentum institutis. Faciles autem ad imperantiũ nutum populi, etiã sæpe suis Mastigratibus de Religionib. credunt; & vix sacrorũ ritus, quos Princeps Ciuitasve probauerit, videas vlla priuatorum religione aut pertinacia inquietari. Mala quæ Angliã, & quamdiu inter hos æstus lu

ctata

ctata est, Galliam iactauerũt, hæc miserabilis incuriæ pene dicam felicitas euasit. Austriã tamen exceperim, scilicet pene exeuntem de Germanico cœlo, nec quæ vt nomine ita priscorum ingeniorum sorte excidit. (Pars enim Panno- niæ priscis fuit) Bohemiam quoque, non hac primum æta te infelicibus circa Numinis cultum litibus in se conuersam: Sed illa quanquam in Germaniæ sinu, tamen ab ipsiꝰ corpore execta est, lingua moribꝰ, legibusque diuersis.

Literæ in multis locis cultæ inter homines minus sciendi auidos quam docendi. Plura quam legerint scribunt: & suam famam ex voluminum quæ edunt, numero aut magnitudine æstimant.

Vis mentium vt opaca, ita ad æternitatem laborum est

robusta: vt cæteri melius quidem scire, illi vero plura possint. Ex Optimatibus multi qui suis opibus, moribusq; cõtenti, vnam Germaniam aut viderunt, aut mirantur, licet suo iudicio grauissimæ prudẽtiæ conscij humanitatem nostri seculi parum habent.

Verba illis simplicitatis antiquæ, neque scientiarum vis hodiernæ sapientiæ coloribus cincta. Peregrinandi gens auida, & exterorum morum, dum se receperit domum, aut simulatrix aut retinens. In eorum sedibus inolescere peregrinos, aut ad dignitates peruenire, insuetum: & pene contumeliosum apud illos nomẽ est, quo externos appellant.

His moribus onerata Germaniam, suæ dotes, & magnitudo virilium virtutum absoluit. Ignota tibi perfidia, etiam in

in venali fortitudine stipēdia merentium. Ne ingenium qui dem fraudis, aut odia sub amicitiæ titulis latent; & omnino ingentia scelera verecunda populi simplicitas ignorat. Parca, & in furtorum suorum tenebris mersa libido: non, vt alibi terrarum, palam inter titulos atque ludos exultantis iuuentutis. Nam & prope ad muliebris pudicitiæ similitudinem viri quoque hanc pestem aspernantur. Prudentia autem vt non illic subtilia ingenia passim habet, quorū artificio deducatur in confinium doli: ita veris maturisque iudicijs insidet, quæ & facile caueant suis rebus & alienos errores despiciant.

Neq; desunt altissimę mentes, in quibus patriā grauitatē viuidi & excitati acuminis felicitas temperat; Præcipue si

validum ingenium diu peregrinis artibus, moribusq; miscuerunt. Gens armis egregia, & quæ pacem ferre possit. Tarde & cunctantibus consiliis ad tumultus concitantur: sed excitos, lõga tempestas, & hominibus digna, exercet Populus æris ferrique tractandi peritia, & per mille artificia ducendi insignis est. Typographiæ inuentum, pulueriſque nitrati, illis ingeniis Orbis debet, ambiguo prorsus beneficio, & quo tam pernities mortalium quam utilitas, se humanis rebus ulterius insinuauit. Candidi animi, uirtutes aliorum, factaque, aut inuenta, maximè absentium, non maligno & tumido liuore delibant, sèd sinceris laudibus, ac propemodum immodicis attollunt.

Sed nihil in ea gente magni-

gnificentius, quam quod nomen summi Imperij Aquilãque sibi habet: tanquam Romam Germania vicerit. Et prouinciarum ultima quæ Italico iugo accessit, iã sit sola in qua nomen atque reliquiæ fortunæ Romanę acquieuerint: Tanti nominis sancta Maiestas, nulla sociorum Principũ æmulatione corrumpitur. Regesque, quanquam uiribus sæpe maiores, sponte Imperatorio culmini concedunt. Olim quoque illi summæ appellationis fastigio inerant dignæ uires, quæ paulatim emarcuerant uelut fatali senectute. Quippe domesticis bellis, tũ nimia Optimatum potentia, denique quod non nascendi sorte, sed per suffragia defertur hæc dignitas, datus ad terram Imperij vigor, uenerabile specimen in hæc secula ma

gis cæterorum pietate quam sua fortitudine seruauit. Inter cæteras, hæc præcipue excidẽtium viriũ causam inuenias, quod ipsi Optimates nimijs patrimonijs, tum Imperatorum beneficio aucti, commissas vbi quondam Prouincias tandem in Principatus mutauere, & ne nòn aliquid supra imperatorem essent (qui non iuri succedendi, sed suffragijs, fortunam suam debet) etiam suæ hæreditatis fortuna in sobolem transeunte. Hoc modo gentium & populorum mẽtes, quas vis quędam ingentia ad suorũ Principum cultum aduertit, antea in vnius Imperatoris reuerentiam intentæ, ad illos vicarios, & mox dominos, accesserunt: propiori scilicet vel periculo, vel vtilitate. Ita cępta, insitaque deinde. Purpu-

puratorum potentia, totā Imperij molem exhausit; Primūque quod è Gallia supererat, mox ipsa Italia, fons nempe Imperij, cum validissimę Germaniæ partes, veluti de suo corpore excisæ, in diuersos animos, ipsa dominantiū varietate, numeroque abierūt. Galliç, Britanniçque, id est verissimis regnis, longe alia ratione prouisum, exterminati Numinis consilio, regnantumq; industria, Optimates quorū suspectæ vires erant. Nam quis porro regibus locus, si Neustriam, Armoricos, Aquitaniam, Æduos, Aruernos, Pictones, Prouinciam, atq; Cāpaniam, sui vt quondam Reguli, Ducum titulis, Comitumve obtinerent, viribus suis tuti, & veluti precatio obsequio Regem minorem tantū non despicientes? In Britannia

nia autem formidabiles Ducum opes, Comitesque Palatini, regio prope iure, factionibus & clientelis graues, quibus regnum cladibus miscuerunt? quam sępe in Reges atroci cōiuratione certarunt? Nulla hodie certior Regni salus, quam quod eorum potentia, stirpesque depressæ, regni neruos in unum contulerunt.

Hanc igitur discerpti Imperii cladem anteuertere Imperatores debuere, cum se primum immodice Optimates efferrent. Nunc autem inueteratis rebus, adeoque composito Imperio, ut ex his ipsis Proceribus potissimum constet, uelle iisdem potentiam extorquere, intempestiuum ac inane facinus esset, tot uindicibus eiusmodi dignitatum in communis decoris securitatē coituris; maxime cum tam iure hodie

hodie ſuis Prouinciis potiantur, quam Imperator ſummæ rerum præfectus eſt. Conſenſu videlicet eorum qui potentiam tradidere; tum poſſeſſione, ac tempore, quo omnia Imperia plerumque ab initio aut violenta, aut inualida, legitima eſſe cœperunt.

Sed quod expiranti Imperio malorum ſummum fuit, imitatæ Procerum morem plurimæ urbes, ſe quoque uelut in ſingulares reſpublicas collegerunt. Leges ſibi dixere certoſque magiſtratus, & ne dubites ab antiquo receſſiſſe officio, ſibi nomen libertatis in eiuſmodi ſeceſſione fecerunt; mutuis quoque inter ſe fœderibus ad auxilia, & aſſerendum ius repentinæ maieſtatis. Sic illa regio quæ ſub uno ſpiritu, unoque Rectore, par toti Europæ eſſe poſſit, ui-

ris

ris vrbibusque inclytis, & digna in quam Romanæ fortunæ species transierit, iam vix agrum vrbemve inueniat, quam suo Imperatori pleno iure cum Imperio tradat. Neque enim aut Respublicæ, aut Dynastę, in suis arcibus Imperatoris præsidia regnare patiantur; neque inueniat tam angusta appellatione dignatus, in tot oppidis, vbi cum ciuium venia habitet. Hoc dulci publicoque errore, suæ patrię maiestatem exarmarunt. Neque enim Septemuiri quibus nominandi Imperatoris patrio more concessum ius, alium quam ingentis potentię virum, & qui vel opulentis ditionibus, vel purpura etiam sceptrisque emineat, Cæsarem dicere debent. Sola virtus atque nobilitas hæc suffragia ferre non possunt.

Vbi

Vbi enim consideret Imperator, nisi iam illi antea extra Imperium sedes? vbi Regia, quæ tantæ maiestatis titulos excipiat? Ægre alicubi habitare paterentur, quem vt plurimum amant absentem venerati. Quod si fortissime gentis fatum delecto Principi totam prouinciam regio more habēdā permitteret, tūc indomitis viribus de suo corpore inueniret illi sceptro idoneos, vnamq; in comitiis uirtutem respicere cogeretur.

Igitur Imperatori in omnes est, sed certa, & castigata potentia. In ciuilibus litibus ad eum vt plurimum prouocatur. Capitalia iudicia Dynastæ, atque Respublicæ, sępe suo iure exercent. Is comitia Imperij cogere, bella indicere, de sūmis inter ipsos Dynastas controuersijs iudicare.

In-

Ingruentibus bellis milites & pecuniam imperat: si imperare putes, quod non aliter quã assensu ciuium tollit.

Principes, ut in ingẽti regione, permulti. Sed diuisæ inter agnatos singularum familiarum opes ingentium titulorum magnitudinem sæpe non æquant: quippe haud multo secus Prouincias atque Dynastias quam priuatæ sortis hæreditatem diuidunt. Eo modo Saxonię Principatum forte plures hoc seculo fratres inter se spargebant: & quoniam res ardua erat, legum & consuetudinum periti his aduocantibus aduenere; quibus in conclaui sedentibus cum litigantes fratres adessent, emotæ mentis uir, sed innoxia iucundaque insania consuetus delectare audientes, in id secretum perrupit, quem grandior

dior natu ex Saxonicis fratribus intuens (nam is illius aulæ cibiſque aſſueuerat) vis autem & tu, inquit, ſententiam dicere de herciſcundæ familiæ rebus? At ille, & quidni, inquit, uelim? Expectauerant omnes ab amente ridiculi leporis uenuſtatem. Igitur rogare perſeuerant, ne in tanta re ſuum conſilium deeſſe pateretur. Sed ipſe negabat, niſi ueſtis qualem Iuriſperiti induebant ſibi daretur, tātæ cōſultationi miſceri; cum illa, ſe ſapientiā eſſe ſumpturum. Hilarior genus omnes inuaſerat: Adeo ut ipſius quoque herus, non ſine maximo riſu, iuberet, de penu ſua produci ſuffultam pellibus togam, inii cique cupienti; quam ut ille curioſe aptauit, bis terque per triclinium ſpatiatus, rogare dominum cœpit, ecqu id ſe

illa vestis deceret; Egregie, inquit, sed superest vt his reb⁹, quæ inter nos agitantur, tua sapientia modum imponat, ille breuem in se moram esse respondit; in proximũ conclaue paulisper abiturum: illic se melioris sapientię spiritus ad consilium arcessere velle: Cũ eo secessisset, adduxit repente ostium, ne quis arbiter prudenti nequitię interueniret; exuitque illam togam, & gladiolo quo erat accinctus, ab humeris fimbriam in longas partes execuit. Ita laceram sibi iterum iniecisset, reserat fores, peruenitque ad dominum, & intueri rursus iubet quam ornatus incederet. Iracundia arcuit risum, quia preciosa erat vestis quæ ita in partes perierat, & o te vecordem inquit, flagellisque scindendum! nihil vero timuisti

do-

dominicæ vesti furiosas manus afferre? Neque ille conterritus; ridiculum, inquit, cum nos multo periculosius insaniatis; tam grauiter mihi irasci. Hæc est vestræ fortunæ imago quam indui; multoque stolidius Saxonicũ principatum perditis quam ego hanc togam. Incolumis me decebat; ridetisque discerptã. Ita Saxonia integro corpore viget, armis & opib. grauis, cum eam per partes laceraueritis, nemo pristinam dignitatem agnouerit.

Germanorum Principum diuitię, pręter aliquot vectigalia, aut tributa, plerumque ex gregibus armentisq; sunt, agri quoque fœcunditate, quem vt maxime spontanea nec redempta rusticorum opera exercent. Hoc modo suas opes, & annuæ pecuniæ

nu-

numerum, non possunt definire; cum sit ex mutabili annonę precio æstimanda. Nobilitati magna & superstitiosa sui generis cura est; & maculari veterum sanguinem putāt, si ad nouam, imparemue familiā, matrimonij cōsortio accesserit: nec in multas stirpes hæc nota eluitur. Quippe ad Patritij generis syncerum documentum, in vtraque parētum serie octo ex maioribus numerant, in quibus hæc inæqualis coniugij labes non hæserit.

In conferendis sermonibus vnicuique homines sorti destinatos titulos, & loquendi normam habent. Ea negligere, aut incuriose confunde re magna religio est. Nec vlla gens tot conceptis formulis agit; etiam eorum memoriam fallētibus, quos à puero illa ars, & tot discriminum su-

ſuperſtitio exercet.

In illius Belgiis parte quã ſuo nomine Germania inuaſit ſunt fere illę prouincię, quę ſub Burgundica olim ſtirpe vnum corpus, bello, nuptiis, ſucceſſione fecerunt; mox ad Hiſpanum coniugii fœdere delatę, & ſummum illius gẽtis robur, ſi tam pati abſentis Principis cruda imperia, quã pręſenti parere potuiſſent. Sed & ex his populis multi durius hac ętate ſe habitos q̃ſti, reſciſſis concordię uinculis, quibus cum Principe, ac in inter ſe tenebantur, acerrima tempeſtate, & ad Europę terrorem idonea inhorruerũt. Per hos motus pars ſibi libertatem armis fecit, & cęteri ſiue domiti bello, ſiue antiquũ dominorum nomen re ueriti in Principis fide manſerunt. Qui Hiſpanorum Imperium

aſpernati in Rempub. ſeceſſere, ij maxime ad Oceanũ colunt, ad extéros populos nomen à præcipua inter illos Batauorum gente ſortiti. Neceſſaria poſt defectionem audacia, rem nauticam curauere. Inde robur, atque opes, omnia littora ſcrutãtibus, & per hos infeſtum Hiſpaniæ mare. Statimque aucta oppida, & ex quotidianis prædiis diuitiæ. Acceſſere ex Gallia, Angliaque, auxilia, in mutuam tam eorum qui iuuabãtur vtilitatem, quam illorum qui iuuabant. Alij ſub Hiſpaniæ ſceptro poſiti nomen quoque à Prouinciarum vna duxere, & per Orbem Flãdrorum appellatione cenſentur. Diſtinctis in hæc duo imperia populis, idem tamen genius. ijdem mores manent. Candida quidem, ſed veluti cœli vitio de-

preſſa

pressa ingenia, quæ etiã grauius bibendi intemperie stipant, siue hanc sitim fortuna terrarum, & ex maioris Germaniæ vicinia velut spiritus, siue mos educandæ infantiæ accendit. Quippe adhuc ab vbere pendentibus, quos paulatim lactis desiderium minuat, lagunculas ad similitudinem vberis effictas, & hordeaceo potu plenas, tradũt in manu. Tum rudis & incuriosa ætas subinde ad os referens tarde meantem potum, sugendi similitudine capitur, tum ẽt innocentis ocij fastidium lenat. Nec vtilitate res caret, si ex primis incrementis rẽ ęstimes. Quippe valida membra, succoque lætissimo ad venustatem florentia; ita institutã infantiã decorant. Sed assidua bibendi ratio, ipso vsu in perpetuam voluptatẽ transiens,

G su-

ſubinde palati auiditatem ſollicitat, sẽper vtique poſt hũc morem aut natantem, aut arentem. Accedit illius potus conditio, nõ ad diluti vini cõſuetudinem ſitim ſatians; ſed craſſo liquore identidem faucibus relinquens, quod ſuccedenti potu diluendum ſit. Illa tamen perpotandi dulcedine (quod mireris) in ſegnitiem non merguntur obrutæ mentes: Sed vltra cæterarum gentiũ ſedulitatem, mercaturæ, artificijs incumbunt. Aſſuefactis ſcilicet robuſtiſq; corporibus, illi vitio pares ſunt, & hauſtas inter conuiuia nebulas mirabili felicitate exoluunt; adeò vt in multam noctem producta temulentia poſtero mane ad negotia vacaturis pigritiam non imponat.

Nulli ad vilium artiũ induſtriam meliores. Ocio pluſquam

quam Attica seueritate multa uerunt Pueri in tyrocinia distributi, publico si necesse est sumptu, virgines ad filium lauamque eruditæ, omnē ætatē idoneus sudor exercet, & à puero familiaris labor ignotam segnitiem, vel ipsa cōsuetudine, nescit amare. Tā frugali disciplina, artificiorū vis ingens opulentiam illustrans ciuitatum, paucique in mēdicitatis veterno acquiescūt. Ingenium populi, neque capax neque patiens fraudum. Ea fide qua sūt digni facile alios æstimant; sed decepta simplicitas in satiabili odio perfidentiam lædentium fugit. Inter hos eximiæ quædam mentes omni seculo sustinuerunt dignitatem literarū, aut ad Principū, Rerumve publicarum secreta admissi, commissas res digna solertia cura

uere. Nimirum vt in regionibus, vbi vulgo, & velut ipso natalium munere, acria aut lepida ingenia exurgunt, pauci ex suæ mediocritatis tenore vel curant vel possunt excedere ita humilioris veluti fati gentes, & plus antiqua bonitate, quã per vanam subtilitatis culturã ornatæ, interdũ ingeniis sunt insignes, quę propius ad cœlum accedant, quam ad terram erant nata.

Batauorum Optimates, ad Reipub. genium, quã ipsi fecere, animos quoq; & mores velut in vulgus deduxerunt; siue facilitate naturæ, & in eã sortem nati quã res suæ hodie habent, siue callida, & ad tenendum populum apta imagine, prompti quoque ad mutuæ seruitutis imperia; nisi cũ iussi imperare. At Proceres Hispanicæ ditionis, plus scilicet

stimu-

ſtimulis aularum exercentur & Belgicos animos inſperantis populi moribus miſcent. Hinc veluti gemina illis indoles, variatũque, ac pene diuiſũ, per diuerſiſſimos affectus ingeniũ. Sed inter cæteras cupiditates, præcipua honorũ libido eſt. Titulos, ac nomina per adulantium aſtus inuenta ad diſcrimen dignitatum, anxie ambiunt ac tuentur. Neque vlla re magis tibi eorum animos conciliaueris, quã cũ arte & honore compellando, Blandientibus faciles, largique honorum, dum maiores expectant. Ita callidæ laudationis fraudem, vera ſimplicique gratia remunerantur, niſi quod inanibus cauſis ad amandum concitatos, ſæpe idem impetus mutat; vana forſitan ſuſpicione contemptus vſque ad odium quoque auerſos.

Vulgus in illis vtrimq; Prouinciis speciem libertatis, & vana paritatis indicia, plus ipsa libertate æstimat. Et hinc artes, quibus facile capi possit. Non dedignari rusticos iocos, per viam annuere cōmessantibus, & cum multum emineas, ipsis tamen nihil auferēti, nec multum duratura humilitate, misceri. Guilielm⁹ Auriacus, summorum consiliorū vir, plus hac arte quam vlla acie Ibericas opes afflixit, agrestes Batauorum pleraque oppida ad Oceanum incolebant; haud dubie deficientis ab Hispano Belgij summum robur; & vtriusque solis diuitias fatigaturum; nam vrbes natura situqne impeditæ, non operoso munimento poterāt ad inexpugnabile robur educi. Sub prima igitur defectionis initia, Guilielmus popula

ri-

ritatis nouitate animos omnium in ſe conuertit, reputantes quanto meliori conditione quam ſub ipſo Rege viuerent, ſub auſpiciis ducis, ſibi faſces, & imperium debentis. Quippe ab aratro aut nauigio inculti, adibant nec maieſtate nec ſatelliti ò grauem ipſe altiſſima calliditate gaudebat, non ſe per inuidioſa nomina ab obuiis obiectiſq;, ſed & Gulielmum interdum appellari; gnatuſque quo potiſſimum modo ſuæ gentis affectus impellerentur, nullam ſalutantium vtilitatem alto aut incurioſo ſupercilio obibat. Excepta vox in adulationum caſtigantium humanitatem ſuam; hominum bene emi, qui ſalutatione conſtaret.

CAPVT VI.

Italia, & Italorum indoles.

ITaliam intra exiguas olim aquas: quæ Rubiconē faciūt æstimatam, nunc Alpium claustra, propius ad Naturæ mentem, definiunt. Tellus multū suis bonis, sed amplius propitiæ famæ debens. Olim Græcorum coloniis ad Orientem celebrata, tum magnitudine Imperij, quo illustrius nulla ætas aspexit; & suorum ingeniis culta; nunc etiam post excisos Romanę magnitudinis neruos, adhuc multis gentibus manet omnis vitæ & institutionis exemplum. Ibi læuigari iuuentutem, ibi humanitatem velut ludum aperire, nostri homines arbitrantur.

tur. Ipſa nomina vrbium, locorumque; tot hiſtorijs fabuliſq; vulgata, ad ſtuporem imperitorum valent, ſemperq; alijs ſyncerius quam ſibi credentium. Hoc mortalium fauore, & Italiæ mala tegũtur, & bona ſpecioſiora ſunt. Nec dubium quin aliquot locis amœna ſit ſupra cæterarum regionum felicitatem; qua Benacus maſculis vndis per mõtium clauſtra ludit, qua Auernus, Puteoli, Cumę, laſciuiũt. Etiam quicquid Gallicò nomini Longobardi eripuerunt, ferme æquis & irriguis agris, pulchritudinem ſuam habet. Sed ſi totius Italiæ fortuna cũ vicina conferatur Germania, Galliaque, & ad Septentriones pertinente Britannia, tunc fortaſſe & erubeſcemus, quod præuaricatione noſtra qui tãtam illius famam vltro

alimus dotes premat noſtrarũ regionum.

Tellus frequentia mõtium aſpera, aut nimio & maxime ſterili æſtu torrens. Solum in pleriſque locis aret, & qua ſegetes patitur frequens rubiginis tabes crudas fruges corrũpit, aut incuſſa turbinibus grã do. Ne quidem paſcuorũ magna vis improbo vellere, cibo que peiori. Et vix vnquam vbertas Italiæ ſuis alumnis p triennii continuam felicitatẽ ſatisfecit; multo minus ſuffectura, niſi frugalitas, cœlique conditis multum cibum aſpernantis, parca & ſobria conuiuia temperaret. Variorum generum arbores, quæ ſub noſtrorum ſyderum manſuetudine largo prouentu ſe onerant, ibi nimio Sole conſũ ptæ, inualidos, & vix vtiles fructus edunt. Malis autẽ aureis,

reis, punicisque, præferuida regio, & diuersa ficuũ stirpe, ad suorum ęstuum leuamen abundat: quæ nec necessaria ad humanos vsus sunt, & per Orbem circumlata, plus nostris delitiis quam precio suo merent. Nam oliuas, quãquã sibi inter tria maxima humani generis commoda (cum segete vinoque) numeratas, maxime ex suarum regionum conditione ęstimant, in quib⁹ pascuorum vitio siccæ boues, exilia ubera, aut olida, mulgentibus tradunt. Carnes, si paucissimas excipias animalium sub sole peruicacius durantium, à nostrarum mensarum deliciis pene in alios sapores degenerant.

Vt iam illa Parasitorũ gula, Græcas Romanasq; comedias piscium commẽdatione implens, pro illarum sedium

 sor-

forte non parum videatur ſa-
puiſſe.

Vrbes eximiæ, amœnis ut plurimum, locis conditæ; Domus non è fragili materia, hæ præſertim quas Palatia appellant, plus interdum ſua mole ſpectabiles quam ad habitantium vſum aptatas. Vario marmore, ac interdum auro nitent; faſtigia ingenti opere non altum producuntur. Exeſſæ ſtatuæ precioſis locantur vmbonibus, haud raro ſolo vendentium mendacio debentes, quod tam ambitioſe eminent. Qua vero parietes laxãtur in feneſtra, non par reliquo artificio ędibus decor eſt. Nam plerumq; aut carbaſi vile textũ, aut inũctæ oleo chartæ id ſpaciũ amplectuntur, ꝙ recipiendo lumini deſtinant; quæ nec in publicũ decent, & eorũ oculos qui sũt in ędib⁹, in-

intra triclinii aut porticus fo
res, tanquam in custodia co-
ercent; longe à Britãniæ, aut
Galliæ cultu, quo muri fene-
stras aperti vitro iunguntur,
libero ad exteriora cõspectu,
lętaq; trepidantis, ut solet,
splendoris imagine. Templa
autẽ (nam in tantę famę parte
sunt) nec totã aduenarũ expe-
ctationẽ implebunt. In imagi
nibus signisque, sũmus decor.
Nihil aris formosius, purpu-
rã, sericũque, inter gẽmas, &
metalla, pro uilioribus orna-
mentis numerant. Solum om-
nis artificii pauimentis efful-
gens diuerso marmore misce
tur, quod idoneos colores
vel imaginem florum reddit,
vel in volucrum pecudumq;
speciem coniungitur. Colum
nę etiam ex marmore, in-
gentes, & pene ad illius lapi
dis uilitatem. Sed tã opulenta
pul-

pulchritudo nõ ad ultimum venustatis peruenit, fastigiis scil. plerũq; nõ editis, & nunquam libero sole in obscuras sedes admisso. Fenestrę multo ferro, & ipsa picturarũ dẽsitate inumbrantur; si quã Ædem vel fores opportunę, vel uicinię libertas illustrat, etiã oppositis velis, pariete interiecto, tanti syderis munus repudiant. Adeo religionis sensum putãt tristitia noctis elatũ, & per lucis iucunditatem expirare. Quidq̃d vero peregrini de publicis illis operib⁹ credant: certe priuatas hospitiorum sordes, ac plurimum egestatem non sine tristi sensu & mirantur, & oderunt. Quippe ĩ diuersoria delatos, ieiunia squalentesq; epulę inter auiditatem & fastidiũ diuidũt. Tũ tricliniorum situm; tum culicum, cimicum omni ge-

genere infesta cubilia. Acer inde diuersitor, & inclementis hospitii grauis merces.

Sed alia illi regioni blandimenta fortuna inuenit, quibus aduentantium studia caperentur. Nam aut publicus error, aut propitium Italię fatum, ex omni Europa ibi iuuẽtutem propellit; mutuo in tanta frequẽtia solatio, quod cũ ipsi sibi debeant, huic tamen imputant terrę. Siue igitur tuę gentis homines amas, tibi frequentiam inuenies, siue te aliorum delectabit consortium, in tam numerosis diuersarum regionum cætibus erit quoque quod deligas: præcipue quodam animorum commercio peregrinos alligante, ut interdum ad amicitiam plus ualeat hospites simul esse, quã ciues. Ita ex omnibus

pro-

prouinciis in unum corpus transeunt, ibique communē, & extemporaneam patriā videntur constituisse. Prȩterea, qui in Italiam pergūt, iuuenes, ac plerumq; opulenti, dū aut oppida mutant, aut praecipua incolunt, dum omnia ad uiuendi, audiendique uoluptatem sollicitant, animos elapsae pueritiae venturaeque prudentiae medios permittūt incuriosȩ remissioni: maxime cum à patria semotis non occurrat domesticorum negociorum facies, & haec aetas à grauioribus curis seipsa subducat. Accedunt oblectamenta iuuentutis, ars equestris, Cithara, spectacula, artifices ad Comoediam nati, sed uix cothurno pares. Reuersis deinde in Patriam, & negotii (vt opus est) plenis, quid mirū suaui recordatione redire mi-

mitissimi temporis ludũ, percussoque animo in elapsę nec redituræ oblectationis memoria, locum quoque tantæ felicitatis conscium gratum esse.

Cæterum magni casus, & regio toties in exitium sui diues, illos primos, & quos ex ueteribus dicimus mores, de Italicis gentibus vt plurimũ excussit. Animus tamẽ omniũ rerum capax. Neque pingui impetu, & tantum ad naturæ imperium; sed erudite, & cũ artificio, uirtutes, aut uitia sequuntur. Humanitatis effusa promissio, ab iis omni corporis gestu sancitur, uerba exactæ urbanitatis, & cum uolũt ad persuadendum aptissima. Etiam prolixe beneuolentiæ indulgent, & ubi uere amant, omnia discrimina habent infra tam humani fœderis sancti-

ctitatem. Si quos autem oderunt (siue sponte auersi, siue se lacessitos existiment) ideo peculi plenior res est, qui hanc animi ęgritudinem plerunq; tegentes, alte interim ęmulationis aut offensæ memoriam recondunt. Læsi interdum ad obsequium descendunt, ut inter amicitię iura tutiori fraude grassentur. Etiam ętatem hęc odia ferunt: Ac noxiosissimum putes, nonnunquam animus tam facilis est ad vulnus, quam pertinax ad cicatricem. Mentes intra tristiorem prudentiam castigatæ uix sustinent iocos; nec quid temere, & absq; consilio, vel dicere assueti vel facere, ex suo quoque more alios ęstimant; nutus omnium, oculos, verba in argumentum animi superflua subtilitate ducentes. Ita perpetuis suspicionibus, atq; cu-

curis, sui æstus pœnas luunt. Sed & ipsa nimię calliditatis opinio est ingrata, cũ uix in simplicem, nec suspectam familiaritatem descendentes sẽper stare in specula credãtur, quid cæteri agant arbitraturi. Venena damnatãq; libidinem, ideo omiserim, quod nõ Italię propria uitia sed in totum Orientem criminatio, ad meridiem quoque deflectẽs, uni genti pręcipua imputari, iure non possit. Maxime cum hæc scelera tenebris fraudiq; mandata, & negari facilius à conscijs possunt, & ab ęmulis fingi. Ingens autem & publicatis opinio est, qua illic feruntur odia inter se inimici exercere; prædonesque grassari. Ita affectus dispensante natura, ut in quibus regionibus maior passim humanitatis species cernitur, ibi

ibi prædonibus ſit trucior animus, inimicitiarum quoque & vltionis ingenium magis in barbaros ritus degeneret. Nam Italia ultro prodigens obſequii cultuſque promiſſa, quod eſt ad odiorum immanitatem aut latronum, in extremũ ſęuitię abiit. Galli non pari humilitate uerborum, geſtuumque, amicitiam colẽtes, multum quoque de crudelitate remiſerunt Neque enim tã facile adducuntur, vt impiis cœdibus naturæ ius violent; ſaltemque mortem ſuppliciorum maximum putant, non pœnarum optabilem metam, & ad quam debeant inimicis per tormenta gradus eſſe. Demum Anglia à Galliæ humanitatis pompa recedens etiam multo magis ab illa crudelitatis barbarie diuertit. Nã & prædones ſpoliis contenti

ſunt,

ſunt, & omnino inſolens facinus adimere vitam, oblongas perticas, ferroque præfixas ceruicibus euntium illidunt, vt animo per ſubitum & breuem linquente torporem, nec illi ſuas res defendere poſſint, nec ipſi ad cędis nefas adigi, qua mutuę rixæ frequenter funeſtæ ſunt.

Italiam autem, quanquam totã Alpes & maria in ſe collegerint, vnius quoque linguæ ſocietate cognatam, tamẽ diuerſus multiplexq; ſpiritus in varios mores egit. Sępe enim, & per partes à diuerſis gentibus victa, non unius animi incolas admiſit; quos indoli ſuæ miſcens, ab iis; uiciſſim externi genii ſatis imbuta eſt. Acceſſit ad formanda ingenia regiminis modus, in quod ſe vnaqueq; pars, poſt tot cladiũ mutationem, compoſuit.

Ro-

Roma multo variarum gentium impetu iam olim de suę magnitudinis ac opulentię fastigio deiecta est, tanquã Orbis sua spolia inde reposceret. Neque unquam mutatio ius suum in hominũ animos maiori prodigio exercuit, quam cum illud Imperium ingenti spiritu Romanæ indolis erectũ humilitate & socordia afflixit. Nunc ipsa Vrbs sub Pontificum Iure, cum nõ modica Larii Vmbrięque regione, uicinisque aliquot populis, aptos quoque tali imperio animos induit, scriptis quippe, terroreque, & veneratione cœlestium rerum, toto Orbe sui Principis Maiestatem, plusquam armis, & maiorũ fortitudine, asserens. Sub Regibus antẽ illud omne concessit, quod à Piceno, sinuq; Formiano, Adriaticę & Tyr-

Tyrrhenæ vndæ cingunt, in ingens Iunii maris latus extrema cornua Italię effundentes; Sedem nomenq; Imperio Neapolis dedit. Non alibi in Italiæ finibus maioribus animis nobilium uirorum impetus, ac propemodum fastus, attollitur: Equorum, armorũ que studiosi sunt: faciles ad stimulos gloriæ, & in omnis magnificentiæ cultus intenti.

In alia Italiæ ora, qua influenti Adriatico primæ terræ intercedunt, vrbem Veneti condidere, cum oppidis exuti, in illa vastitate quã Attila Italiæ fecit suis se paludiis regerent. In ea ciuitate quãquã toti nobilitati gerendæ reipublicis ius est, tamẽ sũmũ Imperiũ penes paucos ex senioribus manet, seuerũ quidem illud atque sollicitũ, ut necesse est, in tãta uicinorum

po-

potentia, ciuiumque deinde opibus, nisi cohibeantur, ad ambitum vitio diuitiarũ spectaturis. Sed illa disciplina domitos animos, per auſicorum studiorum venuſtatẽ nõ deducit; ac ne quidem illis voluptatibus decorique assuefacit, qui Patricias stirpes alibi tenet; vt est rei equestris, armorũq; disciplina, aptæ quoque elegãtiæ, & vrbanitatis, pro seculi more, peritia. Plus deniq; publice sapere, quam priuatim, edocẽtur; nisi quod in procurãdo patrimonio eximiam sedulitatem habẽt. Aliæ præterea vrbes olim se composuerant per varia Italiæ littora in Reipublicæ auspiciũ, quas fortunæ vis erepta claritate Imperij, quod per externa maria quæsierant, in Regum Principiumque clientelam coegit. Iam in ijs mixti

animi,

animi, ſemperque pendentes ſunt, inter glorioſæ libertatis cupiditatẽ, cuius adhuc imaginem videt, & Principum, ad quorum patrocinium confugere, neceſſariam ſimul grauemque potentiam.

Inſubres autem, corporibus animiſque ſpeciem ac geniũ Galliæ Italiæque miſcuerunt, vultu membriſq; pene compoſitis ad Gallorum venuſtatẽ, quam deinde Italicis dotibus implent. Sed & vtrinque virtute, ita vitia exceperunt. Cæteræ in Italia regiones Principes ſuos habent, modicis plerunque imperiis, ideoque maiori calliditate, vt ſunt in ingenti pelago ſcaphæ, ad gubernandis; cumque in anguſtis Prouinciis niſi per immenſa vectigalia ſufficere opes non poſſint maieſtati dominantis; ſalubri conſuetu-

dine illæ gentes assuescunt & opes inuenire, & pro imperio reposcentibus non negare.

Nihil autem est tam arduũ sedulitati humanæ, ad quod Italici acuminis pręstãtia nõ tollatur. Ab vltima etiam sorte vulgi non paucos quotidie in nomen atque opes felix industria producit. Nullum curarum genꝰ quòd diuitias ꝑmittat, aut, si opus est, humilitatis specimen aspernantur: longi quoque laboris speique patientes. Quorum alterum fastus Hispaniæ, alterum subita atque præceps vis Gallorũ non tolleret. Altæ; & ad Rerumpublicarum gubernationem validæ mentes, ad omnẽ fortunam idoneæ, frugi homines, intentique ad futura.

Latine scribere inter illos haud pauci, non vtique loqui norunt. Linguam quoque, qua vul-

vulgo vtuntur, quanquam nihil eſt aliud quam cum corrupta Litinitate barbarorũ mixtura verborum, quantum poſſunt ab originis ſuæ veſtigijs, loquendo ſcribendoque auertunt; adeo vt in fauces reuocent verba, quo aſperitas ſoni, vocumque contractio (quę vix totæ ad aures perueniunt) nihil Latinæ cognationis videatur habere. Quo more Hiſpania iam & ipſam ſuam linguam infecit, ita demergens ſimplicitatem vocum, vt confuſa, & ſummo pectore coacta aſperitas deleat multarũ literarum ſuauitatem. Tamen amœnitas ſtudiorum in Italia non exigua, & maxime eæ partes ad quas viuax Naturæ lepiditas inuitat. Teſtis gentilitij carminis pulchra, & ad vicinorum inuidiã grauis vbertas, quæ nomina Poetarũ,

tot amorum ignibus ad ſupplicii celebritatem fictis ardētia, ſacrauit. Nec enim intereſt, ſua, an antiquorum lingua locuti ſint; cum ſint eiuſdem virtutis impetus, qui tenerum & opulentum ingenium in popularem, quique in veterem facundiam, laxat. Nam & Gręci quę intelligeret populus ſcribebāt; & Romani Græcos mimos, & Atticæ eloquentiæ efficax robur, ad ſui vulgi aures accommodauerūt. Iam quid de Italicis hiſtoriæ ſcriptoribus dicam? iſtis quidem ſyncera prudentia victuris, illis autem tantum nimia eloquētia & partium fauore peccantibus? Sed & ſapientia cęleſtis, & humanæ prudentiæ diſciplina, cæteraque omnia quæ in Muſarum tutela ſunt, nunquam parum illius populi ingeniis debuerunt. Ad extre-

tremum non alibi ſanctiorum virtutum exempla, peiorumue facinorum, quam in Italicis animis cernas, & quod quidam de Attica dicebat, nullibi vel atrocior cicuta eſt, vel ſuaues Apes exuſtis digeſtiſq; floribus cellas implent.

CAPVT VII.

Hiſpanorum genius mores.

VLtimum Europæ clauſtrum eſt, in immenſum Oceanum Libyamque tendentibus, Hiſpania; quæ omnia à ſitu Heſperia, mox ab oppido Hiſpalia appellata, tandem in hodiernum nomen conceſſit. Ingens tellus, quippe Galliã Afris cõmittens, &, ſi Pirenæi paterentur, Inſula; antiqua vbertate inſignis, hodie per

vastas solitudines fides tot historiarum corrumpens. Nudum in pluribus locis solum, & sterilibus arenis incultum; egens aquæ, non herbarum, non messium decore spectabile. Sed qua repentibus venis frugum aut vinetorum alimēta suggeruntur, mirū est quantum natura indulgeat. Illic vbertas eximia, & pene reliquæ plagæ sterilitatem pensatura. Monstrum putes quod alicubi arua auctum centies semen agricolæ restituunt. Frequentia oppida non sunt; sed neciniis commeatus, quo hospites, Gallico, Britannove, aut Italico saltem more, excipi possint. Incolæ autem in priscos habitus, geniumq; maiorum, vt maxime durant. Robustum hominum genus, laborisque illius patiens, non quo arua coli solent aut artificia

ficia ptocurari , sed qui maxime est ad bella idoneus, vt est ferme perulgilium, inedia sitis , & omnino ad militarem disciplinam obsequium . Nã in susceptas spes pertinax anìmus, pręcipue virtutis partem credit, malis & periculis non lassari . Hinc ad Romanas olim partes obstinata Saguntus , excidio suo , & mutuæ cædis fortitudine clara . Tum pro famæ magnitudine parua Numantia , tot Romanorum primo , ad extremum sui victrix . Lusitania quoque repentinis viribus, & cogi soluique facilibus , Viriatum suum succingens ; & omnis Hispania , ad Sertorij disciplinam fide & moribus commoda, ipsumque cum Pompeio Metellum fatigans. Adhuc Barbarios, & in rudia variaq; imperia dissectos, suæ fortitudinis

admonuere lacessentes hinc Pœni, inde Romani, quorum ambitum Hispania luebat, uelut in prꝗmium alienę victoriæ concessa.

Domitis expulsisque Carthaginis copiis, libido & auiditas Romanorum, libertatis quoque cupiditas, quã Hispani demũ vt amissa est cognouerunt, crudam gentem, & barbaram; ita conciliauit victoribus in totam pacata, pene omnibus fastis Italica arma lassaret. Ipse quoque Augustus, bellum cum Cantabris non ut leue, & quotidiani momenti, suis legatis mandare sustinuit. Visum illi par suæ felicitati periculum, præsensque depugnauit. Nec dum Hispani tot belli, tantoque suo & hostium sanguine, de exteris Imperiis cogitabant, dũtaxat adnisi non seruire.

uire.

uire. Tãdem iugo aſſuefactos Gothi, Vandalique, de Romano exemerunt imperio: tunc quidem ſibipſis, ſed quoniam in Hiſpanię corpus trãſierũt, & Hiſpaniæ quoque uincentes. Superuenit deinde ex Mauritania atrox fulmen. Non ipſam modo Hiſpaniam corripiens, ſed uno impetu in Galliam tranſiens, Saracenorum viribus in immenſum effuſis. Exacti è Gallia, & uiciniore Hiſpani illi Mauri, vltra Bętim & Iberũ conſederũt. Reliquę Hiſpanię partes in diuerſa, & plerumque ęmula imperia abiete: donec in primũ coaliturę Hiſpanię pignus, Iſabella, quę fratri in regnum Caſtilię ſucceſſerat, Ferdinando Aragio nupſit, & magnitudine dotis, Arragonam ſemper liberiorem quam ſub iuſto Rege prouinciam in meriti

iura coercuit: Mox ambo communibus armis domitos Mauros; pene octo iam seculis Hispaniæ incubantes, suæ Africæ reddidere. Sub eorundem auspiciis Americam aperuit ille Columbus ad Occasum positæ Indiæ pene author; & vt prosperis vndique fatis res Hispana emicaret, huic etiam Belgium, ascito in communionem generis & imperii Philippo Austriaco, accessit. Eodem tempore pulsa ex Apulia & arma Gallorum, Neapolim Ferdinando concessit. Mox nouis & crescentibus rebus, reuerentiam, & quandam maturitatem, addidit Carolus V. Imperij titulo auctus, strenueque Mediolanum sibi asserens. Restabat ex omni Hispania, nomine & affectu Lusitania dispar, Oriẽtis commercio grauis, ad quẽ
per

per immenſa, & inſida Africæ littora magno auſu nauigans, victo etiam & per ſparſas colonias occupato imperabat. Sed hanc quoque prouinciam in ſuæ Hiſpaniæ corpus reſtituit Sebaſtiani Regis caſus, quo amiſſo Luſitani in Philippi II. Hiſpani poteſtatem conceſſere.

Tam ingentibus incrementis non mutati in Hiſpanis quidem mores, ſed magis aliquanto excuſati. Quippe eorum rebus ad huc humilibus dignus tamen hodierna magnitudine tumor fuit in quẽ ſuæ Naturæ ſponte nati ſunt. Et hic illis vitiorum ac virtutum cauſa eſt. Graues enim animi, & cum pondere quodam elati, non ſubito impetu effunduntur in diuerſa: nec vincere magis ſciunt, quam victoria vti. Ita ad omnia

pericula pertinicaces, ne tempore quidem & tædio vincuntur; factamq; natura, & arte constantiam vix de illis locis amoueris quos semel insederint. Sed verba, quibus se suosque attollunt, ingrata audientibus, fabulisq; scribentium traducta, vultus quoque cum hoc grandi sermone conspirans, & coniunctus, niũ seruientibus & domitis animis grauis, seueræ maiestati pene quoddam odium addit. Vnusquisque in acie, ac maxime phalange, quam singulari discrimine melior. Seruatas parsimonia opes, & ad temperantiam institutis corporibus sæpe negatas, in vestitu consumere amant, & sic ad ostentationem proferre; immẽsa sui fiducia, sed apud timidos aut patientes maiore. Illis frugalitas eximia, non tantũ in suæ

Hispa-

Hiſpaniæ æſtu (vbi corpora nimio Sole marcentia cibum pati non videntur) vbicunq; ſuorum nummorũ periculo edũt. Modicus panis, nec precioſa herbarum condimenta, aſſuetis tam rigidæ virtuti plerumque ſufficiunt. In alieno autẽ ſumptu haud facile alij ad menſarum hilaritatem meliores. Nulla tunc ſeries opulẽti conuiuij, quam non totã oculis manuque percenſeant. In vltima paupertate ſuperciliũ non omittunt. Sutori, & egeno, cum iam fata inſtarent, aderat filius in paternam ſortem natus. Is cum rogaſſet ecquid ſibi deceſſurus præceptorum relinqueret, iam defecta voce pater, vt inquit, memineris, in maieſtatem aſſurgere familia tua, dignã. Miraculo nobis fuit ex Hiſpania mulier vix centonibus ſatis tecta,

tri-

tribuſque qui comitabantur li beris precarium ſpiritum triſti mendicitate producens. Forte in Gallorum cætum inciderat. Et ex his ſtatim vnꝰ ſpectaculo motꝰ, ego inquit, O mulier, hoc te onere ex parte leuabo, maiorem ex tuis liberis (& is forte ad decenniũ peruenerat) mihi trade, hunc leuibus, ſuæque ætati paribus ad ſeruiendum officium aſſuefaciam, vbi adoleuerit, meo ſumptu curaque hoc artificii genere quod maxime probauerit imbuetur. Ad hæc mulier; nec Deus, ſiuerit, inquit, O mi homo, quanquam pauperem me uides, vt in tãtam humilitatem filium damnẽ, qui aut tu, aut ego, ſciamus, in quæ fata ſit genitus? aut quam claris uirtutibus, ſubſidium patriæ paraturus? Satiꝰ illi, ſi ita fata tulerint, in edia

ex-

extingui, quam ad seruitutē (sub externo præcipuo domino) egregiis hominibus indignam accedere.

Fallunt tamen Hispani tantorum spirituum specie, quales naturæ sponte, & sæpe incogitantes, effundunt. Nam plerique illorum parua modicaque sorte contenti, neq; idem ad maiora fastigia, & supercilio suo digna, uidentur attollere. Hinc videas ad arcium præsidia modico stipēdio collocatos, uelut in patriis latibus, inter impares tā ambitiosis uerbis curas, ad senectutem peruenire. Quod vtique minus pati Gallorū animi possint, ad noua subinde omnia erecti; & Italica sedulitas, semper illā quæ uētura est fortunam obseruans.

In Hispania, studia literarum eo cultu non urgēt, quē

hæc

hæc ætas nudis & squalentib. Musis reposuit, cum perisse videretur ille eruditionis spiritus qui omnem scientiarum partem debet implere. Non.n. Latinæ eloquentię studiũ ibi viget, non uenustas poetices, non historię, priscorumq; rituum vtilis, & robusta lepiditas. Veterem ac pene Barbarã in quęrendis scientiis rationẽ obtinent: Philosophiæ incumbunt. Theologiã amant, non spernunt Legum, & Canonũ peritiam; Sed illas scientias Græca latinaque eruditione mitigari indignãtur; putantque hoc modo fucũ addi, quo virilium literarum lineamenta elangueant. Vir nuper non ignobilis in literis famæ, cum ab ijs quibus obsequium addixerat, iussus esset in Hispania diuinarum rerum sciẽtias profiteri, statim hac po-

tioris

tioris doctrinæ veluti infamia euisuit, admotisq; precibus supplex, à suæ libertatis dominis impetrauit alias sedes, & suæ humanitatis patiētes. Præcipua ad Germaniæ morem ibi eruditionis species prolixis voluminibus pauca complecti; sed & illa plerumque ex aliis auctoribus superuacuo labore decerpta. Et hoc quidem Academiarum malū est. In cęteris uiribus nō adeo frequens est scientiarum commercium (nisi quod in suæ regionis dignitatem, libros patrio sermone cōscriptos amāt habere.) Prorsus vt in militaris nominis ambitum videantur, hanc formam seuerioris in Musas negligētiæ q̄siuisse.

Reconditæ illis mentes, & ad lenta cōsilia idoneæ: Hinc longos cuniculos agere, & veluti obsessis inaspectos. Arma & pacem ex suis tēporib⁹

ſapientiſſime æſtimare. Opibus animos ſubigere, ad hac inuicta arte de fortiſſimis gẽtibus triumphare. Maxime autem ſolemne eſt, ad parandũ reuerentiã nomine cœlitum uti, ſpecieq; ſacrorũ ſubducere ambitũ oculis vulgi Numini ſuas cupiditates imputãt, & ueluti pro illo depugnãtes ſolertiſſime ſibi vincunt. Illa veluti pſęfatione, in omniũ rerum cepta, tanquã in ſcena & tragœdiam, intrant. Ferdinãdus, & Iſabella, hunc iam patrium morem nepotibus tradiderunt. Quippe in hoſtibus ſuis inueniebant publici odii cauſam; adeo ut ſemper in bellis credi vellẽt diuinæ iracundiæ miniſtrare. Cum externarum gentiũ Principib⁹ acturi, non ex Optimatibus Ducibuſue Oratorem legebãt, ſed ab alicuius monaſte-

rii solitudine extractum. Ita præter recisos legationis sũptus fidem quoque eiusmodi feciales, & reuerentiam negocio faciebãt. Equidem dignissimum laude putem, quod Hispani in magna hominum penuria vastum tamen & dissipatum imperium suorum ciuium coloniis aut præsidiis tenent, suique ærarii famam opulentiæ Iudicæ nomine, & ingentibus præterea verbis, cauta & industria fraude sustentant. Cæterum in Hispanica gente pompa uerborum, gestuumque ideo minus ingrata est, quod non adscititia, aut exorta, sed ueluti ex Naturæ pręcepto intumescit, cuius omnis impetus, etiam in uitia declinans, ne scio quo genio decet. Sed nec ĩdignos putes illa specie animi in Cõthurnos assurgentis. Sordes altem

ſaltem palam odere, cultuiq; corporis amant, munditie, & patrii ritus ueſtibus indulgere; arma, etiam deficiente penu, tanquam præcipuum in uiro ornamentum, & ſeruant, & geſtitant. Nihil in illis ineptũ (niſi ſi quid iactatio expreſſerit) in colloquiis cęterçque vitę vſu: callidis, aptiſq; ad omnia ingeniis; nec ſe ipſa eodẽ fuco ignorantibus, quẽ facere aliis verborum pompa volunt. Sermonum & amicitiarum exordia per ſpeciem nitiſſimę humanitatis adornant; hos tu quoq; illis initij optime poteris eadem trãquillitate adoriri; ſuccedentes autem ad faſtum, mutua maieſtate excipere. Si vero te Gnathonem anguſtior fortuna voluerit eſſe, timido ſilẽtio plauſuq; ſatia animos in ſuam aut patrię magnitudinẽ diffuſos.

Ac

Ac tunc quoq; nisi quod iam admordeas tuum esse ne duxeris; memineri{s}que, vt te promissis onerant supra fidem ingentibus, largiorem etiã quã prestare vnquam possis operã mendacium astruẽte fiducia; polliceri.

CAPVT VIII.

Hongari, Poloni, Mosci. Gentes reliquæ ad Septentrionem positæ.

PAnnoniam iam nutantib⁹ Romani Imperij reb⁹ Lõgobardi insedere, Hunnique, qui transfuso in prouinciam nomine Hungariam appellauerunt. Huic pro diuersis regnantium viribus sępe mutata limitum sedes est, nunc illos in viciniam proferente, nunc in arctius cogente fortuna. Sayo, Tibiscoque Iu-

luminibus rigatur. Ister iam plurimis fontibus auctus interfluit, capacique apud Tautunum alueo excipit Sauum. Regio à Polonia atque Germania ad Dades & Mœsiam excurrit; qua Illyricũ & Dalmatiam spectat, Alpium molibus tecta est. Omni prouentu felix solum. Vberrimas segetes alit; pascuorum ingentium fidem exteris gentibus facit, venalibus per Orbem armentis. Paulominus centum millibus boum in singulos annos Germaniæ transmittit, illincque in vicinas Germaniæ terras. Partem quoque Italiæ ijsdem cibis alit. Vnum generosissimum est; nec multũ illi dispar quod in Hispania gignitur. Cœlum quoque ad valetudinem commodum; nisi quod sub Autumno intemperies mutantis in horas aeris mor-

morbos creat; maxime hoſpitibus ſæuos. Noctes ſcilicet multo frigore horrens, ingẽs æſtus ſuccedit, media luce cãpos corporaque adurens. Sub veſperam gelidus, aer iterum incautos aſtringit. Varij generis præcijque metalla in viſceribus tellus habet; aurumque interdum cum arena fluuij voluunt, feraciſſimi piſcium: quos ibi nimia copia viles facit.

Indolem gẽtis ideo magis arduum ſcire, quod hoc ſeculo horribili clade perculſa eſt, ſuiſque moribus vix relicta, hinc vrgentibus barbaris, potitiſque magna parte prouinciæ: hinc milite ex omnib. Europæ populis ad auxilium lecto, moraque, & multitudine, aliquid ſuorum morum ſenſim in illam regionẽ tranſfundente. Dixerim, bello &

aſſi-

assiduis malis factum, vt vulgus quod in agris habitat, excussa rusticitatis simplicitate in sæuitiam plerumque abierit. Nullo discrimine, in suos atque hostis milites, insidias struunt. Si quibus sub noctem aberrare contigerit, adsunt statim ad prædam, & ingratissimo scelere suos milites, sibi opem per omnia discrimina ferentes, nõ aliter à se quã nudos, & in vltimæ mendicitatis imaginem amittunt.

Nobilibus vt par est, mens erectior, meliorque fons & animus ad magnificentiam facti:s, membra, incessusque, cõpõsiti ad venustam maiestatem. Togis & tunicis vtũtur, ad morem orientis, purpureis maxime, aut quę cęruleum colorem acceperunt. Et hic vestitus egregie viros decet, breui vt plurimum acinace ad

to-

togatum latus appenſo. Callidis & ingentibus conſiliis valent, pariqueaudacia, præſertim ſi breui duntaxat à furtiuo impetu opus. Ingentes Proceribus opes ſunt; magna quoque, licet in regno, libertatis veſtigia. Vnicuique pro opibus multitudo clientium; & illis in patronos ingens fides. Non alia ingentior nobilib⁹ cura, quam ne quid de iis ꝓrogatiuis decedat, quas tam à multis ætatibus intemeratas habent. Et ideo maior armorum pertinacia contra Turcas, qui in vnam ſeruitutem omnis claritudinis ſanguiniſque familias premit. Abſq; hoc, inclinatio animorum in illis timeretur, aliũde potius Reges quã ex Germania perituris. Quippe Hungaros Germanoſque, vulgare viciniæ malum, ſuperba æmula

tiæ fraudem paret.

Insignis est apud illos magistratus quem Palatinum dicunt: Is nihil ex se decernere, sed obstare Regi potest quicquā publicum sancienti: cui postquam suo suffragio intercessit, infirmum est quod deinde statuitur. Et hunc plurimi colunt, tanquam vindicē libertatis, oppositumque Regibus, vt olim Tribunatus Romanis Consulibus potestatis modum fecit. Hinc scias magnos gentis animos, nimiumque tumentes, dura aut soluta imperia pati non posse: nisi (quod in prouinciis illic cernas quas Turcæ inuasere) ad reuerētiam dominorum, acri metu cogantur, & premente spem omnem libertatis.

Illyrici, Dalmatæque, quos Istros, Sclauosq;, appellam⁹, ad Hadriatici maria littora

tio inter ſe cõmittii. Probra vtrimque in domeſticis colloquijs ſæua, alterniſque vitia curioſe aut explorant, aut fingunt.

Hungari equorum ſtudioſi, quos optimos habent; veſtes quoque & arma, ad delicias pompamq; exigũt; equis malunt quam pedibus prælium inire; auidiſſimi honorum; timerique cum ambitu quærũt. Italica ingenia arteſque ſequuti, nequidem ab eorum vitiis creduntur abhorrere, & vindictæ facinora peragere dicuntur iiſdem artibus, parique liuore. Ad amicitiam facillimos putes: Sed hæc verane ſit aut tuta, nulli melius æſtimabunt, quam ii ipſi qui illam inibunt; ſerio reputantes num amari meruerint; an vero illa gens vtilitatem captura, ſimulatione beneuolentiæ

incolunt; illinc qua introrſus terram ſpectant, in Pannoniæ fines perueniunt. Immanium montium dorſo ea regio horret perpetua hyeme in cacuminibus rigente, quæ in valles demittuntur mitiora ſunt, vicisque & arcibus frequentia. Gẽs alieni iuris eſt, diuerſisq; dominis iamdiu aſſueta, in eorum plurimum mores, ac veluti indolem, abit. Pars Principibus Auſtriæ ſubeſt; Veneti non pauca ad mare obtinent: reliqua Turcarũ imperio acceſſere: hinc Germanici habitus atq; mores, Italici etiã, ac denique barbari, pro dominorum genio diſpenſati. Pene inuia regio eſt, niſi qđ in portibus naues interdum excipit, quæ à Venetis in Orientem ſoluunt, aut illuc in Adriaticum remeantes: cætera peregrinos non inuitant.

Inde

Inde lectis militibus fortitudinis & audaciæ fama est; in Turcarum præcipue castris; paucique præter illos Constātinopoli in prætorianas cohortes leguntur.

Hungariæ à Septentrione Polonia est, inde ad Oceanū procedens, Russiæque contermina. Tot spaciis diffusa regio pene nullibi in montes assurgit; & à planitie factū nomen, quam Scythico verbo Pole appellant. Campi immensum patent, quos nix altissima hyeme obruit; hac discussa segetes crescunt, non in indigenarum tantum vsus; sed & mari delatæ, per multa Baltici littoris spacia, sterilibus fundis annisve opem ferunt. Sæuæ hvemes terram fluminaque aduinciunt. quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercussa, liberum

vt in pelago cœlum rapit. ac
cedit Septemtrionis vicinia,
& ibi emoriens Solis vis, præ
ſertim cū receſſit ad brumā.
Natura ſubſidiū admouit, pro
fundiſſimas ſyluas, quas & in
ignem datæ frigus expellant,
& in ſuis præterea vmbris
animalia alant, quorum pel-
les fulciendis veſtibus precio
ſiſſimæ habentur. Hac du-
plici ope vtuntur in hye-
mem. Alio quoque commo-
do ſuis ſyluis obnoxii. Quip-
pe alicubi immenſa examina
apum feruent: Agreſtia illa
ſunt, nec cuiuſquam cura pa-
ſtum aut tecta accipiunt.
Vacuis quercum ramis, aut
truncis, inhærent. ibi cereas
domos extruunt, & optimo
melle implent. Hinc ingens
faciliſque in regionem prouē
tus. Ceram mercatores deue-
hunt; ipſi melle conficiunt po

tum,

tum, quem in deliciis habent. Flumina, paludesque, plus iusto quasdam prouincias obruunt; adeo vt æstate vix possint adiri, concretis per hyemē vndis curricula habēt, quę lubrica glacies facile euoluit, ita per regionē feruntur; & hoc est commercij tempus quo externi ad eos commeent, ceramque, & pelles mercētur ac si quid pręterea sub tam rigido cœlo in precium nascitur. Plerunque lapides extruendis domibus desunt. Lignis ad parietes vtuntur, stramentoq; operiunt; pręterquam in celebribus oppidis, arcibusque optimatum, quantum illa regio ferre potest excultis. Polonis vt plurimum dura vita cœlo aspero, nec populi moribus factis ad nostri seculi venustatem, & hinc aliquando sæuiora inge-

nia. Diuersoria peregrinos excipiunt, longe à nostrarũ terrarũ ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis, & plerũq; perfossis ad accipiendum lumen parietibꝰ, ventis quoque & hyemi paret, nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas mensa, longo ac multiplici clauo paries fixus est. Illic hospites sarcinas quas habent in ordinem appẽdunt. Multo deinde stramento sternitur solum; & hoc in illis diuersoriis pro thoro est. Itaque per illam regionem processuri, aditer ipsa se cõparant quasi domum circumducant, cibos, & cætera in alimẽtum ferunt, lectulos in thedis collocant; vt nudis illis tectis, excepti sua supellectile & famem & frigora arceant. Gens est ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant liber-

libertatem, adeo vt infandæ barbariei legem multis ſeculis ibi ſolemnem, vix nunc demum omiſerint; Ea ſcilicet cauerant; vt qui hominem peremiſſet, ſolueretur metu iudiciorum, ſi in iacentis cadauer proieciſſet pauculos nũmos, quorum numerus eadem lege deſtinabatur. Nec tam vile feciſſent humanæ vitæ preciũ, niſi ſui genij impetu pro leui facinore haberent humanum cruorem prodigere. Ipſum nomen non tantum ſeruitutis, ſed & iuſti ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas triſtibus prærogatiuis ſe ipſa donauit, quib⁹ poſſit ſibi inuicẽ & impune nocere, quippe Principi nõ ſatis iuris eſt, vt quod peccauerint ipſe vindicet. Maxime ſibi credunt; nec maior libido eſt

libertatis in moribus, vitaque in ciuili, quam in religionum & cœlestium rerum sensu; de quibus, ut placet, sine metu, & sentire uolunt; & loqui; scilicet immani fiducia sui, quibus sapere alieno ductu pudet. Hinc in diuersa hodie scissæ mentes, errorumque omnium lues, quicunque antiqua secula polluerunt. Quisque in suæ familiæ laudem intentus est; pręsertim si in exteros incidit, & expertes suarũ fortunarũ. Sæuire quam decipere promptiores; & ipsi magis fraudibus quam ui patent.

Vltra Poloniam Russia iacet, quam obtinet Moscouitarum Princeps. Nomen Imperio ab urbe Mòsco est: quam illius Russię caput multitudo incolarum, & habitatio Regũ fecit. Ad Calpium mare immenso tractu patet. Diuersis

la-

lateribus Polonis Suedisque confinis est in aliis eius limitibus Tartari hęrent. Longo frigori, & impenetrabili, dãnata est. Vix prouecto iam vere redditur terra, quam niues oppresserant. Inde æstas grauissime incumbit, & quasi redimeret moras quas longa hyems fecit, subito æstu percoquit fructus, non tamen ad nostrarum arborum felicitatem, pene supra fidem est ibi quoque pepones maturescere, quibus apud nos non flagrantes modo soles quęrunt, sed & sępe repetiti. Crebræ syluæ campos attollunt: in iis preciosæ pellibus feræ; ceræ etiam copia, atque mellis, & hinc præcipuum in illis regionibus mercaturæ commercium. Multi incolæ sunt, neque tãta pro terrarum amplitudine, quas possident.

Seruituti gens nata, ad omne libertatis uestigium ferox est; placida si prematur. Neq; abnuunt iugum. Vltro fatẽtur Principi se seruire; illi in suas opes, in corpora, vitamque ius esse. Sordidiores reuerentiæ humilitas Turcis non est suorum Ottomanorũ sceptrum. Cæteras quoque gentes ex suo genio æstimant. Hospites, siue forte, siue consilio in Moscouiam aduectos, in idẽ iugum damnant, & seruire suo Principi uolunt: si quos furtim abeuntes retraxerũt, ut fugitiuos plectunt. Magnatibus licet ipsi seruiunt, in minores suus fastus est: & uulgus horum maxime supercilium timet.

Fertur populus adeò literarũ rudis esse, vt pauci inter illos vulgatissimas preces memoria teneant quibus Numen

pro-

propiciamus, Bello quã ocio aptiores: & plerumque in armis sunt: siue quo Tartarorũ impetum frangant, siue alio limite Polonos lacessunt, repelluntque: Ista quoq; ætate ciuilibus odiis inter se certauerũt. Acies illis exequitib⁹ tota, pedite ideo uix utuntur, quod omnium bellorum menta in celeritate constituunt: magno impetu uel impressionem ad orti uel fugam. Sed ubi pauere inceperunt, ad desperationem quoque uertuntur. Adeo vt ex prælio fugientes, si assequitur hostis, nihil ausi repugnare ita se uictorib⁹ dedãt, vt nec mortẽ deprecentur. Castigandis furtis remissi sunt: tamen prædones ultimo supplicio vlciscũtur. Gẽs est cauta, nectendisq; fraudibus apta; Neque ignorant ideo mercatoribus se suspectos, quos

pla-

placabiliores habeant, interdum in mutuis commercii aliam patriam sibi fingunt. Per potandi studium acre est, & præter patrios potus ne quidẽ aduecta vina desunt.

Vxoribus longa captiuitas, quas domi serio continent, dignas quoque maioribus malis: adeo supra fidem ingeniis demissas esse aiunt. Virorum in se beneuolentiam ex verberum numero ęstimant: nunquam melius suo iudicio habitę quam cum in seua ingenia inciderunt. Quidam è Germania in Moscouiam migrauerat, vir è plebe, & si nomen in tantilla re placet, Iordanes dicebatur. Hęsit ego in illa regione; & cum sibi eæ sedes placerent; inde etiam duxit vxorem. Hanc cum charam haberet omnibusque officiis mutuam gratiam affectaret, illa

ill a deiectis luminib⁹ mæsta, crebro in singultibus, & cæteris mærentibus animi indiciis erat. Viro denique sciscitanti mesticiæ causam; se enim nullis quod sciret amicitię muneribꝰ defuisse, quid tu, inquit, mulier, tam egregie fingis amorem? Num putas later me quam tibi uilis sim? simulque largos gemitus cœpit effūdere. Ille attonitus, in amplex⁹ merentem recepit rogare perseuerans, nunquid eam offendisset, peccauisse se forsitā, sed culpam emendatione deleturum. Ad hęc illa, ubi auté sūt verbera, inquit, quibus te amare docuisti? hoc certe potissimum pacto maritorum in vxores apud nos beneuolentia, & cura sancitur. Hoc à Iordane audito, primum stupor cōtinuit risum; mox vtroq; uanescente, è re sua esse putauit,

vt uxorem eo modo haberet, quem ipsa præscripserat: nec multo post arripuit cœdendę mulieris causā, & illa fustib⁹ mitigata, tum primū bona fide amare & colere uirum cœpit. Nec tenuit ille modum, sed iam ferior quam misera coniunx optasset ad extremū grandi ictu dicitur huius etiā crura, & ceruicem afflixisse.

Germania, quæ Baltico alluitur mari, Cimbricæ Chersoneso confinis est, aruoque maris discrimine cæteris Insulas uidet, quæ idem Cimbrorum regnum faciunt: hodie Daniam appellamus. inde breuis in Suediam traiectus est, cui ad Boream Noruegia adiacet. Et hæ quidem regiones sunt, ex quibus tantæ gentes, numero suo, uictoriisque celebratæ, quodam turbine æstu

toti

toti olim Europæ infusę sũt. Inde Cimbri, Teutonesque, inde Gothi Vandaliq; prorupere, per quos Italia, Lybia, Hispania, cum Galliæ partes afflicta est. Recentioribus seculis quæ inde colonię emigrabant Northmanni dicebantur id est, homines a Septẽtrione venientes. Per hos diu occupata Britannia; in Galliis plurima ferro igneque corrupta sunt, sed illic post uaria discrimina pax placuit, & concedẽtibus Gallis Nestriam insederunt, quam exinde vocauere Normanniam. Adeo nihil in Europa intactum illis fuit; & omnibus formidabiles, etiam indomiti censebantur. Vnde tanta hodie multitudo, & velut fons gentium auertit, incertum est, certe iam minus crebra in illis regionibus oppida, tantumque a mittẽdis co-

coloniis absunt, ut cum bella ingruerint, externo milite uti consuescant. Crediderim barbaras gentes, cum frugales ibi olim in inculto solo essent, ignaræque uitiorũ, multa sobole increuisse. Et quoniã infelicitas terræ numeroso populo alimenta negabat, sępe dimisisse iuuentutem nouas sedes quęsituram; cui se sponte omnis ętatis homines applicabant; Nunc autem insano cõmessandi bibendique uitio obruisse genitalem uim, nec habitatores nisi suis regionibus sufficere posse illic Germania perpotandi studio superatur. Mane primum excitati, stomachum ingesto calidissimo potu, quẽ ab ipso vino exprimunt. Sic refectis, missa ad caput ęstuantis potionis caligo somni cupiditatem facit, breuis quies est, rursusque se-

ſecedunt ad potum. Vinum tunc bibunt, aut ſi quibus, vt vocant cereuiſia placet. Quod inde ſpatii ad medium diem eſt, negociis datur. Tandem ad prandium cõueniũt, quod vtique ſæpe non dubitant con tinuatis ſermonibus in cœnæ tempus extrahere: hinc vt plu rimum in thalamos deferun- tur cõtumelias nec facere prõ pti, nec pati: datę dexterę fidẽ non uiolant, multę Germani- cę in his linguæ ſunt, ſed in moribus plura ueſtigia.

Noruegiam rari incolæ te- nent. Vt plurimum venatione vitam tolerant: nullibi cõmo diores malis aut nauium tabu latis arbores creſcunt. Gens eſt rudis, & apud multos ve- neficiis infamis. Aiunt uena- lem apud illos ventum eſſe, quem inde nauigaturi emant; Vlyſſis Æolique fabulam,

vero

vero æquante prodigio. Diræ apud illos hyemes; & plerumque incautis infestæ. Torpens aer, remisso, ac pene nullo sensu, occupat corpus: ne ante quam perieris intelligas te perire. Memorabili exẽplo huic pesti is ereptus est, quem Numen ad regnum Britãniarum destinauerat, tunc vnius Scotiæ Rex, Iacobus, Filiam Annam illi desponderat Fridericus II. Cimbricæ Chersonesi Rex: Sed cum illa in Scotiam veheretur, non semel in Noruegiam eiecta est, ui sortium, malisque gentis ad Veneficæ imperium ventos cientibus; quæ aliquanto post facinoris pœnas luit. Sed Rex interim amore & iuuenta impatiens, ad coniugem deferri constituit, prouectaque iam hyeme, illud mare glacie infame ingressus est, Cęlo & tem-

pe-

pestatib⁹ luctatum. Noruegia excepit, nec multo post quæ eum vexerat nauis, uelut aridam delata, ita circumstanti glacie summobilis hæsit. Res ad Iacobum delata est, statimque libuit hoc insolenti spectaculo frui: quippe nulla suæ Britanniæ littora concretas vndas tenent. Sudum erat, neque portus ab hospitio Regis procul: Processit igitur, nec spirantibus ventis, nec acriter, ut videbatur inhorrente aere; contemplatusque paulisper glacie stratum mare in thalamum rediit, nec dum aliquid de pernicie hyemis suspicatus. Sed dum foco se admouet ex circumstantibus unus, in dexteram Regis manum, vt forte fit, intuens, aduertit vicinum pollici digitum cerulo & exangui liuore rubentem; peritusque coeli il-

illius, ne tu, inquit, Rex, ad ignem accesseris inocuit tibi aer, & digitum exanimauit: sic iam affectum, peius ignis intempestiuo calore perdiderit, frigoris lues alio frigore pellenda est. Admiratus Rex primum se læsum negat, quippe nullo doloris sensu tentatus. Sed non diu dubitauit, quin recte moneretur. Nā stupebat rigens digitus, sensumque cū sanguinis calore amiserat. De remedio quęrenti, referūt certam esse, & in promptu medicinam, cuius se salubritas, breui quidem, sed acerrimo dolore, insinuet. Id pati oportere, nisi malit intercidere digitum tam noxia hyeme contactum: Allatumque est uas subito, plenum niue, non quidem ad ignem domita, sed per ipsum triclinii teporem iam sensim diffluēte. Illo Rex
digi-

digitum inserere ex præcepto incolarum monetur: subitoq; ingens dolor per torpentes paulo ante articulos pene illius patientiam excussit. Remeantis in digitum sensus documẽtum primum fuit, quod doleret. Eo modo Rex incolumis euasit; admonitoque tam improuisi mali facilior postea cautio fuit, uel certe medicina quippe & paulo post aurem dexteram equitantis eadem pestis adussit.

CAPVT IX.

Turcæ, Iudæi.

TVrcarum ferum gen⁹, & ad urbium artificiorum, scientiæ excidium natum, nostris vitiis, quã sua uirtute felicius fuit. Hæc publica Orbis lues, barbaro impetu, tum mul-

multitudine hominum, & au-
ſtera parendi diſciplina, inua-
luit. Primum illis à Scythia
quam Tartariam appellamus
exordium. Hinc ſiue ſtipēdia-
rii diſſidentibus Perſis ad au-
xilium accerſiti ſunt, ſiue ul-
tro inopes patriȩ cāpos reli-
querunt, inuiati felicitate uici
niæ. Ducis quem ſibi cōſtitue-
runt auſpiciū mira religione
ne ſequuti ſunt. Huic ſe, ſua-
que addixere; ſiue libertatem
nunquam viderant, ſiue ultro
proiecerunt. Nec in aliis gen-
tibus conſtatior, in modeſtos
& legitimos Principes fides,
quam illis in atrocem, cui ſe
damnauerunt. Tyrannidem:
niſi quod tantæ reuerentiæ im
petum ſenſim creditur iā tor-
pore, ſub Principibus illo ob-
ſequio minus dignis. Nimiis
quoque in populo animorum
affectibus nunquam diu con-
ſtan-

ſtantibus.

Per hos primum correpta pars Aſię quę olim fluere deliciis dicebat. Hinc ſub Amaruthe in Europã, Ligurum ope remigioq; trãſuectis, illa Grę cia, illud Muſarum domicilium, conceſſit in prędam. Ipſi tamen dura indole eluctati humanitatem, in maiorum feritate perſeuerant; ut prorſus ut intelligas ſub molli cœlo immania ingenia eſſe poſſe. Quã diu in Bithynia hæſerunt, aut in Thraciæ deinde littoribus, æmula hinc Græcorum, hinc Trapezontinorum imperia, per quæ uinci oportebat niſi ipſi vincerent, accendebant ſęua ingenia, & tunc quodam primarum uictoriarum æſtu feruentia. Vbi pudendo nobis bello tantos hoſtes ſuſtulerunt. Conſtantinopolim à Mahumete captum

habuere in præcipuum regni caput; deliniti situ vrbis, quæ Europę Asiæque faucibus hæret, & commoditate pulcherrimi portus tum fama Imperii, quod ibi multis ætatibꝰ inclytum durauerat.

Quod in oriente reliquum erat, uel à Soldano tenebatur, qui Syriam, vicinasque regiones, Ægypto addiderat, uel sub Persarum iure erat, terras quæ ab Euphrate ad Indiam late iacent vno Imperio iungentium. Persa palam Turcę infestus, & de regni limitibus quotidiano odio belloq; certabat. Vtrique cum Ægyptio fœdus erat: sed visus Selymo Turcæ Ægyptius id cũ Persa arctius & religiosius colere: Et hæc statim causa armorum. Nunquam tam breui bello parta maior victoria, spolijs, uiris, terris, & qđ est am-

amplius, diuturna earum rerum victæ sunt possessione, quippe duobus iustis præliis, vnoque tumultuario, omnes Soldani regiones, opes, arma in Selymum fortuna contulit. Hinc ille in Persam grauior; Europæque simul imminens, nostras opes fastidiose despicere. Sed a Syria cum triumpho redeuntẽ acer morbus oppressit, eodem illo loco vbi quondam in parentem Baiazetem acie certauerat: velut diris patriam vindictam reposcentibus. Sed statim Solymãnus ipso Patre acrior Pannoniam inuasit. Rapta Buda, quæ Hungariæ caput est, ausus quoque Viennam Austriæ obsidione tentare. Sensim tamen Bizantinnæ delitiæ illorum Principum animos à nostris cladibus auerterunt. At nos intestinis interim

odiis, & ęmulatione gentium fracti, non erubeſcimus pacis belliq; momēta ab iis expecta re in ipſos nihil ſponte audientes, contentique non laceſſiri adeo vt legatos, velut belli redemptores, & deprecatores fœderum, ad hos Bizantii Tyrannos dimittamus; quos alii ſiue ſua ſuperbia, ſiue religionibus noſtris oſtenſis, nullo colloquio, ac vix quidem conſpectu dignos putant, rati infra ſui imperij dignitatem; ſuos quoque legatos ad mutuę amicitię commercium in has oras deſtinare. Cęterum, vt tot victoriarum felicitas, maieſtatem Principis Turcę pene ſupra humani faſtigii cultus ſubuexit, ita ipſum populum, cuius manu, impetuque, partum Imperium (mirum dictu) videtur afflixiſſe. Nam adhuc humilibus Otto-

mano-

manorum Principum rebus, cum pene suam gentem, quantacunque tunc erat, in castris haberent, certe quicquid dignitatum prędarumque vellent diuidere, spargendum in illos ipsos milites erat; neo alios prȩter hos Schythas habebant, quibus amicitia miscerentur. Auctus nunc opibus liberoq; delectu, ex suis, domitisue gentibus, quos malint ad Rempublicam admouere à prȩcipuis honoribus arcent veteres illas stirpes, illorum militum nepotes, à quibus Ottomanica domus idipsum cum imperio olim accepit, ut iam ingrata esse possit. Nescias id fastidio factum, an consuetudine (quę postquam inualuit barbaris pro religione est) an secreto ad sui regni securitatem consilio, quod ingentes

præfecturę, tribunalia, dignitates, non aliis permittuntur, quam iis qui ex Christianis parentibus nati sunt. E Dalmatia potissimum, & Illyrico, de sinu parentum abrepi pueri, virginesque in destinata Constantinopoli claustra ducuntur. Ibi sacra parentum, quæ uix infantes meminerunt, in vesanas superstitiones mutēt, circumcisis genitalibus, & reuerentia in Mahumetē imbuti. Et hi cętus in tam miserabili rapina coacti, Regi Turcæ pro seminario, ducum, principumque sunt, quibus corporis sui curam viresq; imperii tradat. Hinc præterea spadones, ad intima destinati obsequia, ideoque non vile aut pudendum ibi genus. Hinc Reginæ pellicesque & semper tāto Regi regnaturæ post se sobolis mater. Suas quoque amitas, &
so-

sorores, ex illa cohorte delectis nuptum dant; sibi patrueles, & nepotes daturis. Adeoque est in precio de Turcia stirpe non nasci, ut summa in Imperio munera, quæ isti ex Christianis parentibus geniti tenent, iu eorum liberos nusquam transeant. Nec alia caussa est, quam quod illos ĩ legẽ ritusque Turcarũ ediderunt. Et hoc illa gens patitur, suo quoque iudicio uilis.

Turcis enim rustica ac demissa indoles: neque digna libertate, quam non curat uindicare. Rudes animos ne vlla scientiarum humanitate miti geni, Mahumetes lege cauit, quo facilius ignari componerentur in legis vesaniam, quã præscripsit. Gregum, armentorumq; & suppellectilis, præcipua illis cura; ędificia vix ad vs⁹ nedũ ad cultũ extruũt; siue

adhuc Scythicę originis memores, & vitę in plaustris errantis; siue quod vnusquisque suum agrum precarii iure possidet ad Principis nutum non fundos illos tãtum, sed & prouinciam mutaturus. Principẽ ingenerato affectu mire colunt; vmbram hunc & effigiẽ Numinis uocant. In ea gente sęuissimi, fœdiusque in Christianorum odium intenti, non sunt illi qui longa maiorum in Turcis sunt, sed qui in eorũ ritus à nobis defecere, cęteris mitius ingenium perhibetur; longe tamen à moribus nostris esse. Venena non alibi ingeniosius parantur: & uix credibile, quantis artibus uim nocentium rerum exprimant, scopulentque, nec aliter scilicet quam per mirabiles ast⁹, illa lue quemquam tollant: omnibus quo hanc mortem

&

& effugere possint & tradere, in pari uitio calliditatẽ quę-rentibus. Quis credat non gustu, sed ne tactu opus esse, leui aura hanc pestem insinuante, corruptisque uitalibus ne lentam quidem mortem inducente: Nuper Alepensem præfecturam emerat à gratiosis in Aula hominibus quidam ex illarum dignitatum candidatis. Vrbs est vix bidui itinere à Cilicio mari sũmota, mercatorum frequentia, Orientisque commercio grauis, vnde merces partim Euphrate, partim iumentis delatas accipit. Inde suis rectoribus ingentium opum causa, tã licẽter in prouinciam grassantibus quam profuse illam emunt. Hoc igitur homine in præfecturam misso alius maioribus donis sollicitat fidem eorundem Optimatũ, iubetur

que illi priori succedere, qui prouinciam vix dum libauerat. Is hoc nuncio celeriter amicorum fide perlato, vehementer, vt par erat, improuisa clade perculssus est; nec dum vlla scilicet prçda ambitum emptç præfecturç repensante. Igitur amicorum qui aderant consilium aduocat, apud illos amissas opes deflet, perfidiamque aulç queritur, tam fœde venalem. Incertus consilij erat, pareretque reuocantibus Constantinopolim literis, an successori armatã manum obijceret: audaciç veniã à Bizantinis Proceribus nouis muneribus impetraturus; aut saltem publicò suo decòri, simulque domesticç rei superstes non futurus. Inter has cogitationes furentem, anxiumque, seduxit fidissimus amicorum, monetne quid temere audeat,

deat, ſi reſtiterit ad mandatã prouinciam venienti, id Regẽ pro defectione habiturũ. Nullum in ſua gente atrocius crimen eſſe, quam nõ modo violantis, ſed vel remorantis obſequium. Tutius, inquit, conſultum tibi volo. Accedenti æmulo etiam cum donis occurre; ne tua benignitas ſit ſuſpecta, apud eum querendum eſt, tuarum rerum ſpes hac intempeſtiua ſucceſſione propemodum eſſe accisas. Tamen nihil tibi antiquius quam parere. Accipiat ſane prouinciam cui deſtinatus eſt; in amicitiæ quoque pignus illa munera, quæ hoſpitali comitate protuleris: ijs ſatis gratiam habiturum, ſi in Regiam redeunti literas dederit, quibus ſignificet nihil te cunctatũ imperium, ſtatim vt iuſſus es, vrbem, iura, prouinciam tradi-

disse. In tuis autem donis stro phiolum erit, inquit, quod habeo, multi operis, sed nocentissima tabe perunctum. Hoc si quasi artificii venustatē mōstraturus ad illius vultus explicas, sic vt vel minimo halitu perfundatur, spondeo, nunquam in Alepensi vrbe regnabit. Vtitur sagacissimi viri cōsilio Præses; longaque & multiplici pompa exceptum successorem in ædes deducit. Ibi inter insidiosæ libertatis blandimenta euoluit fatale strophiolū, auro & serico distinctum. Lætus hospes suæ mortis instrumentum aspexit. Inde diuertunt ad cœnam. Sed hic fraudibus agens, simulabat primo se mane iter Bizantium versus ingredi velle. Expressit itaq; eadem illa nocte literas suorum officiorum testes: Neque enim tam beneuo

lo

lo deceſſori iſte miſer perfunctorie indulgebat. Sic exacta noctis parte ad quietem ſeceſſum eſt. Primo mane nouus Præſes inſpirato per ſtrophioli auram veneno impar fuit, Iacebat ĩ ſtrato exanimis: nec tam repentini caſus alijs cauſa patebat, quam illis qui incautum peremerant. Peracto facinore, venefic⁹ Præſes Cōſtātinopolim literas deſtinat, tam illas quibus ſucceſſor ſignificabat vt prolixa beneuolentia eſſet exceptus; quā alias à ſe eiuſdem ſucceſſoris interitum nūciaturas, orāteſq; tūc ſaltem imperium ſibi, & prouinciam prorogari. Nec id ęgre impetrauit, tanto ſceleri felicitatē indulgēte fortuna. Et hoc ſæuo, & in flagitiū mirabili aſtu, non plus ſtudium venenorum, miſerabili ſubtilitate excultum ſuſpexeris,

quàm

quàm corruptos in ea gente mores, venundatos magiſtratibus pòpulos, fas æquumque infra pecuniam poſitum & cętera vltimæ tyrannidis mala. Vix ambitus, aut repetundarum actio; viles magnatibus iniuriæ ac pene indignæ vindicari, quibus vulgus affligitur, diuturnitate ſeruitutis, & inſtitutione parentum, nõ auſum aſpernari iã detectæ ſortis cladem.

Non aliud in Turcis magis mirer, quam quod homines immortalitatem animorũ tã conſtanter aſſerentes, vt his inde vilior hæc vita ſit, ſibi eorum flagitiorum licentiam faciant, quæ etiam abſque lege natura refugiat. Tamen in egenorum ac hoſpitum opem multorum animi illic effuſi ſunt; Ad hæc humanæ miſerationis opera paſſim ædes ex

structæ,

tructæ, in quas ægri aut fessi diuertant; ibique constitutæ priuatorum testamẽtis, & publico sumptu opes. Nos etiã, quanquam canes & credũt & vocant, non arcent à tanti beneficij humanitate. Ingens in parentes reuerentia: & si quando molesti sint, plus recordatio dat spiritus, quam acerbitas iniuriæ valet. Multi cibi gens, plus curando corpori intenta quam animo.

Omnis autem libidinis qua sunt infames, minor his ipsis culpa quam fędo Mahumeti, has cupiditates maxime innatas mortalibus, sed Numinis pudorisque vinculis astrictas, sua lege exoluenti: Ita allicere placuit militarem quidem populum, sed, vt in Oriente, ad voluptates molliorem. Inde his vitiis, tanquam concessa remissione, exercentur;

mise-

miserabili virtutis inscitia. Neque abest à libidine crudelitas, saltem in Principe, tam suorũ sibi sanguinem q̃ opes vindicante. Cõstantinopolim Rex Turca obibat, ĩ proximos agros venatione decreta, cum ad militis fores adolescentulum videt impudice fractis oculis vibrantem. Accensa teterrimi Principis libido est, rapique, & in regiam duci iubet. At miles, qui puero assueuerat, reuerentiam amore vincente, non dubitauit pro scorto opponere suum pect⁹, strictoque gladio irruẽtes ministros submouere. Sed quid vnus in multitudinem posset? Ipse Princeps, ad omnem suorum contumaciam tam peruicacis iræ, tamen hanc amantis violentiam in crimen non duxit; illum quoque, tanquam in precium abrepti pue-

ri,

ri, rustico prædio donat; & stipendium iubet augeri. Neque mora, vilissimi scorti amore Rex flagrare, nec tantum in delicijs habere; sed & in ambitiosæ amicitiæ locum. Quod miles cum audiret, eũ olim sibi charissimũ aspicere inter tantos honores concupijt. Donis itaque ac precibus euicit à custodibus qui stabãt ad fores, vt cum Rex in hortis vesceretur, clam & à Satellitum tergo ipsum accumbentem, simulque adolescentulum intueretur (nam & is solebat regijs conuiuijs adhiberi.) Constituto tempore adest. Iacebat Rex in tapetibus patrio more; neque procul impurissimum scortum, & nimio impudicitiæ precio iam superbum. Inter hæc miles incautius forte prodire, sic vt à puero conspiceretur; qui ve-

veteris obſequij memor, ſtatim ad ipſum curſu defertur, amplexæque dexteræ oſculũ ponit. Princeps in redeuntem inſiliens, fronte oculiſque furore ardentibus, interrogat quo vecors & infidus diuertiſſet. At ille, ad priorem, inquit, horum, Rex, quem à me ſaltem oportuit ſalutari. Haud mora, Rex æmulatione inſaniens, breui ferro quo erat accinctꝰ, ſui amatoris perfodit pectus. Sed vt labentem vidit, ſequutus in terram, ſuo ſinu vulnus fouit, ingemuitq; morienti. Iuſſus ſtatim miles mori: ſiue quaſi tanti doloris Principi cauſa; ſed ille inter tumultum elapſus, ipſo fauore ſatellitum euaſit; latebris, & ſuorum ſilentio tectꝰ; donec Princeps mitigaretur. Adeo nullius amicitiæ nexus tuti ſunt à tyrannide tam atro

ci,

ci, nec incolumitatem suam tantum, sed & voluptates, supra vitam, suorum ciuium æstimante.

Arma autem, iam cessantibus Principibus, sub quorum aspectu ingens militum audacia erat, modicis in ea gente studijs, nec ex parentum impetu, culta sunt. Prætoriani in vrbe regia, quos Ianissarios vocant, desueti iam dum vero puluere exerceri, in ocio & ciuilibus delicijs ad turbidam sedi gnauam audaciam instituuntur. Hinc soluendę disciplinæ initiũ superbis militibus nec laborem, nec felicitatem pati idoneis. Nõ alijs vitijs olim euersi sub sua mole Romani iacuerũt. Et illud forte Imperium iam deficientibus ventis quibus alte intumuit, suo pondere vitijsque obruetur. Ille tamen qui Æ-

gypto

gypto præſident, maxime ad Memphim collocati, veteris militiæ decus cum ingenti laude obtinent; ſcilicet ab aula ſemoti arcendisq; prædantiũ manibus, qui de montium iugis erumpunt in vallem, in quotidianos labores exerciti. Sed in fugientium latronum agmen fortes, tantumque inſtare cedentibus; ſi in noſtrorum hominum robur incideret, fortaſſe equorum celeritate qua præſtant, ad ſalutem non prælium vterentur.

Sagittarum quæ præcipua Turcis vis, iam neglectus ille uſus qui olim formidabilis Orbi fuit. credo, quia ſine longo ſudore, corporiſque ad laborem obſequio, ad hanc artem perueniri non poteſt; & hodie milites fracti ocio, & languente diſciplina, tanti nõ emunt fortes eſſe. Breues arcꝰ ſunt,

ſunt, inflectique niſi à peritis difficiles; cæterum multo maiore impetu tela expellunt, quàm quo machinæ noſtræ plumbeas glandes eijciunt. Vidimus quidem (& ſidem oculis noſtris tarde habuimus) chalybem tres digitos altum ab exigua ſagitta pertranſiri; nec minoris prodigij fuit, deſtitutum ferro telum in modicæ arboris truncum arcu impelli, & vtrimque defigere. Hanc artem clariſſimo viro apud nos viro, cum Conſtantinopoli eſſet, tradidit Solymanni vetus miles, confeſſus illam artem interire ſuorum ſocordia; vix tres eſſe in tam vaſto Imperio quibus curæ fuerit hanc maiorum fortitudinem in ſe producere: cæteris laxos arcus, nec alijs quàm leuis armaturæ homini

mini

minibus esse timendos.

Quod si Numinis beneficio, & illorum vitijs vti vellemus, quid hac tempestate facilius quam opimas extorquere prouincias à barbara gente, suumque imperiũ, quẽ pro fortitudine habuit dediscente? Hoc gementes sub tã feræ tyrannidis mole expectant à nobis Christiani, immensa multitudo, sed ducib., armisque defecti; hoc nostri quoque ritus, & templa, quæ vesani deleuere; hoc de illorum Imperio deiecta humanitas; terræque olim cultissimæ, nunc velut informes, nec in sui decoris honestatem, nisi nostris auxilijs, rediturae. Quod si quem moueãt experta toties arma, frustraq; exhaustæ diuitiæ, dum nostri maiores à Saracenorum impetu Syriã, Palestinã, Aegyptum,

ptum, contendunt vindicare, in Turcas etiam ingentib. sæpe copijs mouentes; cogitet, eos magis æmulatione inter se, quā hostibus illis victos. Vt omiserim Principes Græcos, semper infestos militibꝰ ab Occidente veniētibus; quoties ipsi inutilibus odijs nostros impetus in nos conuersi consumpsimus? Non oportet recentibus exemplis nostri seculi pudorem onerare; ac ne quidem curiose recensere veteres clades. Satis erunt ad doloris & cautionis argumētum, Gallorum Anglorū, in eiusmodi bellis funesta dissidia. Richardus II. Rex Angliæ, cui ex leonis corde cognomen est, in Syriam exercitum duxerat, vltusque iniurias quas Cyprij intulerant, ad vltimos metus Soldanum adegerat, iam Hierosolyma

tra-

tradere, & ſic cum Chriſtianis paciſci cogitantem: Cum ecce Gallorum Rex Philippus, quem Auguſtum appellarunt, reuerſus & ipſe à Syria, & Richardo infeſtus, cum exercitu in Normanniam mouet (Hæc tunc Anglici iuris erat) & oppida adortus, quædam vi capit, alia metu aut factione ſubigit. Sic Richardum, tum publicis Orbis rebus intentum ad rerum ſuarũ tutelam in Europam reuocauit; & tunc Saraceni Gallorum manibus Chriſtiano exercitui erepti ſunt; qui poſtea Anglis quoque beneficium debuerunt. Quippe vix ſeculum inde effluxerat, cum Philippus cui cognomen Valeſio, Francorũ Rex, omni regni ſui mole ad hæc bella trãſmarinæ pietatis cõuerſus eſt. Aderant in auxilium, Nauarræ

Rex,

Rex, Arragoniæ, atque Bohemiæ, multique præterea mortales, quos regni magnitudo, sanctitasque coegerat. Iam in Anchoris classis stabat quæ quadraginta armatorum millia veheret. Trium annorum commeatus addebantur. Exercitus terra iturus trecentorum millium erat. Sed tam grauem apparatum, tantamque spem mũdi, interuertit Eduardus III. Angliæ Rex, tunc primum Franciæ sceptrum, tanquam matris Isabellæ hæreditatem, aggressus vindicare. Sic in nostra viscera acti sumus; & à nobis superari, triumphos Sarracenis Turcisque cõcessimus. Tristissimi quidem hi casus; sed illorum ingens solatium, nobis adhuc vires esse eruendo illi barbarorum Imperio; ac ne quidẽ coniurationem nostrorum

Principum in hoc queri: Plures ex illis esse, qui soli huic victoriæ sufficere possint. Nō .n. innumero exercitu opus est, velis immensum mare tegentibus. Vir insignis iudicij animiq;, & iā longissimo vsu rerū Turcicarum peritus, suo Regi spondere non dubitat, si sibi classis detur, triginta milliū exercitu imposito, in biennium stipendia, in annum cōmeatus, sed eo tempore Peloponnesum, Eubœam, magnamque Achaiæ oram, in illius ditionem redacturū. Ni fecerit, idem exercitus qui sibi committetur decepti Regis exigat penas; vindicetque atrocissima morte temeritatē irritæ sponsionis. Eandem spem victoriæ pene nec tanto sumptu, ausus maximo Regi ante aliquot annos dare eximius belli dux, opibusque &

san-

ſanguine dignus cur tanta expeditio crederetur. Sed mors illius cõſilia occupauit, incertũ an veneno maturata. Vtriq; cauſa ſperandi, ex noſtrorum militum robore, belliqué diſcipiina, tum ex Chriſtianorũ numero, atque votis, noſtra arma illuc ad ſe vocãtium; denique ex languentibus Turcis, qui fortitudinis famam non alio iure obtinent, quam ob maiorum ſuorum nondum expirantem memoriam. Sed alebant iſti Duces, in ipſius hoſtis ſinum iaciendam hanc facem, non tutandis limitibus ſtandum, in quibus ſummum victoriæ præmium eſt, hoſtem à patria ſubmouere, mox ſæuius rediturum; victis autem, & ſua, & patriæ captiuitas imminet. Ideoq; volebant non in Pannonia non hærere, ſed ingẽti procurſu in media

Græcia, Thraciave, castra metiri. Hanc in bellis inferendis rationē, plerique veterum inire. Sic in Italia Hannibal vincebat Cathagini: Sic Romanis in Africa Scipio; sic deniq; ipsi Turcæ quas gentes nunc obtinent, armis in earum prouincias prolatis domuerunt. Neque Galliam Franci, neq; Normanni maiorem Britanniam, leuto bello remotoque, velut à limine salutauerunt. In ipsas Prouincias irrupere; etiā ante victoriam pene occupata mercede victoriæ.

Quid quod multa, quæ tam sunt ad hæc bella adiumenta, nostris maioribus defuerunt? Hostem ad extrema Orientis quærebant, tunc primo victoriarum æstu feruentem, quem hodie in ipso Pannoniæ sinu, & in aduerso Italiæ littore statim inuenias sciasque, plena,

na, & mox recessura fortuna senescere, vel ideo quod non augescit. Patrum quoque nostrorum erroribus edocti, ea ipsa quæ in illis expeditionibus peccauerunt, habebimus in melioris disciplinæ cautionem.

Nunc etiam vrget hostis, vt pene in hoc tantum delibe rare liceat, perdere malimus, an vinci. Iuuenis Achmetus, qui hodie tyrannide poti tur, ad bellũ respexit, & Transyluaniæ imminet. Siue lassus suo ocio animũ ad hanc expeditioné adiecit. siue apud suos reuerentiam paraturus, ingẽs inde rerum nostrarum discrimen est, cum languens apud illos militia his stimulis exsuscitari possit, & Princeps hactenus inter voluptates segnis solicitari victoriarum gustu atque inde acrius in no-

stram perniciem ardere. Aiūt Carolum, qui vltimus Ducum Burgundici nominis fuit, primam partem egisse iuuentutis non expertem modo armorum, sed & maxime quietis studiosam; mox Gallia flagrante eo bello cui publici boni titulus fuit, adeo in contrarios motus versum, vt exinde nullum vitæ tempus habuerit quo à militaribus consiliis vacaret. Absit in eosdem impetus hic Achemetus consurgat, sed quis in tanto periculo non præstabilius credat arma mouere, dum illi nondum veternum excusserunt, quam expectare, vt vsu, & victoris graues à media (quod absit) Italia, atq; Germania, nobis ad vnam seruitutem ferale signū tollant? Quod si Achemetum sua luxuries reuocabit ad ocium, non à nobis extrusum

non

non in ſuis penatibus arma no ſtra audientem, certe hanc pene turpem pudendamque ſalutem fortunæ debebimus, non virtuti.

A Turcis ad Iudæos abire hic liceat: vel ideo quod poſt Turcas illic ſumus. A Iudæo percunctati, de quib. melius sẽtiret, Chriſtianis an Turcis, fuit quo frontẽ hominis miraremur. In nos enim, inter quos erat, vix auſus inclementer dicere, tamen ſenſum non preſſit: & certe, inquit, Turcę ſaltem genitalia circumcidunt. Gens eſt vagis erroribus diſſipata; nullius prouincię potens: acris cogendis opibꝰ, ad omnem mercaturam ſtrenua, & per fœnoris flagitium diues: Vbicunque ſit, ſeruit: & iam domitos animos, quondam ad libertatem tam acres, huic ſorti aſſuefecit. Mores

passim miscuerunt & suæ indoli, cui cum peruicacia adhęrēt, addunt regionis spiritum in qua nascuntur. Pertinax illis superstitionis ingenium, & vix in nostram pietatem, quātumcunque simulent, syncere mutabile. Eorum corpora olere non sine argumento vulgatum est Fœda quippe in ipsorum domibus, vestibusque incuria est, & nescio quid insolens exhalat. In summis diuitiis non augent corporis cultum; siue nostram inuidiam re ueriti, siue inter se amantes paritatem. Magnum seruitutis argumentum est, quod nec arma, nec fundos, possidere concessum sit. Recte vires adimuntur hostili populo, & nos peius, si polleret, mulctaretur.

Iam vero enumeratis populis & veluti ad censuram vo-

catis

catis quorum animos moresque cognoscere iis prodest, qui in publica luce interque homines victuri sunt, ad varia ingeniorum genera, & affectus veniendum est: qui vt vnam aliquam rationem veluti suo iure non possident, ita per omnes gentes vagi, multisque vbique hominibus insidentes, virtutibus vitiisque aut semina aut alimenta suppeditant.

CAPVT X.

Præter patriæ indolem, dari cuique mortalium suos affectus, atque ingenium. Præcipua inuestigari posse, non scribi omnia. De ingeniis ad subitos iocos aut sententias valẽtibus. De aliis, qui spontanea eloquentia diffunduntur. De hominibus tardioris lentiorisque prudentiæ. Perfectos demum esse, qui inter hæc duo genera sunt positi. Vtrum sint præstãtiores animi, qui literis idonei, an qui administrandis rebus publicis. Delicata ingenia assiduo aut diuturno labori minus apta, quam tarda & depressa.

VEluti sub ijs syderibus, quæ multo frigore, humentiue aere, solent candidos cœcosque populos educare, non-

nonnulli haud ſecus quam in vicinia Solis fuſco vultu inũbrantur in iis autem plagis quæ nimio Sole flagrantes plerumque ſpiſſiori ſanguine ſubiectas gentes tingunt, quorundam hominum candor à patria ferrugine recedit: Ita in humanis populis quædam aſperæ mentes rigent: aliæ de patria barbarie nihil habent: craſſæ aliquæ in tenui cœlo mentes, tenueſque in opaco: Nec vlla eſt regio, tam proſperis, aut malignis illuſtrata ſyderibus, quæ non omnium vitiorum examen, ſimulque virtutum, in ſuis alumnis exceperit. Quippe ſingulis mortalibus præter patriæ ſuæ indolem adhuc proprium aliquid Natura conceſſit: prorſuſque ingenti miraculo, per tot ſecula, & nomina populorum, vnicuique hominum ſua

lineamenta inuenit, quæ tam frontis quam animi habitum, à reliquorum corporum, men tiumque similitudine distinguerent. Hinc illius mirabilē ludum, tot hominum affectibus animisque variatū, haud quis facilius cogitando assequetur, quā pictor suis tabulis omnium corporum species atque formas incluserit. Licet tamen, tanquam eminentes in condendis syluis arbores, præcipua ingeniorum & affectuum genera intueri, quibus homines agi solent, ac propemodum componi, simulque à cęteris insigni discrimini separari.

Neque superflua cogitatio erit eo modo percensentis diuersissimas hominum classes: in quibus se unusquisq; inueniet, & qualis esse uelit, aut timeat, tāquā ex sequestra & aliena

liena imagine, deprehēdet. Ac præterea cū nulli⁹ ingenii species, tam lubrico, aut vicino vestigio in uita propendeat, quę non facile prudentię habenis intra rectum flecti possit; Nihil quoque tam cognatū virtutibus, quod non prauitas vtentium corrumpat; iuuabit affectus, impetusque mortaliū suis bonis & malisq; stipator contemplari, & quatenus aut noceāt aut prosint uestigare; ne deinde aliquos immodice laudemus, uel supra fas & æquum auersemur.

Igitur mortalium ingenia recensenti, statim occurrunt extemporaneæ subtilitatis homines. Illi scilicet qui quoties loqui placet, subita ac plerunque festiua oratione per susceptum argumentum decurrunt. Hi si iusto pondere, ut solet, destituuntur, nec

stu-

ſtudio eloquentes, nec ſapientes conſilio; ſed tum demum cum loquuntur, roganturque, Philoſophis aut Oratores facti: poſſint uno precio cum mercibus æſtimari, quæ per ſe inanes, ipſo fuco artificii imponunt. Eorum duo genera inuenias, quidam in priuatis, & conſciis ſermonibus regnat breui nitidoque acumine, & ſemper ueluti in aliorum ineptiam intento. Alii propius ad eloquentiæ dignitatē perueniunt, quandocunque placuerit, ſtatim torrente ingenio, publice, aut inter ſuos dicturi, rerum omnium quas viderint, legerintve, oportuna ſubeunte memoria. Vtrorumque pompa ac faciles impetus mirantur non modo imperiti, ſed & interdum qui meliori eruditione imbuuntur, dū ab eiuſmodi ingeniis multos iocos

iocos atque ſententias uident facile ac ueluti temere effundi quas ipſi nonniſi anxio, & ſeuero labore poſſent exprimere.

Nam quid illis hominibus (vt ab illis ſcilicet odiamur) quorum breuis uiuaxque procacitas eminet, magis putes ad induſtriæ ſimulque leporis imaginem factum? Quid elegantius, quam ad omne argumentum ſententiolam habere? quid vrbanius, quam omnium dicta factaque, excipere improuiſis ſalibus, uel prudentia, quæ facilis, & nata ſub manu, ipſa claritate placet? Huic venuſtati ſi accedit corporis gratia, uel hominis dignitas, & præter hæc non immodica ſed ſecura audacia, regnabit vbiq; illa iocatio, his etiam nō ingrata quos laceſſet, & veram exactamq:

ſapientiam, in egregiis, ſed tardis hominibus ſuo ſtrepitu obruet. Sed hæc loquendi felicitas frequenter ſuis morbis infeſta eſt. Tolle illos de priuato conſortio, & a ſubitis fractiſque ſententiis, id eſt, à velitatione prudentię deduc in certamen prolixæ rationis: tum ſterilitatem egenarum mentium, nec ſufficientium ad ueram longamque ſapientiam, haud dubie contemnes. Quod ſi & illa, quæ in iis miraris, dicta conciſa, veluti breui fulgere micantia, ſcriberentur, ut non abrepto & intercepto animo ſimul incidant atque effugiant, ſed ad maturam indicii ſeueritatem exigi poſſint, quam ſæpe inani aut inepta viderentur, quæ nunc inani præiudicio, & lepore celeritatis fallunt? In iis igitur hominibus, non al-

altum & perenne ingenii flumen, sed Naturæ impetus aliquis, quę ut exiguas aquas si in sublimi natę sunt, & iniqua tellure opprimuntur quo angustior est exitus, eo maiori nisu in altum propellit; ita scintillas sapientię statim nisi excipiantur expitaturas, magis uiuo & sonoro strepitu laxat de custodia paruarum mẽtium, & in hanc tantum abortiuam sapientiam felicium.

Alii autem quibus ita in prolixam eloquentiam fusa ubertas est, ut per in exhaustũ spiritum verba utique & sententiæ sufficiant, clari quidem apud populum esse solent, si inter publicos cœtus in foro templisue audiantur. Grati quoque in priuato usu vitæ, si tam possint tacere quam loqui. Sed cum omnia animalia id quo potissimum ualent,

ar-

arcano impetu sentiant, & eo vti ament, tum isti maxime sua eloquentia delectati, qua una insignes sunt, haud facile modum tenent, quamcunque rem dicendi libido rapuerit; ut mirari iure possis, in tanta imprudẽtia tam commode dici posse. Solutis deinde colloquiis, quę importune produxere, cum illos quos loquendo fatigauerunt lætæ & porrectę frontis uident, non cogitant ab intempestiuæ orationis fastidio dimissos gaudere, sed ut perfusos magnifica voluptate, eo omine sinunt abire, vt si in se rursus inciderint, de eodem cibo gustent. Amplę hę mentes, & sponte naturę per omnium pene rerum seriem patentes; non tamen exactę, neq; tinctæ, aut imbutę, sed singula præcipiti cursu libãtes. Et vt Echoneq; po-

postremas quas acceperit uoces tenere, neq; quidquā vlterius suo ingenio loqui potest; Ita isti omnium rerum scientiarumque primas species sibi à capaci Natura subiectas, facilime, ac pene nec cogitātes, admittunt; aliquid autem amplius atq; exactius in earundē rerum studiis aut facere aut velle vix possunt. Ingens quidem argumentum esse crediderim, non iudicio animi, sed impetu, & veluti fortuna, tantam rerū copiam, ac indigestam uenustatem ab iis produci; quod omnino de quacunq; re sermonem instituerint, illa pari ubertate huic verborum & sententiarum pompæ sufficiet. Vt uero aliquid memoria in ipso orationis cursu subiecerit, ad hoc illico diuertunt, inde quoque in aliam, vt forte inciderit partem; tandemque
per

per diuersa capita diffusi
non sæpe originis memine-
runt, unde vniuersus sermo
defluxerit.

Ergo isti uagis animis, nec
in certam rem definitis, non
summam modo illam, sed &
vulgarem inter mortales pru-
dentiam, plerumq; nõ vident.
Quidam sui ipsius immodici
laudatores; alii nec amicos,
nec seipsos, iis officiis iuuan-
tes, in quibus sedulus labor,
vnique negotio inhærens, ap-
tandus est; leues plerique, &
vt passim prouolantibus rebus
varii, ita nec à sententiis, quas
videntur imbuisse, in alias trã-
sire difficiles. Tamen vt ma-
ximam speciem habent cultæ
indolis, & per omnes scien-
tias adornatæ, plerunque ad
rem & famam promouentes
debita vni sapientiç bona oc-
cupant. Maxime, si vt uim suã
in-

intelligant, ita & vitia non ignorent, habilique velut fuco se tegant, ne cui, saltem à vulgo, sit aditus ad neuorum suo contemplationem. Id autem potissimum assequentur, si in loquendo sibi imperent, neque sinant euagari subditas cupiditates, & quoniam vt aptissimo ad omnia condimento ita eloquentia omnia auribus conciliantur; uarios sermones cum variis callido deflectu instituantur, semperque eius generis quo audientibus possint imponere: nimirum apud militares uiros, aut ignaros uetustatis, de diuinis rebus agant, de ritibus antiquorum, de populorum gentiumque origine; & si quid est præterea in scientiis curiosa venustate spectabile: Cũ in iis quos lychni vmbræ Scholarum rudiores ad ciuilis guber-

bernationis disciplinas faciũt de populorum & Imperiorũ fatis, de Principum ingenio, disputent. Neminem denique in sua arte lacessant. Neque enim ingratum, in sociandis interdũ sermonib⁹ ad res iis, qui audiunt alienas, aut ignotas, diuertere; præsertim cũ & noua nos delectent, & de iis quę nescimus quędam nos altior opinio, & reuerentię plena subeat: Minus periculi istis oratoribus erit, vbi cum humili & angusto animorum genere agent, cui omnia quæ audaci lętaque facundia effunduntur, tanquam sacræ & per Oracula æditę uoces placent. Igitur has ubique partes suscipiant, quas ex audientium forte ad suam famam esse crediderint. Quod quidem ideo facilius poterunt, qua adeo diffusa ingenia per cunctas
scien-

ſcientias atque artes erudiri ita poſſunt, Natura præeunte, & modico forte uſu de rebus omnibus non inepte loquantur; cum tamen ſingula magis non ignorent quam teneant.

Scribere autem eiuſmodi Oratori tam arduum erit, & plerumque ad famam exitiabile, quam facile & uenuſtum eſt loqui. Rato enim ſpontaneę eloquentię additur uis iudicij, quę ſtylum perenni gratia ad poſteritatem deducat. Quippe promptus, & pene turbulentus animus, vbi in ocio, quod ſcribentibus datur ſeipſum recognoſcit, ipſa rerũ quę occurrunt multitudine oneratur, & confuſus, diuitiis ſuis premitur; nec ſcribere quę inuenit omnia, nec quę potiora ſunt eligere poteſt.

Denique tam diuerſa à lo-

quendo

quendo ſcribendi ratio, tamque alii nerui, vt qui robuſta facundia aſſueuerat quacſique liberet decurrere; iam in ipſa ſcriptione euanidos moliatur & ueluti in ſomniis ictus. Cœci tamen ſuaque & aliorum adulatione corrupti, nonnunquam gloriam eloquētia quæſitam ſcribendi cupiditate deſtruunt. Multo magis è re ſua facturi, ſi longam ſpem ſuarū ſcriptionum facere Orbi poſſint; nunquam autem editis libris infamæ periculū venire.

His cautionibus, ille uiuax & per omnia diſſipatus animus ſubducet imbecillitatem ſuam oculis populi, & in ſpeciem ſapientiæ aſſurget, ſiue ſe regere ipſum poſſit (quod vtique frequenter nō videas) ſiue ſaltem conſilii patiēs ſuadentibus amicis acquieſcet, ut qui prima vini caligine domiti

miti adhuc sciunt nec se sapere, nec monitis familiarium peruicaci sui fiducia, obsistunt.

Ex aduerso eiusmodi hominum, est aliud genus, prima fronte tam a specie suę virtutis alienum, quã isti eloquentes a uitiorum in quæ nati sũt imagine recedunt. Hi igitur, cum subito loquendũ est, tardam ægriusue, sequentem orationem habent hærentque sæpissime blandimentis lacessit, uel iocis, quæ subiti & expediti ingenii homines in quotidianis colloquiis tanquam leuia tela contorquent. Neque autem sola verba ægre expediunt: sed sicubi etiam dicendi sententia quærunt quid sentiant, neque statim inueniunt. Verum aduocato animo, & in sese ad meditandum reducto, in rerum &

negotiorum vim idonea sub-
tilitate penetrant; verba quib⁹
vtantur apta concipiunt. Vis
in illis recondita, vtilesque,
& veræ, nō fucatæ, & ex scho
lis vmbratiles sententiæ; & si
eruditio ipsis accessit, vsusque
scribendi plerunque dignissi-
mæ quas posteris ipsis tradāt.
In hoc vero ijs fortuna male
consuluit, quod angustis re-
tusisque animis ipsa primorū
motuum verborumque specie
simillimi, iniquissimo præiu-
dicio sæpe iacent, temnuntur-
que. Ideoque ignota magnitu
do ingenij non vtique habet
semper propitiam virorū prin
cipum manum, qua ad dignas
sua industria curas & hono-
res tollatur. Veluti preciosis-
simarum mercium decor, si si-
ne titulo intra viles fasciarum
nodos latet, non adducit em-
ptores. Ijs igitur hominibus
vti-

vtilitatis plenissima ratio est, viam facere qua ad sui animi interiora adeatur, nebulasq; amoliri quas in suo limine natura stipauerat. Hoc porro assequentur, vel scribendo (nam quid est aliud tabulam animi proponere?) vel assiduo vsu excitando lentioris ingenij acumen, vt quantum est tantũ esse sciatur; aut deniq; quam possunt intima longaq; familiaritate cum illis Optimatibus, se miscens, qui vt multo vsu agnoscere robustæ mẽtis vires, ita agnitas possunt prouehere.

Inter hæc nimij ponderis & leuitatis mala, posita indoles, & ad humanę dignitatis fastigium peruenit huic modica inest, & tãtum cum opus est, eloquentia, & si tempus studiũve accedat, venustior; in familiari vsu vitæ, prõpta

& nitidia, non hærens & turbata oratio; uis iudicii nõmultum inuoluta, & quanquam acris subito, tamen post morã & consilium validior. Hic est demum idoneus virtutib⁹ homo ad priuatam sapientiã & publici factus, aut si uitiis foecundum animum tradet, non quotidianę nequitię velut moles, in quamcumque partem incubuerit, perniciosissimo casu omnia affligens.

Ampla autem ingenia ab opacis mentibus uelut hac nota Natura distinxit, quod hæc dignitatem suam agnoscant, peragantque omnia liberalius, uerecundis quidem, sed erectis spiritibus, semperque diffusum aliquid, & uiuidæ maiestatis contemplantibus: Retusæ vero mentes in angustas cogitationes atq; cõsilia ipse se damnent, nũquam

ausæ

ausę à timida humilitate excedere; In paruis interim, & mensuram sui animi nõ superantibus, ad ultimam diligentiam, exactæ sunt: cum scilicet astus quidam illis ingeniis accommodatus sit, non alt⁹ ille aut nobilis, sed ut in exiguis & inualidis animantibus uidemus, & per diffidentiam suis rebus semper intentus.

Sunt quidam ex literatorũ numero, qui siue disciplinis suis fauentes, siue eruditionis vtilitate (quã eximiã esse qui vnquam nisi ex barbaris ignorauit?) decepti negant aliquod ingenium in magnis numerandum, nisi quod possit literas capere; aut ullum ad iustum decorum peruenisse, quod non illis ornatum sit. In hunc modum homines publicis uirtutibus claros, natosque regendis populis, si ad

literarum ſubtilitatem ine
ſint,à veræ humanitatis & n
gnitudinis claſſe excludun
peſſimo prorſus ſuffragio
errore, aut ſi mauis inſan
quandoquidem è contrario
rius dicas, neminem eſſe ci
libus rebus parem, niſi in ip
naturæ diuitijs conceptũ; in
tos autem in vmbra ſchola
etiam ad laudem peruenir
inanes, & ſuperflui acumi
viros; quippe quorum ind
les intra metam neſcio cu
ſcientiæ damnata, caligat
vtilis illius prudentiæ lum
cui omnium literarum diſ
plina donanda eſt. Niſi fo
non verius ſapientia illũ a
bit, qui augurari in popu
motus, & tempeſtiuis rem
dijs occupare poterit, qu
in Lunæ, Soliſque defectib
doctum, Aſtrorumque err
res, & redeuntes in circul
anni

anni vices perpetua contēplatione numerantem. Illi ipsi qui adeo importunis laudibus Musas attollunt, non hunc tātum politum aut eruditū vocant, qui omnes scientiarum partes pari felicitate impleuerit. Sed satis est in aliqua modo regnare. Vt si Orator egregius ad argumenta se ipsum torquentis Philosophiæ ineptus sit, aut si non natus ad Eloquentiam Philosophus, si Historiæ aut Poeseos rudis, non hunc ideo à scientiæ, aut præstantis indolis tutelis velint arceri. Quam igitur laudem pars disciplinarū aliqua ferre potest, cur ab ista sciētia audent detrahere, quæ est in regenda societate hominum posita, cæterisq; omnibus quę cunque in humanis rebus sunt antecellit? An sapientiā Gręce tantum, aut Latine, ac non

potius arcano impetu, & omnium linguarum sermonumque conscio, suis alũnis loqui existimes? Parum est prę̄stāti ĩgenio nasci, si nihil est aliud quam aptum ingenium ad Academicæ eruditionis industriam esse sortitum. Illi primi quos habemus eruditionis Principes, non in Scholis sudauerunt, & erant tamen propitio cœlo nati. Condere ciuiũ mores, patriam consiliis firmare, in ritus peregrinos intueri, quæq; inde placebant in suos inuehere: Deprehendere cœli motus, ne anni spatia ad status & necessarios gentium vsus laterent: Hoc tunc scientia erat, hoc nunc nostri literati scilicet imitari arbitrantur. Quippe illi antiqui dum intentiori cura rudes populos student mansuetudini cæterisque conciliare uirtutibus, statim

tim facta est ciuili Philosophiæ origo, dum mutua cōtentione prouecti hoc vel illud populo persuadens primę eloquentiæ nata uis: Denique historiarum monimenta illorū veterum prudentiam, atque astus, narrant hodiernis literatis, tanquam successoribus, si & ipsi molē negotiorum ferre possunt: si autem animo nō sunt ad res ciuiles idoneo, tanquam custodibus & æditu is antiquæ virtutis: nam historiam ad solam contemplationem legere, ociosa voluptas est, imitari autem laudatos olim uiros, vera & publica eruditio.

Equidem nō negauerim illud demum absolutum esse ingenium, quod ad rempublicā simulque scientias factum sit. Tunc quippe mutuo auxilio hæ dotes se in cœlum ipsa

attollunt. Regit enim literas; ne ineptiant, aut ſordeſcant, ſublimis & ad ſui ſeculi morem formata calliditas; quam inuicem literæ armant, ne expertis tantum rebus, ſuique temporis notitia nitatur, ſed peritia quoque & laboribus antiquitati.

Si quis tamen, vt interdum fit, publicæ luci, & iuuandæ patriæ idoneus, non eadem felicitate à Muſis amabitur, nihilominus celſioris ordinis & elegantiæ cenſendus eſt, quã qui duntaxat argutias vmbratilis ludi, & quæ cætera in Scholis edocentur, capere poteſt, inepto, aquatiles diſciplinas animo, quæ potiſſimũ vſu conſtant. Adeo vt non per iocum magis quam ex Philoſophiæ præcepto Fauorinus ſciẽtiã Adriani metitus ſit ex magnitudine poteſtatis. Adrianus

nus Imperator famam ſciētiæ quærebat & forte in Fauorinum Philoſophum inciderat, qui ab eo laceſſitus argumenti, parcius, & vt victꝰ agebat, quo Princeps impune exultaret. Obiurgantibus amicis, quòd tam facile ceſſiſſet. Male, inquit, admonetis: Nam cur non doctiſſimum putem, qui habet viginti legiones? Hæc non ſine argumento Philoſophus; cum ex arte tot legionibus moderaris ſit altioris ſcientiæ, quam quicquid exercito & per contemplationem ſublato acumine, in ſcholis deprehendas.

Cæterum vt omnium rerū, tum ingeniorum maxime pulchritudinem, ſæpe ſui fiducia peruertit. Multi enim ſuę imbecillitatis conſcii, id conantur à laboribus impetrare quod Natura negauerat, & aſ-

ſiduo cultu animum ita mi
gant, atque formam vt de
de ſupra illos emineãt qui
magna feliciter nati erãt,
ſuarum mentium robur inc
ſulte ſpectantes, laboribus,
quam ſuperuacuis abſtinu
runt. Ingens quoq; inter h
ipſos diſcrimen eſt, qui di
gentiæ ſtimulis exerciti per
ciendo ingenio incumbun
Nam nonnulli quamcunq
rem ſibi ad labores propoſu
runt, in eius duntaxat api
bus ſummiſque faſtigiis oc
pantur; ad minora, ac inte
dum neceſſaria ne cogitati
nem demittere quidem po
ſunt. Alios aduerſus error
bet, qui veluti aliquid à terg
ſuſpectum aut imploratũ r
linquãt, adeo exigua quæqu
ſcrutantur, adeo quicquid d
dicerint ſcire volunt, vt n
progredi in deſtinata ſtud
mul-

multum possint, nec ad veram & liberalem huius rei quam tam superstitiose ambiunt cognitionem pertingere.

Sed nec omnibus præterea ingenijs vis eadem ad laborũ patientiam, & diuturnitatem concessa est. Nam quo subtilior est animus, & in acumen magis factus, eo quidem sibi facilius in impeditas res viã facit, sed & citius aut magnitudine laboris aut longitudine hebescit. Quippe eiusmodi mentium custodiam habent non opaca corpora, sed aptata accipiendo cœlorum haustui, meantibusque sanguinis & capitis spiritibus laxata, qui vt aciem subtilius exprομunt, ita sua tenuitate vanescentes, solo ocio & ludo reparantur. Eiusmodi vero hominum non modo ipse labor, sed & preciosum ocium

ideo erit, quia egestis mentibus nouum robur sufficit, ac plerumque solutum, & huc illuc errantem animum altis seriisque cogitationibus implebit. Velut pinguium camporum felicitas, dum cessat à cultu, interdũ in plantas sua spõte luxuriat nulla hortorum venustate deteriores. Ita Cosmus Medicæus, idoneus prudentiæ author, sensit, ille conditor florentis hodie in Hetruria dominatus, Placide, & veluti incurioso ocio in altam lucem acquieuerat, cum vnus forte ex amicis superuenit adhuc inter somnum vigiliamq; marcenti: & vbi, inquit, ille Cosmus, cui tanquam Argo Rempublicam credimus? de die ne quidem oculis vtitur, ego quidem rebus meis iam in foro operam, iam domi meæ dedi. Ad hæc Cosmus;

an

an autem putas, inquit, meam diligētiam anteueniſſe, cuius quies operoſior atque vtilior tuis laboribus eſſe ſolet?

Quidam tamen exempti ſunt huic fato, quod eximios à diuturnis laboribus arcet. Pauci illi, & tanquam chariſſima munera, rebus publicis à Natura donati, qui ſcilicet altum & penetrabile ingenium in prolixam ſedulitatem demittant, non aſſiduæ moli impares, non diuerſo negociorum vultu confuſi; adeo vt nati ad imbecillitatis humanæ ſubſidium, rerumque communium tutelam videantur.

CA-

CAPVT XI.

De fortibus annis; Temerarijs, Timidis: Superbis; Sordidis; Languidis & reconditis; Hilaribus, & exertis. De inconstantibus ingenijs & omnia acriter, sed non diu volentibus.

IMpauidę ad pericula mentes, suique securæ, ita in hominũ societate eminent, vt in cãpis, coronisve, toti, ac tumuli, cęteris partibus per internalla superstantes. Est autem illa indoles inter boni maliq; confinia pati discrimine constituta; nihil ex se iis quos insedit ministrans, præter impetum, quo insignes sint, siue probis esse placeat, siue ad flagitia diuertant. Nam vtrinque temeritate, & fortitudine, cognatim quidem, sed dissimillimis affectibus, solicitantur

illi

illi homines in virtutis & vitii partes. Temeritas pene eadem ſpecie atque vultu cum fortitudine eſt, adeoque ſæpe fallit, vt ipſi qui magnorum hominum cenſores ſe faciunt (quod iniquiſſimum putes) plerunque ex ſolo euentu eam æſtiment. Quot ex viliſſimo militum ſanguine, quia ſuperfuerunt contemptis periculis, ad ſcientiæ bellicæ famam, eique deſtinatum faſtigium, creuerunt? Alij vecordię accuſati; quod in eodem conſilio, & ijſdem periculis, occubuerunt. Tiberius Grachus dum amore populi, proprioque ambitu, ferendis legibus incūbit. Optimatum coniuratione ſublatus eſt. Eodem fato Caius frater opprimitur. Ergo illi (inquiunt) inconſultę temeritatis viri. C. Cęſar popularitate, & largitione, vulgo

acce-

acceptus, ad summum pote-
tiæ peruenit. Illum ideo di-
rint fortis sapientiæ virum
Agis Rex in Ephoros conte-
tione prouectus, Lacedæmo-
mone vilissimo laqueo exsti-
guitur. Cleomenes audet cæ-
de Ephorotum regiam dign-
tatem sancire; casu an virtute
rem vtriusque existimes ver-
ti? Sed hoc maxime. Alexan-
der composita iam Asia, exe-
citus partem continendæ Eu-
ropæ destinat; aliam, nequi
motus in Asia existerent apu-
se perseuerare iubet. Ignar-
milites quo Rex consilio sua
copias diuideret, vna face, &
publica accenduntur ad tu-
multum. Aspernati imperiũ,
non Alexandri conspectu, nõ
voce terrentur. At ille, siue
consilio, siue iracundia ferox,
è Regia sede in furentes prosi-
luit, & eos qui loquenti per-
uica-

uicacissime obstrepuerant ad supplicium ipse rapit, eadem maiestate in plectendis ijs tutus, qua in mulcendis vix fuerat. Ex consternatione militũ ponentium minas, hoc consiliũ in virtutis famã iuit. Galba autem Imperator, dum cõpescere milites studet, haud paulo remissius, vt videbatur quam sub Alexandro agentes in medio foro confectus, est fortitudinem, an temeritatem appellaueris? Adeo vicina, & pene confusa ratio, hanc virtutem vitio miscet; aut verius dixeris, interdum cogitur fortitudo ad eadem consilia in quæ remeritatem furor impellit; tumque ægre à vitij suspicione expiatur, nisi vel felici successu sibi reuerentiam fauoremq; conciliet, vel ille qui ad hanc ineundorum periculorum necessitatem adigitur,

longæ prudẽtiæ ſanctitate meruit, ut extrema remedia, & temeritatem imitantia, credatur non temere, ſed ex preſcripto iudicij vſurpaſſe.

Igitur hunc affectum, cum non ſatis tibi cauet, ſeuera atque atrox ſui fiducia corrumpit, faſtidioſo velut nutu cuncta deſpiciens, ſuperbiæ quoque malis infeſtus eſt: In iactationem ferme procliuis nec placere aut odia ſaltem effugere, ſatis curans, per inſanos impetus præceps, donec indulgentiam fortunæ, & temeritatis felicitatem conſumpſerit. Cum uero tenere modum poteſt, tunc in uirtutem clariſſimam euadit, & magnitudinẽ animi in hoc tantum attolit, vt ſalutis vitæque diſcrimina leuiora exiſtimet quam deſerti officii infamiam, vel proditæ per ignauiam pietatis.

Quod

Quod si quis præterea illam vim intrepidæ mentis mãsuedine adornet, & iracundiam possit arcere,(quæ vt plurimũ eiusmodi ingeniorum robur stipat)tum vero eximii in omnem partem consortii erit; & in ipsa formidabilis pace; id quidẽ ab indole habebit, ne absq; cuiusdam horroris reuerentia cum eo quisquam agat, à moderatione autem sua vt etiam diligatur.

Est aliud adulterinæ audaciæ, sed tutioris genus, & in quo grassari infimæ humilitatis spiritus possint; cum aliquid non nostro sed alieno peticulo audemus. Huic propemodum nihil cum ea quam describimus indole, præter appellationem, conuenire existimem, tamen haud raro immeritis hominibus ad gloriã & præconia suffecit. Nec alii

eam

eam propriam magis habent, quam Pręfecti militiæ, & qui medicinam profitentur; hi militum, illi ægrorum periculo inclyti. Et vero quotusquisq; non Principum tantum, sed ex Tribunorum aut Centurionum numero, gloriam, suorũ sanguine non quæsiuit? Tristi quidem militum fato, quorũ laudes vnus intercipit; excusabili tamen consilio mortalium, cum publice intersit incolumes duces esse, quorum sapientia sæpius hostem quã armatorum impetus euertit, militesq; in hanc sortem scribantur, vt emptas stipendio animas, vbi vtile erit, Reipublicæ reddant. At Medicos nõ Pater Æsculapij Apollo, non satis cum Apolline Musæ excusent; illos dico, qui ad opes & famam præcipites, non officij sanctitate, aut sociæ mortali-

talitatis generiſque affectu, ſatis ægris placantur; ſed eos veluti deſtinatas ſuæ gloriæ victimas habent, ſecuro ſcelere, ideoque & frequenti. Inexperta, & ſuſpecta remedia illorum quos curant periculo vſurpant, non contenti ſuæ artis documentis, non præcepto antiquorum, ſed uetuſtatis accuſatores, & ſi illis crederetur nouæ arti ſuum nomen daturi. Si hoc modo temeritatem fortuna adiuuerit; & remedium ab illis, in mortẽ, aut inualitudinem (nam & utrum ſit ipſi neſciunt) propinatum, uel forte, uel concedẽte iam morbo, uel ipſo robore ægrotantis profuerit, ſtatim fama uelut certæ ac propemodum diuinæ ſcientię in uulgus emanabit. Et hanc unius ſanitatem ſua pernicie plurimi luent; his Medicis iã

dacius, & cum pereuntium plausu peccantibus. Sed tristis istius audaciæ non ab illa indole origo est, quæ erectos homines, & siue temerarios, siue fortes, ad acrē & interdum turbulentum impetū agit, quippe audacia aut fortitudo est, in suo periculo non terreri, in alieno timere, humanitas.

Ex aduerso securi, atque intrepidi animi, ingenium timiditatis constitit; quæ vt nonnū quam ad probitatē facta est, ita sæpe in uitia deflectit. Si enim in ignauos affectus omnino transierit, qualemcunque securitatem amans, tunc inepta virtutibus, nec priuatis aut publicis vtilis rebus, in uitium, illudque fœdissimum, degenerat. Quos autem hæc imbecillitas fregerit, scire, nisi cum pericula instant, id-

circo

circo eſt arduum, quia ſibi cõſcij turpiſſimi metus, diligenter illi⁹ indicia tegunt, etiam adornatis audaciam verbis,& diſcrimina quodammodo laceſſentes, cum vtique illa abſunt. Cæterum iniurias, contumeliam, cladem, quam timere tam pati idonei; ad omnem speciem minantis fortunę horreſcere; neque hæc mala, quæ tantopere metuunt, forti conſtantique ſtudio, ſed deiecto ac ignobili, declinare; virtutem ſingulorũ atq; vim, ne quidem tentatam, expertamue, ſupra ſuam timide ducere; cunctoſque & odiſſe,& inuita ingrataque apud ſe veneratione mirari. Cum impune autem liceet, effuſi in credulitatem; ſiue quo audaciam ſimulent, ſiue fœda & anguſta natura in vindictam imminente; denique futurum ti-

morem occupantes, subrutis quos metuere in posterũ possent. Benigni tamen vultus sunt,& ab innata ferocia dissidentes: Vt Syrtibus arenisque similes esse credideris, quæ breuibus ac placidis vnde tectæ, tamen ventorum impatientes in immensum subsidere solent, & haurire calcantes.

Sed maxime, vbi Principis animus huic ingenitæ formidini damnatus est, seruis aut ciuibus suspecta esse debet illa animi mollities, placere quidem quærens, sed nec sibi, nec aliis vel tuta vel felix. Nã & velut in vindictam contemptæ Maiestatis, pene videas tristissime hos perire, qui captiuo timentis domini ingenio audent illudere. Et ipse quidẽ ingenito pauore ꝓculs⁹ quos veretur suspiciat, licet indigno

gno permulceat cultu; eodem tamen odit, interdumque ab effracti ergastulis totis erumpit, tam subito, & inconsulto turbine quam se fœde illis ante permiserat. Seruos autem aut ciues illa timida indole esse imburos, interdum magno momento est ad securam regantis maiestatem. Tunc vero neque illi nimis solute habendi sunt, ne se timeri putent; neque etiam crudis aut importunis imperiis lacessessendi, omnino vel spernendi, quia etiam de pauidissimis hominibus acris multitudo cogi potest; vbi tumultuantibus vniuersis quisque non sua sed sociorum fiducia omnia audet.

Si quis autē sic in timiditatē natus est, vt fortitudinem tamen accersere consilio ac prudentia possit, eaque cum opus

eſt, ſuos metus temperare, is non modo à vilitate recedit, ſed & ingentem laudẽ habet, quod imbecillem affectũ, & ſępe noxium, in virtutẽ coegerit. Inſigne pauoris exemplũ cui hæ robuſtæ virtutes acceſſerant, fuit Patrum noſtrorum memoria vis egregiꝰ bello, & cui multum arma Gallica debuerunt. Strenuus manu, ſummuſque conſiliis, tamen in ipſo pugnarum articulo, cum in conſpectu hoſtes eſſent, plenꝰ obuerſantis periculi imagine, adeo ſoluebatur, vt etiam ſecreto indigeret, quo ſeſe ſubſidentibus alimenti reliquiis, ſimulq; pauore, exoneraret. Collectis deinde ſpiritibus, ea erat producendi militi ars, tantus ardo dimicantis, vt dubitares Ducis partes, ac militis, enixius obiret. Ad extremum etiam

vitæ,

vitæ,clara illius, ſed miſerabi lis virtus,oſtendit non ſemper à fortitudine triſtem illum pa uorem diuertere. Quippe fera le certamen ad Ticinium, quod Frãciſco Rege capto pe ne ſpem Italiæ Gallis eripuit, iſtius quoque ducis ſanguine funeſtum eſt. Pridie, cladis Rex aduocato conſilio, ipſe quidẽ pugnæ auid⁹, tamẽ ſuos ſententiam dicere iuſſit. Iſte ſenex magnopere ſuadebat vt auxilia expectarentur, quæ accita,& iam protinus aduen tare conſtabat: non diſcrimen, præſertim non neceſſario tempore, in alieno quoque ſolo, res ſaluſque Gallorum coniiceretur. Non de gloria modo Regis, ſed incolumitate agi. Aderat in eodẽ conſilio acer iuuenis, ſed turbulento impetu pugnam incipere quam in ea perſeuerare

magis idoneus. Is nihil præsta bilius aiebat, quam vt armis victoriam (nam nec de ea ambigendum) quam primum occuparent. Nimiam honorem hostibus habituros, si à tanto Rege, & tam alacri exercitu timerentur. Ipso Regis nomine iam pauentes turbine Gallici equitatus proculcari satis posse. Adiecit in hunc Ducem, nihil mirum, si & senex, & pauidus, cunctari iuberet, cui animus solitis terroribus quateretur, iam etiam sibi per illa quærentibus viam. Nō tulit ille vir immodici ioci procacitatem; & ego vero, inquit, quandoquidem Rex pugnare decreuit, cras non obscura morte in illius oculis defungar, tu vero temeritatis & audaciæ oblitus, hoc certamē, quod verbis iam accendis, turpi fuga destitues. Hoc triste vatici-

ticinium vterqne impleui. Quippe iuuenem terror ab acie abſtulit,& alter quem pro miſerat ſanguinem in conſpectu Regis præclaris vulnerib⁹ effudit.

Hæc igitur cauta, ac modeſta timiditas, non modo prudentiæ iungi poteſt, ſed & illius interdum magna pars eſt, vtilitatis quoque pleniſſima, cum in eos incidit? quorum nimiam, nec in modum coercitam, audaciam Reſpublica luere poſſet. Qui vero ſuum ingenium ad formidinẽ factũ hac iuſta & ſalubri arte regere poſſunt, ij plerumque mitiſſima humanitate adornantur; blanda ſimplicique pietate verecundi; neminem lædere gratuitis iniurijs ſuſtinent;etiam in viliſſimis homi nibus, aut vltima egeſtate damnatis, ipſam animorũ &

mortalitatis communionem venerantur. Sed etiam magis quam aliis hoc insito pauore molesti sunt. Nã & tacitis secũ ipsi consiliis laborant, ægrum animũ, & non spõte terroribꝰ raptum, virilibus præceptis componere; palam autem, neque decorum arbitrantur hos timores fateri, neque ex inquietæ formidinis impulsibus quicquam amant, siue suum, siue ab amicis commissum, ministrare.

Aliud ab audacia, aut timiditate est, sed veluti in illorũ fatorum confinio, superbũ animum, sordibusve deiectum nãcisci. Superbia pessimi ingenij fomes, funestis ac multiplicibus vitiis in diuersa prorumpit, odii, amorisque, & super omnia inuidiæ supplicis obnoxia: Nec alij magis anxij aut perpetui motus sunt, quã hominum

minum non iã quærentiũ laudẽ, quã hanc ſibi deberi credẽtiũ. Et cõtemni ſe facile ſuſpicantur, & hanc aliorũ, vt putant, contumaciã, in ſe acerbiſſimis curis vindicant. Iam ſua vitia neſciunt, iã virtutes aliorum. Ita ipſis pietas, fides; & quicquid in hominibus ſacrũ, infra famam honorumq; cupiditatẽ iacet. Quantumcunque ſucceſſerit, nihil illis in quietẽ eſt, ſed in nouas ſpes, peiuſq; animos diducturas. Sed atrocius ſupplicium non eſt, quam cum ſuperbia hominem pauidi ac muliebris animi ſubit. Tunc pudore ſcilicet atq; metu cohibetur inſana cupiditas; interimque per tumorem anxium ſeque calentem, à ſeipſa exigit pœnas. Cæterum hæc indoles amicitiis inepta, & vbique ingrata eſt; niſi cum fortaſſe ſuperbiam craſſę

aut territæ vulgi mente
erecti animi magnitudi
neret.

Vide autem & sordid
militatis ingenium, vt
magni curat, ita nec al
ducit indignum quo suis
ditatibus obsequatur. C
autem ocii inertiam, atqu
guorem, & veternum vol
tum, vel opibus inhiat, tri
mo ardore, & tam partis
quærentibus non vtente.
vt plurimum motibus f
solent abiectę illæ mente
Si ad tempus sublimibus
tantur consiliis, uidentur
annuisse, statim naturali
pore suis sordidib⁹ redditi
cent. In hanc indolem
resque deiecti, non ad im
randum nati sunt; ac ne qu
commodos ad obsequia cr
deris; cum illis cęterorũ v
tus inuisa sit, quam nõ ama

ca-

capiuntve, quærantque liberta tis licentiam, quam inter sordidos & angustos affect⁹ nullo obiurgante marcescant.

Sed vitiis sępissime fauem⁹ & in uirtutum nomen, quæ proximę illis sunt, adoptam⁹. Ita temeritas interdum pro fortitudine colitur, & superbiam erectę uirilisque indolis titulis admiscemus, transitque hoc fędæ humilitatis ingeniū in humanitatis colores, & veluti rectæ Philosophiæ simplicitatem. Nulla tamen ingenia peiori iudicio solemus æstimare, quam exerta, & semper aliquid velut temere agētia. His enim tanquam à modestia abeuntibus, ut plurimū leuitatis infamia adhęret: è contrario autem languentib⁹ & reconditis mentibus, sapiētiæ quædam imago populum conciliat, vtrinque non modi-

ce, sed nec sine argumento p
cantem. Aperta igitur, &
gore perpetuo excitata ing
nia, non arcanis odiis, nō fr
dibus satis idonea, ac ne qu
dem vt plurimum ea proca
tate cæterisque vitiis, quo
imaginem referunt, infe
sunt. Quippe in illis mag
subitis loquendi aut innox
lasciuiendi impetus vige
quam in vitium prouisa co
lia. Ocium parum ferunt; si
magnis occupentur, siue leu
placeant, serio semper inte
ti. Ita sordes, quæ segnib
animis per torpentes cogit
tiones subrepunt, illa sed
litas solet effugere, locus
in amicum quidem tenente
sed plus in illis extempor
neam voluptatem quam
lius iniuriam amant. Na
inire amicitiā faciles, nec
uere; illiusq; dulcedinis im
tu

tu non ducuntur, quæ plerosque in rerum aut hominum nouo vsu vel consortio, tanquam inusitato gustu, blandissime percellit. Rei cui incubuerint, si non exactam manũ summeq; felicem, attulerint; saltem ex suo genio nescio quid quod placeat transfundunt; maxime quia quòd agũt non anxio labore perficitur, sed ipsa facilitatis gratia eminet; velut spontaneo naturæ ingenio in suum decorem productum. Si quid in literis quoque tentauerint, nimij sudoris opinione legentes nõ offendunt, qui in laboris partem pene videntur cum illis autoribus venire quos constat non sine vnguium vulnere, & peruigilij malo, inuitos sententias, aut verba, coegisse.

His ĩgeniis nullo fuco obductis,

ctis, semperque quid agant (nisi multum intersit celari) ingenua confessione prodentibus, ex aduerso constituta est indoles, arcano pondere, velut prudentia, suos sensus & animi libidinem tegens. Et his hominibus haud pauci nomen virtutis, ac industriæ nihil ultra exploratis ingeniis, concedũt; quoniam ingens modestiæ imago est, parce, nec aliter quam ex præscripto uerecundię loqui, ad omne uitii nomen supercilium ducere nemini, saltem palam & professo odio, contumeliam aut facere aut referre. Quid deniq; propius ad ampli ingenii specimen, quam uideri recondito nec cessante commercio cum sapientia loqui? Ita enim dixeris factos, qui in istam quam describimus lenitatem, & solitaria consilia, producũtur. Sed hæc

hęc lenta grauisque tranquillitas ingentes latebras habet, quibus etiam uitia excipiat, quorum ne nomina quidem ipsi publice audiant, absq; pudoris horrorisque indicio (teneras enim frontes, & suis animis dissimiles habent.) Illud tacitum, intraque se detrusum cogitationum examen, non potest continuis studiis in uirtutis, aut industrię laboriosā imaginem intueri. Nam cum omnium hominum impetus à labore in iucunditatem uoluptatis declinat; tum uero pręcipue istorum, quippe mollioris naturę, & ad muliebrem lenitatem accedentium. Hinc omnium voluptatum ac uitiorū genera illorum animis subiicit hęc frequens & ociosa solitudo: cui fœdissime contemplationi ideo securius acquiescunt quod sic impune liceat

ceat sibi nnis consciis esse, palam autem non multum operosa pietate, sed ad cęterorũ crudelitatem idonea, uirtuté adorare. Sed neque hos semper in sapientiæ, ac ne quidé in uitiorum imaginem esse defixos existimes, plerumq; tardi animi ideo hærent, quoniam minus apte quod loquãtur inueniunt. Ipso interim vultu, & nescio quo silentio, seu si mauis pondere, (quo ut grauissimi hominum ita pecudum insulsissimæ nutant) integritatis laude & industrię cẽsentur.

Est aliud ingeniorũ genus, pene cæterorum omnium discrimina, mira quidem, sed illaudabili uarietate complectens, tamen in primis egregiũ, si quã illi impetum tam frænum natura addidisset. Illud est, hominum, vt quiq; af-

fectus

fectus impulerint, ad extrema tuentium. Si pietas serio illis placet, & Numinis cultus, quasi nulla hilaritas intercedere tam sanctitas officiis possit, fronte deiecta, & ad omnem remissionem irascente, supercilium induunt non duraturę sanctitatis. Alienæ etiam vitæ superbi censores, cęterorum probitatem ex sua extemporanea seueritate metiūtur. Tunc priorum amicitiarum delicias solent abiicere; etiamque innocentem iucunditatē non ferunt, quę in sapientium uita ad obliuionem, vel patientiam laborum solet interseri. Mox nimia intentione fractum animi robur, ubi odisse incipit hanc ipsam cui inconsulte incubuit pietatē, non per gradus & reciprocantis æstus vices, sed in contrarium actus torrente, repetit

quem

quem omiserat luxum; T
vero tam immodice in vo
tates solui, quam eas inept
fugerant; tunc etiam ipsū
men seueritatis odisse, ioc
& omni libertate cultori
sub horridæ illius pietat
quam modo reliquerunt, i
dere. Dum hæc agunt, ecce
bi, reuocata pietas ad est,
stiq; pęnitentia lasciuiam
sus expellit, donec etiā il
pœnitentiæ inceperit pœ
tere. Nec in Numinis tant
cultu frequens illa, atque i
modica mutatio vbique p
impetu errant. A summi an
ris consuetudine eos in ext
ma odii uelut aliquis tu
agit. Nunc assiduus labor p
cet: statimque sine neruis
gnities. Iam mite literar
studium, iam annorum ex
tans cupiditas; quæcun
præterea in contrarios mo
mor-

mortalium mentes agunt. Loquendi etiam tacendique studium non satis adgubernant. Si incitantur feruore dicendi, quemcunque cœtum iniuerint sermonem vniuersis præripunt soli que audiuntur. Mox hilaritate destituti, quę in verborum luxuriem diffuderat mentem, ęgro silentio contabescunt; secumque velut ad internum colloquiũ collecti, ita lumina defigunt, vt vix præsentes agnoscere, aut rogati audire uideantur; Pari utrobique flagitio in humani consortij uenustatem, in quo & commode loqui & tantum per spacia tacere conceditur.

Illis autem hominibus tãti erroris causa est quædam interna suauitas cui se totos permittunt. Hac auspice, quid fugiant aut sequãtur cõstituũt.

Et

Et is motus in quamcunq
rem istos agat, etiam cu
aut labore plenissimam, ea
primum blandissima specie
ctam animo offert: quē m
dulci amęnaque uiolentia
ctum rapit, & omnia cred
sibi cogit. Vbi autem ille fu
euanuit, & hęc mutabilis
fugitiua dulcedo se in ali
partem vertit, hanc etiā ist
quuntur. Sunt enim non ta
tum laboris impatientes,
& ipsius voluptatis, statim
lenocinium istud abest bl
dientis intra pectus cupidi
tis. Est autem hęc lęsi, ne
regentis iudicii, nota: Ind
non facta uirtutibus, sed t
tum ad uirtutum: initia:
ad fidem, non ad amiciti
fortis, sui dissimilitudine
sus ingrata. Nec sibi impe
re, nec negare quicquā pot
Tristissimum autem fatū
8

& populis graue, si quos natura in hanc infelicitatem ediderit, iidē extra met⁹, & propemodum verecundię leges, ad imperandi fastigium producti sint.

CAPVT XII.

De animis Amori obnoxijs. Hos affectus singulorum temperari, & interdum mutari, à fortuna, & vel splendida vel obscura vitæ conditione.

SEd in recensendis mortalium affectibus, præter fas ac humanitatem esset Amoris obliuisci, qui in omniū animis, nisi prorsus barbaris, regnans, tamē quosdam vehementius suis curis imbuit, sibique propius addicit. Est autem blāda & irrequieta cupiditas, iis ipsis placendi, qui no-

nobis siue forte, siue sua virtute, siue nostro denique errore placuerunt. Et is quidem, velut insidijs, ita irrepit, vt nos ante sentiamus amare, quam instituamus de amando consilium. Neque arduum in ipsis initijs esset excutere tantũ pondus; nisi sensim neq; sine suauitate incumbens ita eos ipsos suis lenocinijs caperet, quos affligit, presertim inexpertos, vt putent inhumanum facinus fore, sibique omnino incommodum, si influentis mali dulcedinem ausint à se seuero imperio arcere. Hoc autem affectu, si institutio recta accesserit, nihil in mortalibus magis eximium. Namque & omnibus virtutibus quandam ex se venustatem concilians, interdum ipsa vitia excusat. Male nihilominus seueri homines Amorem auersantur; eumque
fœda

fœda & eneruí imagine ſibi fingunt: quo nihil in humanis rebus ſyncerius, modo in iuſtis militibus, & à virtute factis, ardens, nòn etiam ſuo incendio quæ vetantur corripiat. Neque in adoleſcentibus tantum, aut maturæ ætatis hominibus, blanda illa cupiditas concitatur; ſed & pueros ĩ innoxijs ſolicitat annis, vt intelligas hunc ignem dignis pectoribus pene non tam accedere quàm innaſci. Et quoniam minus ſe regere, curiſque, etiam ſuperuacuis, moderari pueri & adoleſcentes poſſunt; ideo magis anxia in ipſis hæc ſolicitudo ſolet incumbere. Indeq; illis animus ad eximia conſurgit, ſuam ætatem ſupergreſſa; tanquam ipſis hoc experimento probaturis, an digni ſint qui iam ament. Adoleſcẽtulus quidã in

Scholis

Scholis agebat, multa cura monitisque magistrorũ in patres suæ ætati disciplinas solicitatus. Sed ingratæ literę erant ludi ociiq; libertatem amanti; cum ecce ad idem oppidũ forte matrona nobilis; cum duabus ex se natis virginibus diuertit; & quoniã necessitudo inter utramque familiam erat, statim iste in diuersorium mulieris, ad saluta-tionis officium, deducitur. Nec mora, cũ alteram ex puellis intentius mirari, mox in hęrere sermonibus, ad extremum eodem ipso efflictim amare. Tum primum rudis & solutus animus ad curas ada-ctus est. Itaque postero die repetit ignoti uulneris consci-locum, & ægritudinem suam diu protracto colloqui-ita pauit, ut deinde peius d-leret. Nam vt tertius di-
il-

illuxit Matrona cum omni co mitatu profecta pene viuum adolescentulum nō reliquit, cui, ne aliquod solatium haberet, premendum quoque erat tanti incendii malum, ne uel parentis supercilium cogeret, vel inter æquales traduceretur. Diu intra se collecto consilio, nihil vtilius uidit, quam vt studiis literarum totius incumberet, ita quippe parentem conciliati sibi posse, qui non tantæ in studiis diligentię suum ludum negaturus videbatur. Ab hoc igitur, in recte collocati tēporis præmium, ueniam exorare statuerat, uisendi celebrem in proximo vrbem. Ea erat in qua puella habitabat. Hęc nō perfunctorie agitantem, maxime præceptores, æquale mirari; subindeque requirere, quæ illa animi mutatio,

quis ſubitus ad literas ardor
paulo ante ipſum ſcientię no
men faſtidioſe damnantis .
Quippe adhuc quieſcentibu
cæteris in ſtudia ſurgebat, ne
aliter quam ſæpius iuſſus ſec
debat ad ludum . Amoris in
petus, cui hæc diligentia dab
tur, ita ſenſum laborum mit
gabat , ita Muſas adornaba
vt nec cogitans puer illaru
dulcedine caperetur . Mox,
ſolet , in eiuſmodi præcipu
annis, cum conceptũ de pue
la iudicium , & quicquid i
ignis inſanienti ſubiecerat,
giori abſentia iam torpere
hæſit acris ſciendi cupidita
& ipſe liberalibus ſtimulis
uiens adeo in hæc Muſarũ ſ
dia ſubuectus eſt , vt dein
litteræ huic etiam non pa
debuerint.

Cæterum pertinax amo
nec qua reliqui motus fac
tate

tate ſanabilis, niſi in cunabulis pereat, vix aliter ſubmoueri quam tempore poteſt; dum laſſus ſcilicet expiret. Cum enim in curſu eſt, ſemper habet quo ſui imperij atque iugi faſtidium tollat. Nam ſi amãti per ægritudinem, malorũq; perpetuam faciem, aliquo modo ſucceſſerit, omnino ſibi crudelis videbitur ſi illam amœnitatem à ſe velit abigere. Sin vero fortuna ſeuerior aut ſpem in longam produxerit, aut hanc quoque ſuſtulerit, tunc etiam dolor placet, & ſibi ipſi miſerabilis anim⁹ ſuam cladem inter ſuſpiria recognoſcens, liqueſcit in delicatæ triſtitiæ voluptate. Sed maxime tectus ignis duraturo ſpiritu viget, ſiue furto inter duos iurato ipſa ſecreti & cõiurationis dulcedo placet; ſiue ne mutu⁹ quidẽ amor ſit,

ipſo duntaxat ſupplicii ſui
ſcio qui ſentit ſe ardere. N
exiſtimes, in diſpari tant
ſexu hunc affectum cõueni
Nam & Alcibiadem Socra
amauit, nec Lycurgus in t
pem inſtituit diſciplinam,
quis iuuenum ſuo amat
vacaret. Pudicitia naturæ
iuſtos & egregios amores
centis ſæpe hæc diſcrimina
videt; multoſque ex prob
mis cernas, ipſa iuuenũ cu
id eſt, ſi recta rationem pe
mus, amore macerari. Et
amor, eſt quidam beneuol
tiæ nexus, quem amicitia
ſed ardentem appellaueri
morum in iis quos ama
formandorum ſtudium;
petua denique uota pro
rum gloria, ac ſalute; et
quicquid egerint ne non
cedat timor; & ſemper q
tumcũq; fortuna indulſe
vi

visa illorum uirtutib⁹ esse ini
qua. Acris illa est, neq; minus
irrequieta cupiditas, quã quæ
uenustatem alterius sexus in
licentiores vsus conciliat. Sed
nec putes eximiæ uastitatis ex
empla inter dispari sexus amã
tes durare non posse. Licet
res periculi plenior eos ipsos
sæpissime fallat, qui paula-
tim se inuitis, uel nesciis, ali-
ter amant quam aut uelint aut
credant.

Est autem hominis animus
quem ad amandũ natura pro-
duxerit, præcipue mitis, ipso-
que oris habitu modestiã, &
simplicissimæ virtutis speciem
gerens; clementibus ma-
gnibusque spiritibus factus;
neque vindictam contemne-
re, neque iram supplicibus do
nare difficilis; cum quid ip-
se peccauerit in pœnitentiam
pronus; humanitatis officia

amans, impatiens ocii, & omnium quæ in ſegnitiem ſoluunt: modo non, tanti muneris oblitus quod à Natura accepit, ſuæ indolis felicitatem laſciuię malis, & ueluti ueterno, corruperit.

Vanum eſſet totum Naturæ ingenium in mentium humanarum multiplici ſorte ludentis perſequi uelle. Quæ hic tamen poſuimus, præcipuorum fontium inſtar ſunt, vnde mox riuuli in uitia & virtutes ſecantur; ut ex eorum notitia intelligas qui homines regi poſſint, qui ad amicitias & conſuetudinē vitæ apti, denique qui timendi, aut infra curarum grauitatem ſua inertia, uel etiam leuitate, ponēdi ſint. Quippe probitas, atq; nequitia, ueræ aut fucatæ ſapientiæ indoles, liberalis etiā & anguſta, & quicquid in rebus pu-

publicis priuatisque potissimum eminet, per horum affectuum fortunam generi humano diuiditur. Ex hac autē contemplatione animorum, iusta quędam virtutibus & uitiis merces accedit: Nisi incurisse in hęc Naturæ penetralia spectemus, sæpe se turbulentum ingenium pro forti atque lęto ostentabit: tardus animus, aut inanis, debitū maturę grauitati, aut eloquētię, precium inuenit: vicissimq; iacebat incognita virt⁹, quā sępe prima fronte quędā uitiorum opinio, aut imago, infra iusti decoris fastigium premit.

Sed ingenium, ut plurimū multo recessu abditum nō vtique potest siue longæ prudentię sedulitate deprehendi. Ideoque qui ex primis indiciis de hominum moribus ac

indole iudicare non uerētur, ipſi ſe in longiſſimos errores plerunque impediunt. Certe vt in gladiatoris arte nihil periculi plenius, quam ſi cum homine cui torui oculi exerrant dimicandum ſit (quia quo ictum deſtinet, deflexis, vt videtur, in contrariam partem luminibus, vix coniici po teſt.) Ita cum illis acturus, qui ſuum ingenium, uel arte, vel corporis beneficio prorſus diſſimulant, debet longa ſeueraque diſceptatione à ſe ipſe quid de illis ſentiendum ſit exigere; ne ſi eos inquo ſuffragio, aut inconſulte propitio, æſtimet, etiam omniū primus ſuæ ſententiæ pœnas luat. Frōtis præcipue imago ſæpe inexpertos decepit.

Quam multos truci uultu, ipſoque ſupercilio timendos, humanitatem credas abigere,

quos

quos si propius adire contigerit, iam ex prima colloquii leuitate placatus humanissimos esse non dubites? Alios ipso corporis motu, mensuraque suspensi vestigijs, se in superbiam componere putabis, qui ad illam tumoris speciem, uel natura, ut innocenti consuetudine facti mite ac facile ingenium in omnes humanitatis leges sub hac latua instituunt? Neque in contrarium desunt, in quibus præter corpus in simulachrum virtutis effictum, nihil quod ames inuenias; Nunc quietæ lenitatis specimen quam vultu exhibent, tristissimā iracundia corrumpunt; nunc viuidis oculis impar ingenium subest; denique velut insidiis, interdū uitia collocantur sub earū uirtutum leui bractea a quibus potissimum diuertunt.

Hęc autem tam immēſa ac perplexa animorum cognitio non poteſt pręceptis definiri, neque aliter quęri, quam eiuſmodi hominis longo vſu, qui tam ſua prudentia; quam erroribus in iſta arte promouerit.

Illud uero cauēdum eſt, ne ex una virtute uitiove, de indole atque animo uniuerſę sētentiā feras. Multi enim adeo felici ad diſciplinarum aliquam ingenio nati ſunt, ut quandiu in illa verſantur, nulla prudentię atque induſtrię ſigna deſint: In cęteris autem rebus inepti inſulſique, ne bonę quidem mentis ueſtigia unquam prodant. Aliis ſuus duntaxat nęuus ita additur, ut in reliqua uita ſapientiſſimi, in vna tamen parte aut ſtudio videantur delirare. Ne ex ipſa quidem conſortii, & conuictus ſuauitate aut elegātia,

de

de ingenio, aut ſapientia iudi candum. Sępe enim in quotidianę uitę conſuetudine min⁹ offendunt anguſtæ indolis homines, quam quos magnitudo Naturę lętioris laxauit. Cum hi ſcilicet ſibi diffiſi timide de cuſtodiam ſui agunt, uel ęterno ſtudio hos publicos mores (nempe ad maiora non idonei) conſectantur: illi autẽ capaciori ingenio aut hęc vulgaria minus curam admittũt etiam uitia nõ raro virtutem ſtipantia.

Sed nec ſatis eſt hos Naturę impetus veſtigare, animos mortalium in diuerſa deſtinãtis. Adhuc aliquid ultra eſt quo ingenia perficiantur, aut mutentur: nimirum ſors, uiuẽdi, ſqualorue, vel dignitas, in quam caſu aut uirtute vnuſquiſque peruenit. Quot enim ad ingenium rectum ac mite

geniti, vitio nimiæ felic
ipsi suam indolem afflixe
Quot mentium læta sub
tas, & si fortuna sineret,
xemplum omnis uirtutis
ctura, ubi pertinaci ege
aut fortunæ iniquitate p
tur, suæ præstantiæ c
etiam in contrarios aff
degenerat: Athenion
diu mores ad publicum
bitatis exemplum compo
quandiu in Academiarū
ciis inter famem & cen
pro uirtute dicebat, n
tyrannidem statim cum
ri pallio etiā Philosophi
cussit. Abdolominus quo
nū uictū ex hortuli cult
rere suis manibus assuetu
destinaretur ad Sidoni
Regnum, optauit ut qua
destia inopiam tulerat, c
ptrum pati posset. Nunc
tur & hos quoque vide
a

affectus, qui ex conditione fortunarum, & genere uitæ, hominibus accedunt, & nonnunquam enecant mores, quos simplicitas Naturæ nullis obruta cladibus, & illecebris corrupta, tradiderat.

CAPVT XIII.

Diuersos affectus esse, Tyrãnorũ, & legitimorum principũ: Rursus Regum qui successionis iure, & eorum qui suffragijs ad regnum perueniunt. De Procerum, qui apud Principes gratiosi sunt, ingenio.

POpuli qui in neminem ius regnandi contulerunt, licet ab omni nomine seruitutis abhorreant, tamen synceram libertatem non habent. Magistratibus enim opus est, quibus

ipsi

ipsi se tradant, vim publicã, quam toti genti inesse gloriatur, in paucissimis hominibus adoraturi. Adeo illic etiam vbi omnis regnare existimes, magna pars seruit; arcana rerum lege ita nexus & seriem vniuersi dispensante, vt ad diuinitatis imaginem, vnius capitis neruis multa membra temperentur. Paulo illustrius in Optimatum imperio elucet hæc dominandi vis, vtique paucos amans; maxime autem in regno, vbi omnia vnus potest. Illa autem potentiæ magnitudo, cui Numen arcana vi mortales subesse imperauit, nõ in illorum gratiã qui ad hoc fastigium legerentur, instituta, sed in eorum qui parerent. Itaque vel Regum libidine ad voluptatem & ambitum suæ dignitatis vtilitatem corrumpente, vel igno-

ignoratione populi ſua commoda non ſemper capientis, Regium nomen ſæpe inuidia afflictum, ſæpe in variis regionibus ingenti clade euerſum eſt, ac deinde reſtitutum. Reſpublicæ quotquot olim viguerunt, primum Reges habuere; quibus expulſis, & per veræ libertatis imperitiam, deuotis ſucceſſit aut cæcæ popularitatis imperium, permiſſa proceribus potentia, id eſt multiplex pro vnico quod expulerant regnum. Ac vt membra quæ violentia de naturali ſede dimouit; non niſi per violentiam in articulos ſuos redeunt, ita prouinciæ quæ hoc modo ab optimo genere gubernationis diuerterãt, prius errorem multis cladibus expiarunt, quam antiquæ, & à ſe proiectæ rectitudini, redderentur. Quippe in

illis

illis Rebuspublicis ciues mul-to ambitu prouecti, siue ar-mis suum nomen inclytum fe-cerāt, siue plebis errore nimi[s] amplis aut diuturnis magi-stratibus assueuerant, sępe oc-cupatę Reipublicę uires ad se traxere, Regesque se dixere. Sed necessaria, in nouis om-niumque odio flagrantibus re-bus atrocitate terribiles, sce-lere quęsitum imperiū adeo foedauerunt, vt peius pleriq; populi de Regibus inde sent[i]-rent, nomenque Tyrāni, quod olim insigne regnantibus, in publicam infamiam odiūqu[e] concederet.

Cęterum in eos affectus in-specturus, quos Regibus fortu-na sui fastigii suspirat, non sub uno velut fato omnium Regum purpuram cogere de-bet. Diuersę ad idem fasti-gium vię non unam omnibu[s]

men-

mentem iniiciunt: ſeque lõge aliis conſilis regere ſolẽt, qui nouas habenas in rudem adhuc eiuſmodi imperii populum moliũtur, quam qui iam aſſuefactis gentibus, tuto, & per ipſarum vota regnant. Rurſus alius ſenſus eſt hominis ſceptrum per ſuffragia adepti (vt in Pannonibus, Sarmatiſque fit, & ipſo nomine Romani Imperij) alius parcinas atque auitas opes tenentis cũ hæreditate imperandi. Noua regna, nec conſtantia populorum nec adhuc vetuſtate inolita, Principem ſuſpicionibus aſſidue perurunt. Adulari illi vltimæ ſorti, timere magnates, maxime cũ timeri ſe putat; reputare aſſidue, nõdũ conſtitutas res ſub ipſo fortunæ motu poſſe facilius quã conditas euerti. Neq; modo his cogitationibus inquietati quos ad purpu-

purpuram occupatæ tyranni-
dis nefas prouexit; ſed & qui
bus inſuetæ regio nomini, at-
que imperio, gentes bono iu-
re traduntur. Acrior tamen
in Tyrannos hic pauor; quod
ſiue Rempublicam oppreſſe-
rint, vindices libertatis Opti
mates timeant, (quos antea
ſibi pares ægre ſeruire non du
bitant) ſiue in regnum inua-
ſerint, ijs expulſis quibus il-
lud debebatur, populum in ve
teres dominos pronum, aſſi-
duæ cogitationis moleſtia ſi-
bi fingant. Itaque nec amicis
ſatis fidi ſunt, quod ad noti-
tiam conſiliorũ admoti, ſciãt
quoque à quo latere ſua tyrã-
nis peti poſſit, & lædi; & fi-
dem in nemine exſpectant,
quam ipſi violarint. Palam
tamen, & ex compoſito, ſub
ornata beneuolẽtiæ materia,
integritatis famam, amoriſq;
in

in Rempublicam ambiunt. In egenos liberalitatis effusæ. Vltores vitiorum quorum ipsi exemplum fecerant, legum denique optimarum, onerumque publicorum, ad ciuitatũ ornamenta, vel authores, vel vindiees. Ita præsentem inuidiam, & apud posteros infamiam, amolituri. Hoc modo tyrannus vt plurimum sortis suæ, nõ ingenij, vitio peccat, aut necessitate prob⁹ est. Illius animus, immodice austerus, & blandus intuitus, erectus ad omnia, præsertim quæ formidet, syncere voluptatis ignarus, cuius spe diducitur, vano decore atroces molestias permulcens, velut fuco, & ipse sibi imponens. At iustus Rex, seu comitijs, seu sorte nascendi, admotus imperio, ipsa maiestatis conscientia elatus, min⁹ in igno

bi-

biles metus, aut ſcelerata remedia, demitti cõſueuit: etiã ſi turbulentum forte tempus, & populi nanciſcitur inſaniã, cæteraque quæ Tyrannus ſemper timet. Et hi quidem qui ſuffragio debent fortunã Principatus in ſua familia non hæſurã, adhuc aliquo modo priuati, nempe qua eos poſterorum cura tangit, publica commoda non videntur tam vera totaque diligentia procurare, quam qui ſuum iam à maioribus regnum etiam nepotibus adornant Itaq; illas curas quæ populo debentur, priuatis ſuorum affectibus impendunt excuſabili pietate, modo partita mens ſe ſe vtrinque reſpiciat, ita cognationis memor, ne obliuiſcat & Regni. Quod ſi aliquem forte ex ſuis ſpe votiſque in ſucceſſionem regni deſtinant, tũc precio & adu-

adulatione emenda suffragia, tunc omittenda vis, & veluti supercilium maiestatis. Ita seruiet per occultam sollicitudinem animus ijs ipsis à quibus publicæ venerationis cultum accipiet. In has suæ familiæ curas sæpe perijt absũpta eorum sedulitas, quia publicis antea virtutibus imperare meruerant: Nonnunquã & in peiora rapti suos mores corruperunt, veteris odij aut æmulationis memoriam exercentes: cum scilicet quos iniquos ante experti sint, quorum prona ad regnum suffragia non habuerint, ex animo minus delent; nouaque potentia, & seipsam nondum capiens, in vltionem intumescit.

Quod si nulla ex his ægritudine laborant, illos tamen vt plurimum solicitat magna

ac memorabilia audendi cu-
piditas ; vt per ingentes illas
res ſibi ſuisque temporibus a-
pud poſteros nobilitatē dent.
Tam hi autem impetus incō-
modi publicis rebus, quā vti-
les eſſe poſſunt. Nam vt in po
mis bacciſque, coacta, & præ-
ter aſſueti temporis legē ma-
turitas , inſolentia quidē rei
iucunda eſt; cæterum ipſæ ar-
bores, medicamine, aut admo
to æſtu præcipientes maturi-
tatis tempus , hoc edito ſpe-
ctaculo marceſcunt, ita publi
cis rebus, & præſertim grauio
ribus quidam ordo dictus eſt;
quem qui peruertunt, ſalutem
prouinciarum videntur ener-
uare . Nihilominus Reges ,
qui per comitia id nomen a-
depti ſunt, dum æterni nomi
nis ambitione flagrant , aut
temere externam militiam ,
aut intra patriæ viſcera no-
uas

uas res esse molitos omni æta te conspexeris; ex sua audacia, & periculis suorum, famã comparaturos, forte etiã æstimantes. Pauci cum Polonorum Rege, & Stephano Battorio, quid agant non ex se, sed ex salute patriæ metiuntur. Extat sententia illius, efficax ad tanti animi imaginem; efficiam vero, dicebat, vt intelligat Orbis quam præstet Rex suæ virtutis merito in tantum fastigium à volentibus prouectis, ijs Regibus quos inuitis populis ius successionis obtrudit.

Reges autem, in quos verissime hoc summæ maiestatis nomen cadit, perpetuam potentiam quam à parentib. acceperunt in stirpem transmissuri, iam non suffragijs populorum obnoxij à quibus olim omnia habuere, longe alio genio

nio videntur ad regnandũ instituti. Sed hanc mentem illorum, seipsam vni Numini debentem, explorare, fortassis sacrilegæ sapientiæ esset; neque fas nobis deprehendere illos motus, quos ad gubernationem Orbis, & mutationẽ rerũ, ac præcipua humani generis fata, illis diuina vis ingenerat. Quærant licet curiosi, an sit vtilius Reges à puero in scepta venire, & huic magnitudini assuescere, tanquã simul secum natæ, quam sub paterno cognatove imperio adolescere, tantæ demum fortunæ hæreditatem adituros; Num pacati, nec quidquã detrectantis populi obsequium, frangat mollitiæ Regum animos tam secura potestate luxuriantes; an potius ille amor ciuibus Regem, veluti patrẽ familias charissimorũ dome-

sti-

ſticorum officiis conciliet : Denique ſi auerſis ciuium ani mis bello occupatus fuerit legitimus dominatus, vtrũ poſt victoriam Princeps odio con temptuque graſſaturus videatur; an vero experta pericula, nec aliter quam grauius redditura, eum ad alternam placendi ſolitudinem deductura ſint. Vtrinque argumenta, exẽ plaque non deerunt, quæ (per viciſſitudines mortalium rerum) quanquam ſub iiſdem ſæ pe cauſis non eoſdem tamen exitus ſortita ſunt.

Sed fruſtra eſt hæc Numinis conſilia explorare. Sit à curioſis tentationibus intactũ Regum culmen, ac vt arcana in ſacris vetuſtatis, non niſi ad adorationem ſuſpiciatur. Nam optare bonos Principes pietas eſt, damnare etiam nocentes religio. Ac cũ

P præ-

præterea non tam ipsi se regant, quam ducentibus fatis permittant (quæ per illorum affectus Imperiorum inclinationes & incrementa constituunt) omnis ars atque prudentia inspicientium in eorum genium, & de illo coniiciētium, sæpissime fallit.

Primus ab hoc summo fastigio gradus est Optimatum, tam horum in quos diuisis Regni curis Principes acquiescunt, quam eorum qui summa dulcique amicitia eorundem Principum animis inhærent. Per vtrosq; veluti ostia fluminum ad ingens pelagus pertinacia, vota ciuium spesque feruntur. At ipsi diuersis rationibus ad magna producti, ne iisdem quidem studiis nituntur. Illis igitur qui flore ætatis, vel generis sorte, aut viuendi dicēdique comitate, se

ſe eximie Principibus commendarunt, inſtitutus ad placēdum animus eſſe ſolet; quē ſcilicet proprijs affectibus negatum, & domini ingenio cōparant. Mirum quidem, artiſque pleniſſimum hoc genus ſeruitutis; vilem demiſſumq; animum interdum adūbrans, nunc procax liberumque ingenium. Interdum voluptatem conſectari, iocis, ludiſque incumbere, fœcundiſſimi laboris inſtar eſt. Etiam ſupercilio in dominos vti, & pene regnare (modica tamen nec longa contumacia) Principes haud raro accendit, quam amare volētes tā amari. Quippe Proceres in tā altū lubricūq; producti, ſi Dominū mollis animi eſſe cognouerint, nec earūdē voluptatū conſuetudinē ferētis, parce ſuos aſpectus, iocoſque, aut quicquid in ipſis illi pla-

cet indulgent; ita dispensante prudẽtia, vt amor sæpe, & per interualla, incitatus, nec fastidiũ sui faciat, nec torpore aut obliuione deleatur. Quod si Princeps facilis quidem sit in diuersos affectus amicosq; trãsire, sed quocũque se applicet, vt breui, ita cœca & vehemẽti amicitia incumbat, qui ab eo amantur, memores inũdari se altissimo æstu, sed in suum Oceanũ statim mutatione redituro, quã auidissimis pectoribus de illa felicitate bibsit. Neq; .n. lassare hũc amorẽ flagitatis muneribꝰ timẽt, qui ẽt nisi tẽpestiua celeritate excipitur, vt in vina ætatẽ nõ ferentia, inutili veterno cõsenescit.

Longe alia ratio cum Principibus ineunda, qui amoris torrente non perditi, illi suauitate qui ad amandum impelluntur consilium quoque ad-

dunt.

dunt. Nam hæc vera, & si mereris, perpetua beneuolentia, vt nunquam omnia, ita semper aliquid poterit; nec tam spolianda illa arbor, quã carpenda cũ delectu; scilicet in prouẽtũ reditura. Igitur eiusmodi Dominis gratiosi optimates dare se totos solẽt, nec vnquam in amando maiestatẽ dediscẽtes mitigare obsequio ius libertatis in loquendo, aut monendo, verecunde vsurpare, sæpius meminisse hos esse Principes, quam se amicos. Iis autem vt est prima & assidua cura, locum quem propitiis gratiis obtinuerunt semper insistere; ita proxima solicitudo, opes interim cumulare, præfecturas, aut perennes inire magistratus: Vt si à tanto apice excidant, & saltem felix pristinæ potentiæ munimentum cuius ad

reliquæ vitæ securitatẽ duret. Qui vero vel suorũ immemores, vel fortunæ cõfisi, illas opes, & tã splẽdidę amicitię q̃-stũ nihil parcẽte luxu aut incuria consumũt, dignissimos putes qui intempestiuum tãdem ludum, in egena senectute, inutili pœnitentia damnent.

Est & cautio Proceribus illis ingens, & quæ sæpe negligentes peruertit; non se Domino anteferre, in rebus vtique quibus ipse excellere, aut credit, aut contendit. Subtilitatis gloriam amat, eloquentiæ, fortitudinis, venaticæ artis, militaris peritiæ: Non vereatur concedere etiam qui sentit se victorem; ne Princeps in æmulationẽ exardeat, quæ amicitiam extinguere solet, & præterea peruicacibus odiis fœde sæuire. Sæpe enim non leni modestaque ambitione,

ne,ac nec pro materia, occupatus Principum animus, eiusmodi gloriæ cupiditatibus incumbit, doletque à palma excidere. Nec est aliud, quo certius sibi dominorum animos purpurati isti parent, quã si eos mirari assimulent; sed cum arte, & quæ fidem inueniat. Non enim iisdem adulationibus omnes parent. Vt quisq; Principum aut sibi maxime virtutis est conscius, aut vana credelitate elatus, potissimum iis blandimentis decipi amat, aut potest; tot omnium votis ad placendum laudandumque coeuntibus, expugnantibusque verecũdiam de se magna credendi. Nec minor ars extorquendæ beneuolentiæ, est amoris simulatio; quadam Venere insinuante officiosam gratiam, & pares affectus reposcente. Adhuc

viuit, adhuc tantæ fortunę prę-miis incumbit, qui incipientē domini charitatem eiuſmodi caſu feliciſſime fouit. Prīceps cum equo in itinere prolapſus, afflicto latere febriculæ horrore tentabatur; ipſe triſti perculſoque, vt videbatur, vultu tota nocte in ſomnis aſtitit. Siue ars, ſiue pietas fuit, ita domini animum permulſit, vt nemo deinde gratioſior haberetur.

Nec dixeris eiuſmodi felicitatis arbitrium (qua tot uelut riualibus ſummas illas amicitias ambientibus, pauci quidā ſuis votis potiuntur) vni Fortunæ credi. Nam vt illa ſua ſponte non paucos Principibus cōciliat; ita multi artificio, & calliditate deſtituti de tanto faſtigio ſolent excidere: Vt quidem fortunæ interdum eſt ad hæc culmina quod pla-

cet subuehere; plerunque autem prudentiæ, in ea felicitatepositos posse seruare. Ideo autem formidolosior res est hoc gradu prolabi; quia ad tantæ amicitiæ sacramentum admissi, vix possunt ab eo vestigio nisi in odiũ, aut certe fastidium, recidere. Non tam quippe aboleri amor solet, quam contrariis affectib⁹ accedere.

Hi uero optimates, ꝑ quos Princeps præcipua momenta Reipublicæ procurat; quibus externas res, atque ciuiles credens, in arcanis cõsiliis potissimum fidem habet dignitatis suæ neruos longe solent in aliòs concentus tẽperare: scilicet ad se sic trahere, ac ꝓpemodum suas facere, altas illas, & salutis omniũ curas, vt non tã Republica egeant, quã suis officiis deinde Respu

blica.Hoc autem aſſequũtur, aſſiduo in hęc negotia ſtudio ceterorumque, ac nonnunquã ipſorum Principum, ingeniis ab infima illarum rerum cognitione quam maxime poſſunt excluſis . Nam tunc quidem tutiſſime omnia poſſunt ; cum Principes ſuarum rerum ignoratione,& credulitate in ipſos laborant . Sed ignari ſuę famę ueras uoces non ſępius quam ipſi Reges exaudiunt. Non peculatus , non ſuperbię inuidiam , non cętera facinora , ſi quorum infamia graues ſunt, licet publica indignatione iactata , ante de ſuis penetralibus ema naſſe cognoſcunt , quam ipſo pondere obruti , ſimul ſe eſſe inuiſos , & caſtigari intelligant.Vultus ipſis,ut plu rimum ad grauitatem cõpoſiti , non promiſcui acceſſus ; bre-

breuia alloquia, tędii aut maiestatis specie vibrantia. Inter hos pauci, nec negotiis confusos, nec marcentes superbia vultus seruant, digni hi quidem laude, sed nec cęteri accusandi, qui mores ex dignitate instituunt, & fortunæ suæ accedunt. Quippe necessaria quoque interdum est sublimis hęc maiestas, & de populi commercio excedens, in illis vtique hominibus per quos Reges præcipua suæ potestatis momenta exequũtur: cum maxime hæc aditus loquendique ambitiosa difficultas reuerentiam cõciliet, quo freno cohibentur vulgi animi, aut timere assueti aut spernere. Sed & illa strictæ frontis asperitas, siue fastus est, siue iustæ potentiæ iudicium, indulgeri facillime illis potest, qui in tot curarũ præmiũ

hoc honoris potiſſimum ac reuerentiæ ſpecimen habent. Etiam perpetua negotiorũ ſerie & faſtidio attriti, non vtique poſſunt eoſdem ſemper vultus, nil mutata aut afflicta ſerenitate obtinere.

Quid ſi illa potentia, ſimulque iuuandi ac fallendi ſolertia, in impias mentes inciderit, ac dum ſe ſuaq; reſpiciũt, publicæ interim ſalutis oblitas: tunc licet in ſuis flagitiis virtutem ſolertiſſime adumbrent, tanquam rei domeſticę negligentes & vnum Principem, remque communem, videantur reſpicere: Interim autem negocia conflectant, vnde potiſſimum ſuæ dignitati incremẽtum aut incolumitas allucebit. Si impeditis Principis rebus plurimum poſſunt: dum eas omni diligentia vidẽtur exſoluere, nouis nodis col

liga-

ligabunt, & veluti ſuperfuſa caligine imbuent. Quod ſi in placida vtcunque Republica ſecurius regnant, tunc etiã neceſſario oderint motus, ſinentque ſui temporis pacem in occulta malorum ſemira adoleſcere, & nepotes fortaſſe perditura. Quæ deniq; Reges ſuffragiis ad ſceptrum vocatos, hos quoque Optimates cupiditates torquẽt: ſubita vtrinque potentia, nec vt plurimũ in ſobolem tranſitura.

Quis eos igitur nõ miretur, qui in hac immenſa potentia tam facile tantoque præmio, ſi vellent peccaturi, tenere veſtigium tamen poſſunt, rectæque virtutis meminiſſe? quales in generis humani ſubſidium aliquot omni æuo ad hanc orcheſtram ſubuehuntur, in ſe rigidi, candidaq; & innocenti gloria omnẽ ambi-

tum

tum reipublicæ donantes. Sed nec eiusmodi viro illa probitas ab inuidia præstare tutos solet. Nam ab ipsos dignitatum lubricum (cui duntaxat pauci satis fortes insistunt) vitiumque sociorum. sæpe eorũ virtus infesta est: Numq; maledicorum licentia amat ab illis culminibus abire, in quam potest meritissimo sæpe indicio, nunquam autem sine suspicione grassari.

Fructus porro tam ambitiose dignitatis eximius: quod tuti, & extra teli iactum positi, cæterorum in se inuidiam cõtemplantur; ijs quoq; ad se colendum coactis, quos sciunt non aliter quam à maligno pectore, & æmulationem celante imaginem beneuolẽtiæ extorquere. Nam hæc admirationi coniuncta inuidia, & in solam felicitatem exerta, ne-

ſcio quo ſenſu ambitioſæ voluptatis ſolet hos ipſos quos petit permulcere; Quippe eos magnitudinis ſuæ admonens, & humilitatis cęterorum.

Eſt & eorum alia, ſed multo pręſtantior, in gerenda Republica prærogatiua, poſſe magnis & virilibus ingenijs, quæ rei familiaris anguſtia, aut aliæ difficultates premunt propitiam manum dare, & veluti adeſſe naturæ implorãti. Quod vt illis facere eſt decorũ, ita nec impune poſſunt omittere, ſcilicet vel tacita indignatione bonorũ caſtigati, vel aſſidua exprobrantis virtutis imagine apud ſe hanc culpam luẽtes. Cum enim hoc ipſo attolli meruerint, quod aut ſint, aut credantur primæ illius & prudentis induſtriæ viri; quod moriantur ſuam fortẽ agnoſcere; & ingenij ſimilitudi-

litudine iunctos cognata charitate cōplecti? Nec ignorant qui ii ſint, aut vnde petendi. Nam vt omnium animalium oculi, niſi cæcitate damnati ſint, ſui generis conſortes & vident & agnoſcunt; ita animi caligine exuti, in ingentis indicii felicitatem diffuſi, ſuæ ſublimitatis ſocios non dubia contemplatione deprehendunt. At nec dicant ſe multitudine huiuſmodi ingeniorū premi. Ijs omnibus neque ſe, neque rempublicam ſufficere poſſe. Bene conſultum generi humano, ſi tanta præſtantium animorum meſſis eſſet, vt diſtributis inter illos rerū publicarum negotijs ſupereſſent adhuc vacui aliquot ſuperfluo & inutili munere à Numine Orbi donati. Multo parcius cū felicitate hominū actū; rarūq; in omni ætate ac popu-

populo fuit altum ingenij acumen, purum, aptumque omni vitæ cuicunque incubuerit, excultum disciplinis, exerta fortique verecundia natũ omnia nec quid nimis, audere. Illas mentes cum Optimates vocant in publicæ felicitatis partem, seipsos quidem primum, quasi illius genij participes, commendant, tum Reipublicæ neruos addunt, nunquam pulchrius quam à sapientibus gubernatæ. Sane vt artium quæcunque eminent, famam, multitudo artificum, & imperitia sæpe afflixit, plerisque ad ea quæ promittunt rudibus, sed vanum modo nomen quo commendentur quærentibus: Ita sapientiæ gloriam, atque scientiæ, haud raro indigni homines, nec quid minus quam cũ Musis aut prudentia loquuti,

corru-

corruperunt. Sed incumbit ſummis hominibus fictæ & adulteratæ virtuti illudere: veram autem induſtriam imperitorũ præiudicio nõ obrutã, à iuſtiſſimis præmiit nõ arcere.

CAPVT XIV.

De ſtudijs Aulicorũ. De diuerſis generib⁹ & affectibus egenorũ; itẽq; diuitũ.

PRęter hæc duo genera Optimatũ, iam propitia fortuna felicium, ingens eſt in Regiis multitudo, noui atque patricii, omnis cẽſus ætatiſq; homines, illic opes, famã, amicitias, quærentes. Et hæ quidem Principum domus, licet ad speciẽ publicę hilaritatis luxuſque compoſitæ, nũc choræis exultantes, nunc ad mutationem ludi venatico ſudore con-

confusæ; plenę honoribus, omni uestimentorum pompa & epularũ spectabiles; singulis, qui in iis agunt, magnificẽtiæ specie adornaris, & plerunq; suam sortem supergressa luxurie: Tamen diligentius intuẽti videbuntur nundinarum instar esse, ubi homines laboriosissimum negotiationis genus exerceant. Quot artibus, quotque molestiis constet hæc vita, quot curas simulatio misserrimæ frõtis obducat, ne ii quidem satis dixerint, quid diu suos ambitus illis malis luerent. Neque vllus in hoc freto portũ meretur, nisi qui adeo intelligat sibi curam laborẽq; assiduũ esse debere, vt hæc ipsa quæ in eiusmodi vita (vt solet) molli iucunditate blandiuntur, in seueros vsus flectat; & semper in illis deliciis inueniat industriæ, curarumque ma-

materiam. Nam vt acerrimus quisq; labor ſæpe ad oblectationis dulcedinem manſueſcit (vt cum immodica venatio, aut ſtudia plus iuſto peruigilia, acrem animum, nec habenas ſcientem, delectant) ita ludus etiam omnis poteſt ſeueriori intentione temperari, vt diuertat in iuſti laboris grauitatem. Igitur illa remiſſio atque ocia, quibus aularum luxus vibrat, non tenent eorum prudentiā, qui minus egeſtatem ambitumve expleuerunt, ne inter hæc fugitiuæ felicitatis ſimulachra, obliuiſcantur ſe felices nondum eſſe, omittantque fortunam, quæ vt plurimum non ſe tradit, niſi in mercedem impigræ fortiſque diligentiæ.

Quæris itaque quo vultu, aut quo more, illas Seirenes excipiant, nec vel auditæ no-

ceant, vel ſi ab iis ruſtice contemnantur, hos proſcribant tanquam intempeſtiue Philoſophos? Nõ opus eſt truci vultu, barbariſque præceptis. Si eius conditionis ſunt, ætatis, habitus, vt per has pompas & lepiditatis nomina felici⁹ credant emergere, tunc arte hanc magnificentiæ ſpeciem adgubernant, quæruntq; comitatus publicam famam; ad illum quoque luxum ſuam laruam inflectunt qui potiſſimũ principi placet. Sed nec egeſtis patrimonijs longe ſpei miſerias emere debent, nec frangere animum lenocinio tam lubrici moris, & voluptates imitantis: qui inter hæc aſſidue monendus eſt, ſe venationi, non præde incumbere. Cæteri autem qui ad hanc deliciarum ſpeciem non eadem fortuna inuitantur, (ſeu

(ſeu corpore,ſeu morib⁹, aut generis ſorte ad eam incommodis) illo errore ſe capi nō ſinunt, qui ſæpe incautis perſuaſit,non poſſe fortes eſſe, aut in aulæ cultoribus numerari,niſi qui emineant per audaciæ titulos, uel omnē ocioſæ voluptatis luxuriem. Sciūt alios & ſecuriores aditus illuc ad opus honoreſque per in genioſam virtutem aperiri. Quippe conſcijs hominibus ſuæ ſortis,ac indolis, eiq; abſque fuco aut ſuperbia obſequentibus multo certiorem apud Principes reuerentiam eſſe, quam ambitioſe effingen tibus,quos ſuos cenſui corpori ve fortuna negauerit. Hanc igitur moderationem illi pru dens tenent, ut qui ad iſtas illecebras,velut ad aliquam artem,coacti ſunt, his vtantur, non fruantur; quos vero for-

tuna

tuna tam luxurioſo ſumptui non damnauit, has ſi placet ad ſobriam voluptatem delibét, ſed veluti in requiem curarũ grauiorum, magiſque vt ſpectent, quam vt ipſi impleant ſcenam, his denique quibus iã facta res, ſiue ſua ſedulitate, ſiue maiorum, fas eſt cõſecturi pares illas ſuo faſtigio voluptates.

Neque mirum ſi hic ad magna ſint inepti, quos velut aliquo carmine attonuerit, ignaua, & ſe vnam contemplans luxuries; cum non aliis magis vitæ, quàm quæ in Regiis ducitur, neceſſaria eſſe ſoleat, vigil quædam, nihilque omittens ſedulitas. Nam ut plantas arboreſque, exigua ſemina concipiunt, & modico ſaltu ingentes fluuios emetimur in fontibus, ita ſæpe ad felicitatis incrementum in Aulis

ſuffi-

sufficiunt parua initia, & quæ oculos facillime lateant ludo aut ocio intentos. Metellam iam imperanti Syllæ matrimonio coniunxit, quod theatrum pertransiens, & ad sedentis humerum leuiter manu nixa, addiderit, velle se cum tãto viro infelicitatis partẽ venire. Adhuc iacenti Mario primos animos addidit fortuita Scipionis oratio, illum ad militaris scientiæ fastigium, velut aliquo vaticinio destinantis. Sicut enim audientium animos illo præiudicio sibi paratos acerrima diligentia seruare, nascentisq; illinc famæ magnitudinẽ implere. Adeo sæpe leui, subitoque susurro, admonemur commodi venti, qui, si audiamus, nauem impellat ad vota supra spem ac pene inuidiam, sublimia: Illos iuuit viro illustri occurrisse

ſe perſoluta & incurioſa gau dia diffuſo, & ad primam quæ obuiam fuerit amicitiã aperto: hos aut ſententiam, aut iocum, tempori inueniſſe: indicium fortitudinis vel induſtriæ temere elapſum, aut laudatio fortuita; nec iuuare credentis ſæpe grandis auxilij vicem obtinuit.

Eſt igitur in dignis hominibus qui Regiam propitijs fatis colant; nõ præceps animus non impatiens lentæ ac multiplicis ſpei, compoſitus, ſemperque in Fortunam intuens, ne incurioſos effugiat, ſi quid illa etiam perplexe annuerit. Sed nec expectant in ocio; donec vltro illa felicitatis ſemina occurrant. Magnis artibus iuuant fortunæ fauere volentis induſtriã: quarum fortaſſe præcipuã dicas, quã plurimos amicitia complecti, aliquem

autem multo cultu demereri ex iis quos Princeps ad gratiam primæ familiaritatis admouerit. Nam & illa succrescendi ratio apertiori inuidię est subducta, & sæpissime regni opes minus Regis quam suorum amicorum beneficiũ fiunt. Sed sit ille cui se addicunt eiusmodi qui clientes publicis commodis possit attollere. Priuatis enim opes neque uolent purpurati effundere; nec si velint, tanti ex illis riuulis æstus exudent, quanti ex ipsorum Principum mari.

Ex his illum quem sibi propitiauerint, nolunt fatigare frequenti aut inutili voto, ne iam ei graues sint uel ipso cõspectu, quasi nouam subinde per preces molestiam allaturi; aut temere, & in exiguis rebus fauore consumpto mul-

tum

tum ipsi debeant (vtpote ad preces annuenti) parumq; for tunę. In fabulis quoque vid?mus illius prudẽtiæ expres sam imaginem. Neptunus Theseo filio tria optare indul serat: sanxeratque summa reli gione deorum in iis compotẽ voti fore. At ille bis experta iam numinis fide, cum resta ret vltimum munus, adeo non prodegit certum nec reditu- rum beneficium, vt inter Plutonis vincula, cœsoque Pirithoo, non inuocaret Patrem ad promissæ opis officium, ti mereque (quasi aliquid vlterius morte esset) tanto pretio salutem redimere.

Est & alius in Regiis labor multa vtilitate spectabilis; versatilem animum in diuersa componere, & motus affe ctusque quicunque iuuabunt, saltem in speciem, induere

poſſe: quod vix commode vllus vnquam perfecerit; abſq; ſedula auſteraque diligentia, aut ſummo in ſuas cupiditates imperio. Ea arte multis hominibus parta res, atq; decus, ſiue in liberis ciuitatibus. in quibus vna virtute aut vitio tot dominis non placebis; ſiue in Principum familijs, vbi nō modo ſimulatio ad eorũ ſtudia flectẽda eſt: ſed etiã ambiendi qui gratia apud illos excellũt; quos ſæpe varios ingenio diuerſis obſequijs mitigabis.

Hæc & ſimilia anxiæ diligẽtiæ ſtudia sũt illorũ quos ſpes & præcepta recte prudẽtiæ tenent in aulis: cæterũ eadẽ aut illic nō videt, aut peiori quã cœcitatis malo iuuentus incõſulta aſpernatur, & ſæpe parẽtũ indigna laboribus, a quorum opulẽta modeſtia luxu-

rioſo

rioso & mox egeno ambitu diuertit. Illis pulchrum ipsũ Regiæ nomen, & in proceribus numerari; credo maxime quia hęc prima libertas est à Scholis aut magistrorum supercilio exeũtium, neque desunt, qui hos nouitios ad inexperta vitia propellant. Quod si illos perfunctorio Principis nutu, aut verborũ comitate, beari contigerit, tunc verò solutis superbo gaudio articulis pene labare: qui adfuerint, quos tãtæ gratiæ testes habuerint, vix se tenentibus oculis perlustrare. Sed maxime lasciuiæ ludorumq; famam amat, quasi in nobilitatis, & quidẽ iam virilis, indicium. Nec pro sua se fortuna, sed ex magnatum sumptu regunt. Ita cursũ supra se eũtium æmulati, nec vestigijs tẽtis pares, exhausto

ſpiritu deficiunt. Hinc interim alieni acerbitas æris, & indigni quæſtus in Principes ab his ipſis qui peccarũt: quaſi ſuorum omnium ingeniis ſapientiam poſſint infundere, debeatve ſacrum ærarium, & per hoc Reſpublica, tantæ libidinãtium inſaniȩ pœnas dare. Sunt non in Regiis modo, ſed in omni genere uitæ, diuerſa quam diuitum tã egenorum, ingenia; Egenos autem putem, non modo quos inopia ad veſtium ciborumque miſerabiles curas adegerit, ſed quibuſcumque opes deſunt ad illam quam inſtituerint vitam, & à cuius claritate, niſi pudenda confeſſione paupertatis, non poſſint recedere. Igitur ex inopibus aliqui apertis doloribus gemũt, & queri de iniquitate ſuæ ſortis, quam excuſare aut tegere

eam

eam malunt. Ita magno calamitatis solatio, palam possunt fortunam obiurgare; fugiuntque maius inopia malũ simulare diuitias. Etiam assuescere incommodis suis possunt, professisque laboribus remedium quærere in ægritudinem quam non tegunt. Et hi quidem sunt, vel humanitate parentum ita facti, ne ad egestatem erubescere iure possint; vel (quod vitijs pene annumerem) iniquitate fortunæ velut uerbere domiti, nec spirare altius ausi; Vel denique pulchro rerum humanarum contemptu, nequam eam sortem indignati, in quam à fatis collocantur; & magna regere idonei, & in paruis non deiecti.

Est aliud egentium genus contumaci Spartanaque patientia, ictus fortunæ ferentium.

tium.Hi anxios animos, curiſque diuulſos,læti vultus imagine obducunt; viſi quoq; ſibi felices, ſi hoc alijs videantur. Ita ad ſuarum miſeriarũ ſilentium obſtinati, verecundię pœnas luunt; de publica ſoliciti fama; nec de domeſticorum voce ſecuri, quibus hęc priuata vulnera magis patent,& interdum ferẽda ſunt. Qui ex illis inopibus in vicino opẽ vident, & certa(quod interdũ ad obſeſſarum vrbiũ pertinaciam ſat eſt) auxilia, vbi aliquandiu paupertatem ficta hilaritate contexerint; non modo non inſimulandi ſuperbiæ,ſed ingentis virtutis conſcij, dignique ſunt in quorum auxilium felicitas feſtinet. Hi vero qui in ſua paupertate, perpetui ſupplicij imaginem quidem vident,vix aliqua expectatione fortunæ

ſpem

ſpem ſaltem ſubuehente; poſſunt tamen in hunc modum ſuas opes diſpenſare, vt inter domeſtica mala sẽper ad hanc publicam diuitiarum larum ſufficiant, miſeratione prorſus digni, illum ambitum quẽ tot anguſtiis emũt, certe, abſque inuidia habent. Sunt denique quos tanquam in extemporaneis torrentibus aquæ, ita opes per hanc inanem, & ſuis rebus imparem magnificentiam tandem in totum defecturæ prætereunt. Ingens illorum animis ſuppliciũ ſubeſt: & amentia ſua dignum, neque eſt alius maioris piaculi furor, quam nolle de certo exitio declinare matura confeſſione tuarum fortunarum: quas dum ſumptu non diu ſuffecturo vis à populo ſummas credi, in perpetuum ſic affligis, ne vel poſſint in

mediocribus deinde consiste-re. Hic magnatum, iuuenumq; præcipue error est, in paternas succedentium opes, acerbis adhuc ingeniis, & nescientibus frugalitatem: vel supra rem fortunamq; maiorum ex profusis diuitiis quærentium famam.

Ijs animus longa tabe inquietus, & sæpe ab ea quam præfert magnitudine excidẽs, quippe vix vlla humilitas, ac nonnunquam fraudis genus, in quod non se secreto dimiserint, si inde intercipi nummi possint, quos postea publice per turbinem inconsultæ temeritatis profundant. Neque quidquam periculosius, quam aliquid publicum illis ingeniis credere, omni precio redimentibus inopiæ moram, quam anxia, sed pœnitentiam abnuente, sui erroris notitia

sem-

ſemper expectant.

Nec pauciora ſunt in opulentorum forte quam egenorum diſcrimina. Quidam ſcilicet in cumulatas à maioribus opes naſcuntur. Senſim alios diuitiæ attollunt, docentque paulatim eſſe felices. Horum vtrique nec ſe mirari ſolent, nec immodice exultare, ſcilicet per ipſam conſuetudinem pene fracto quotianæ lætitiæ ſenſu; quę & nunquam nimia eſt, vbi per gradus expirat & aſſurgit. Sunt denique, qui repente prodigentis felicitatis munere inundantur, vno curriculo viam in cœlum à terra emetiri. Et hi inaſſueta dulcedine ſui quoque obliqui, deducuntur in ſuperbum ſortis illius de qua exiere contemptum.

Nuper fuit vt eiuſmodi animum adhuc recentibus bonis

ebrium liceret contueri, & visa res quæ referatur digna; quoniam ex vnius pictura plurimorum imagines possunt effingi.

Adolescentes duos earumdem scholarum commercium non vulgari necessitudine coniunxerat. Nomen huic Mellæ, illi vero Cœpioni, in cuius patria hac scholæ, amorisque exordium Exactis temporibus quæ in eiusmodi ætate litteris dantur, recessit in patriam Mella, arctis primum fœderibus in æternitatem amicitiæ cum Cœpione compositis. Nec virilia deinde studia hunc adolescentiæ animum mutauerant. Crebris literis, inuicemque arcana prodentibus veteris amicitiæ consuetudinem alebant. Interim Cœpionem inopinata hæreditas in altiorem

rem extulit sortem. Et Mella in Cœpionis patriam quibusdam negociis reuocatus est; quem vt Cœpio aduentasse audiuit, non tam amicitiæ memor, sed testem felicitatis habiturus, haud mora visere properauit. Mellæ syncerus amor erat, nec paribus machinis expugnatus à fortuna. Fit igitur bona fide obuiam Cœpioni, ãmplexumque saluere multum iubet, & cætera, quæ post longi temporis absentiam primo impetu amici meminerunt. At Cœpio tardos oculos grauiter adgubernans, arguta quoque voce, tanquam diducere timeret compositi oris formam, pene occæpit modulari. Inuitatus in triclininm succedere, ad quod, vt in modicæ fortunæ domibus solet, vtcunque angu
sti

ſti gradus ducebant; quid tu, inquit, Mella, in carcerem me an thalamum rapis? offenderat Mellam tam contumax maieſtas Cœpionis, ſed ne ex aduerſo quoque peccaret, ſe in conducto habitare reſpondit: Limen, gradus, triclinia, aduenis tam toleranda locari, quam vtenda. In cubiculum peruenerant, cum Cępio in lectum negligenter procubuit, frontemque permulcens, iterum incommodos ædium gradus ruſtica vrbanitate deriſit: elicuitque indignationem Mellæ, quam tamen (veluti Cœpioni annueret) alio riſu texit. At ille vbi cubiculi cultum circumactis oculis, tanquam perfunctoria grauitate, luſtrauit, conuertit ad ipſum Mellam vultus, viſiſque ocreis, equū vero, inquit, habes, an potius equos? Iis

quidem est precium, qui à vobis aduehuntur; nec aliis pernicius fugam ceruorum in nemoribus meis premo. Abnuente Mella sibi patrios equos esse; quippe aduectos quidem à se, sed nescio qua tabe sub inassueto cœlo interiisse. Cur igitur, refert, ocreas geris? Mella contemptim, has sibi in hyemem esse quæsitas. Hic Cœpio, Rheda autem quam sub primo liminis tecto vidi, scis cuius sit? Cum suam Mella assereret; At tibi (ait Cœpio) negabas equos esse: Patrios negaui mihi esse, inquit Mella; sed me puta tantæ vrbis compita peditem posse obire? Germanis ad rhedam equis vtor. Bigæne, subiicit Cœpio, an quadrigæ rhedam hanc trahunt? Iam fastidium indignationi accesserat; sed voluit Mella in totum huic

scenæ

cenæ sufficere; itaque placide, se bigis veni dixit, nam quadrigas illis beatis, qualis erat Cœpio relinquere. Dic autē, inquis, Cœpio, Regi tuo sæpe ades? quis agri tibi modus; num habes tui iuris oppidanos? Ad hæc Mella pene professo risu, nihil aliud quam se maiorum Fortunas ita regere, ne aut illis dedecori, aut exitio posteris viuat. Iterum qui annui census essent impor tuna sedulitate rogatus, dixit hos sibi, & interdum amicis sufficere. Hinc se diuitias potissimum metiri. Sed cū obrui tot quæstionibus tędcret, tandem onus respondendi in cupidissimum Cœpionem reiecit; cœpitque rogare quot do mesticis ad familiaria obseq.a vteretur; tum de equorum nu mero, & quam esset in aula gratiosus. Nec ille de se mo

de-

deratior, quam in alios prudens. Sed præcipue de ſtudiis aulæ egit. Procerum multos ineptiſſimum genus eſſe: Hos ſe non multum operoſa calliditate tenere; alios ſuæ fortitudinis gloria capi; iam bis enim deſcendiſſe in arenam; alios gratia qua apud Principem valerent adductos, quicquid in eis eſt in amicitiæ precium polliceri. Stupebat attonitus Mella, ni tantæ dementiæ verba, niſi à furioſo, poſſe effundi. Tedio igitur in admirationem & uoluptatem, uerſo, iſtare acrius cœpit, & ſponte ruentem, per inſanas quæſtiones præcipitare. Forte modica quies erat, utroque poſt tot deliramenta in ſilentium compoſito, cum Cœpio, tanquam acri ſubeunte memoria, exclamat, at quam pu-

putas ingens eſſe ferarum deſiderium canibus meis ? Nã hos vetui in ſyluam me abſẽte produci. Accipitres quidem iam opportune ceſſant, abeuntibus hac anni tempeſtate, & in ſucceſſionem renaſcentibus pennis. Nec interpoſita mora. Sed iã flectit in veſperũ dies, inquit, Papæ! me iã diu Principi adeſſe oportuit, habeo obiurgatorem deſidiæ, quod in hoc lucis protraxerim abſẽtiam meam. His dictis velut altiori amplexu, in procumbentem Mellam incubuit inuitatumque domum, faſtu ad blanditiem accommodato, rogauit, fidiſſimæ amicitię & fauere cupienti, ſaltẽ ſi quid opus haberet, poſtulando ne deeſſet. Experturũ beneficio, nihil pollicitationibus ſuis integrius eſſe. Hic fuit colloquii finis, quod attonitus Mella,

im-

impenſe ſubitas diuitias deuouit, ſi cogerent ad hunc modũ inſanire.

Huic vicio immodicæ iactationis videntur obnoxii, non ii tantum quorum ſapientiam ſubitis muneribus fortuna obruit, ſed & qui militares diſciplinas in præcipuam partẽ gloriæ ponunt. Rudes enim vt plurimum animi, & vel in caſtris eruditi, uel inter hos qui caſtrenſibus vitiis ipſam pacem imbuunt, nihil credunt præſtantius quam timeri. fidem autem facere de ſe quoque dicentes, inſulſe arbitrantur. Inde iactationis audacia, tumorque verborũ, quaſi omnium gratiam & crudelitatem à ferro ſuo impetraturus. Hinc Pirgopolinicies, hinc Thraſo, inſtituti in veterum ſcenis, in documentũ ferocię plus tormento verborum,

rum, quam inter vera belli diſcrimina vibrantis. Sed in ſenibus præcipue, & quidem ducibus, ſecurius, & maiori venia, hic procedit; factis illis ad gloriam animis, ſed nonnunquam inconſulta vanitate errantibus.

CAPVT XV.

De magiſtratibus. De cauſarum Patronis.

AB Aularum Principumque faſtigio ſtatim prima eſt Magiſtratuum dignitas, quibus fortunæ litigantiũ ſunt commiſſæ, ſontiumque vltio, & quæ munera iam in iudicijs numerus candidatorum, & quærẽdæ pecuniæ cauſa, in varia nomina exegit. Hi plerunque nihil diſſimulata em-

emptione, in hos gradus ascē dunt; vel vbi hæc mercatura de publico arcetur, priuata, & sæpe rigidiori cum Proceribus pactione, illic quoq; qui Rempublicam vendant, inueniunt. Tanto, & sæpe immodico sumptu prouectos, palā est ambitionis studijs, aut spe prædæ attineri. Nam duntaxat Reipublicæ vel prodesse cara illa & patrimonium destruente solicitudine, non istius seculi virtus est; & nec forte post Curios aut Fabricios, quærenda. Sed quoniam nulla iam virtus gratis, & ob suā pulchritudinē colitur, sed vnaquæq; suis præmijs conciliatur hominib., ideo hęc honorū opumve in Magistratibus libido facile ferri pōt, modo contenti publico & veluti permisso more peccādi, synceris deinde animis in mun⁹ qđ

eme-

emerint incumbant.

Cæterũ vt ab illo quid ineunt iugo, moderati subiectis gentibus possunt; & si placet, illudere. Ita nisi maturis ingeniis, & quæ non pro solo tribunali sapere possint cupiditates castigent, ne ipsi quidem ludibria aut cõuiuia effugiũt; sed hæc tecta & maxime in absentes ingesta. Palam enim adulantium verbis solicitantur in superbiam, suique inanem fiduciam tot litigantium turbis, multo cultu, sed non diu duraturo, illos propitiantibus. Cum nemo in discrimen fortunarum vocatus, supplicare Iudicibus dubitet, & uel toruos asperosq; mulcere, vel dulcedini ambitionis apertos, multa laude, & venerationis gestu, tanquã cibo aliquo satiare. Iam olim illam artem Roma monstra-

ſtrauit, cum reos, ſordentibus togis, neglectuque comarum viliores Iudicum pedibus reuerētia metuſque effunderet. Sed eiuſmodi ſupplicum cœtus, in quemcunque deinde exitum dimittantur, vbi primū extra iudicantium conſpectū poſſunt conſiſtere, hanc timidam placendi laruam ponſit; & quas adhibuere blanditias interdum nec modico riſu inter ſuos recenſent, etiamque illorum quibus adhibebantur credulitatē. Iudices enim ſuccedentium clientum agminibus ſemper pleni, ſe haud raro ex eorum adulatione metiri non dubitant, omneſque reuera ſuo faſtigio cōcedere arbitrantur, qui ſibi compoſita humilitate eorum animos parant. Illos iudices dico, quorum ambitio noſtri ſeculi moribus, & callidioris vitæ peritia

ritia destituta est; siue nihil viderint præter Scholam, Curiamque: illic nugari assueti, hic habere cultores & decipi; siue angustis aut inanibus animis ad facilitatem facti sint, vt pro se dicentibus auide credant. Sed tunc maxime populari risu iactantur, si tanquam suæ sortis puderet, in militares animos & sermones erumpunt, si in corporis cultu aularum adumbrent delicias, cæterasque voluptates consectentur, togarum & tribunalium maiestati non concessas. Quæ nonnunquam vitia inexpertam adhuc fallunt (nam & sępe ad has dignitates subuehitur iuuentutem

Sed nihil publicæ vtilitat magis infestum, quam cum Magistratus, Iudicesque, obliti nominis Deæ illius, cuius titulis, & veluti vicaria fide

ius

ius dicunt ex magnitudine munerum aut litigantium gratia affectum componentes, ipsis legibus imponere nō verentur. Nec facile dixerim, vtra pernicies Rempublicam peius infestet, cum amicis, aut cum pecuniæ indulgent. Quippe illa facilitas nihil familiaribus negandi, Iudicis animum impietati aperit, per hos flagitiorum gradus ita assuefactum, vt excusatis specie amicitiæ sceleribus postea, ubicunque odium aut spes impulerit, peccare non dubitet: id tandem pro se ausus, quod amicis primum indulsit.

Quod si acriter diuitiis incumbunt, si quærunt de populi malis opes, tūc omnino Rei publ. corpus sub illis medicis, pius remedio quam vulneribus laborat. Pauci tñ aperto

facinore audent, uel ſuæ cupi ditati, vel amicorum ſeruire. Sed eſt lentior peſtis, aut ſi mauis modeſta crudelitas, & iam ipſa conſuetudine excuſa ta; longis ſcilicet nodis impedire productas in forum ſuũ cauſas, & infinito, ac ueluti re ligioſo ordine ad exitũ ſero producere. His artibus regnũ ſuum producunt in miſeros & vaſtandos vberius miniſtris ſuis tradunt; patronoſque; & iam magnam illam gentem, quæ clientum miſeriis ſaginatur, perenni paſtu implent. Quis ferat & quorũ dam mala artes? Iudicia quæ ipſi uendere palam timent, ſub aliis ſectorib⁹ proſtituũt. Miniſtros ſuæ domi à memoria, à ſcriptionibus habent; qui digerere, qui ſeruare rela ta ita in ſcriptis diſceptantiũ argumenta & inſtrumenta

li-

litium ſolent. Hos autem ad tam ambitioſam ſeruitutem non ante admittunt, quam ingenti, & per licitationem creſcente pecunia, ſeruite meruerint. O ludibrio habita, fortunas miſerorum, qui ſe tribunalibus credunt? Miniſtraturos iudicibus non operam ſuam locare, ſed & magni emere in familiam, & ad ſeruilia officia illic admitti, quid eſt aliud quam veniã ſcelerũ comparare, ut furtiuis inde prædis graſſentur in ſupplices, uenditiſque ſuffragiis, & libellis vel collatis, uel obtruſis, ipſi domino, aut æquitati auſint imponere? Multis tamen Magiſtratuum candidæ mentes, potiorque tam auaris artibus ſanctitas & iuſti honores, merceſque quam leges conſtituunt. Graues illi, & intra fortunæ ſuæ magnitu

dinem modeste compositi,n
que hos magis adulatio im
plorantium opem,quam iust
tiæ & famæ pietas laudib⁹ i
plet.Si vero hos Magistratu
cœtus, non ex singulorũ mo
ribus, sed ex totius colleg
grauitate æstimes, mirun
quantum sui reuerentiam sta
tim infundant; ut in eoru
conspectum admissus, omn
no sentias Cyneæ verbis d
gnos,qui in Romanorum S
natu quot conuenerant P
tres tot se Regibus circums
deri dixit. Sed hæc tamen ta
ta maiestas longe gratiori s
ctaculo hos mulcebit, qui f
rensi negotio uacui, nihil
iudiciis aut sperabunt,aut n
tuent; ac veluti in portu co
siderint, modo procellis
stuosum, hosque Neptun
omnem fluctum suo nutu te
perantes, Carthagine, R
ma-

maque in fœdus compositis, Regi Numicarum Masinissæ, qui & ipse Romanam amicitiam colebat, cum Pœnis dissidium fuit. Iam in castris vtrinque exercitu erant, dictus etiam certamini dies, cum Scinio minor, forte ad alia negotia in Africam missus, peruenit ad castra Masinissæ; tantique prælii spectaculum cœpit. Tuta illi res, quocunque se fortuna inclinasset, Romani nominis maiestate. Successit ergo in tumulum, viditque certantes; & impune licuit tot mortalium periculis frui. Et uisa res tam ambitiosæ voluptatis, vt negaret hanc ante se contigisse, nisi Ioui ab Ida, Neptunoque, à Samothracia, extra aleam Græcorũ & Troianorum bella cernentibus. Idem in fori Iudicumque spectaculum conuenire nõ dubi-

tes, quo scilicet vix quicquam iucundius, si non indiscrimen adductus sis, vt nec preces admouere necesse sit, nec timere. Nam & excultis vt multi sunt) Iudicum animis potes interdum iucundissima familiaritatę misceri, aut horum in variis litibus sensus saltē, neque ineloquentem eruditionem percipere; ac de ipsis iudicantibus ferre sententiam. Aut si gratum est in tumultu fori esse, ipse discursantium fremitus, vultusque diuersi, hi exanimati metu, spe alii exultantes, ita animum oculoque adripient, vt te vtilissimam humanæ dementię scenam intueri existimes. Ac præcipue Patronorum calliditas (vbi eloquentia est in pretio) ostentatione sciētiæ & verborum pompa vibrans sufficiet ad lepidam, nec omnino ocio-

sam

ſam voluptatem; qua perfuſ⁹, tamen ſecuris ſuſpiriis ad alie na mala interdũ ingemiſces.

Quippe animus, & ſors ipſa Patronorum (vt genus humanum etiam ſua auxilia in perniciem detorquet) longe à primæ tam officioſæ pietatis inſtitutione diuertit. Cauſas apud Iudices orare, & uel nocente accuſare, vel adeſſe ſordidatis, olim magnificum & liberale munus fuit, etiam hominum quibus ſummam rem in caſtris aut Senatu, Reſp. credebat. Non ſæpius in acie Pōpeius, quam ſub Iudicibus ſtetit; Primique Cæſares, cum iam omnia poſſent, tamē reis interdum aduocationem malebant, quam ſummæ authoritatis ſuffragio adeſſe. Merces autem, præter gloriam, magnificæ rei adeo nulla erat, vt afflicta deinde illi⁹

nobilitatis rectitudine, & Oratoribus tam operam nec occulte locantibus, leges primũ rogarentur, quæ tam periculosam mercaturam infamia notatam arcerent; mox publico vitio hos quoque obices proruente, ſaltem modum conſtituerent, certamque pro mercenaria in eloquentia penſioné. Iam inſaniente Orbe, & in immenſum litibus auctis: gens illa quæſtuoſa etiamque populoſiſſima, vix ferendo agendoque clientibus ſufficit, ſuas exuuias ad certamen tradentibus.

Patronis cauſarum, vt vbique vnus ſpiritus, ad opes famamque properandi, ita pro cõditione regionum ſunt varia ſtudia atque gradus, per quos deſtinata perficiant. Leges vt plurimum, nõ nudo & candido genio perceptas, quo

quo ducebantur qui illas condiderunt, ſed deſlexas per innumeros anxioſque calliditatis articulos, in præcipuæ ſciẽtiæ partem habent. In ijs aliquid inuenire, quo eludi ſimplicitas poſſit bono iure vtentium, glorioſiſſimum putatur. Apud pleroſque populos illa iura obtinent quæ Romani ſibi olim condiderunt, & ciuilia appellamus. Et quoniam eæ leges à peritis olim authoribus ſancitæ, robuſtam & variam eruditionem habent, ideo earum ſtudia non ſolum diffendere ingenia ſolet per ardua ac moleſta iuris factique argumẽta, ſed & pulchra antiquarum rerum ſcientia imbuit, quæ ad humanæ vitæ culturam præcioſa eſt, in foro ſaltem ad oſtentationem valitura. In illis autem gentibus apud quas non ex Ro-

mana ſapientia, ſed ex municipali, & nonnunquam barbaro gentiũ ſcito, iura deſcripta ſunt, vix aliquid humanitatis ingrata Cauſidicorum ars habet, & niſi promitteret quęſtum, iis quoque inuiſa, quia ſtudioſiſſime eam colunt. Ibi enim Patroni cauſarum ingenia non exercent per Romanę Græcæque ſapientiæ aut facundiæ venuſtatem, ſed inhærentes aliquot vocibus, conceptaſque rudibus verbis leges, nunc in cautionem, nunc in dolum contemplati, vix vnquam puriori ſcientia animos mitigant aut attollunt.

Anglia, quæ Muſas, & ſtudia literarum, ſuperbiſſimis Academiarum tectis excepit, quæ opulenta hæreditate hæc ſciẽtiarum domicilia, velut in æternitatem eruditionis, ditauit, legum ſuarum ſtudioſos

patro-

patronosq; causarum, ideo nō potest Latinæ eloquentiæ, aut Philosophiæ humanitate adornare, quia in iis legibus nullum Romani iuris inest, aut peritæ antiquitatis vestigium. Gallico sermone conceptæ sunt, prisco illo, & quē in antiquissimis authoribus aut negligimus aut ridemus. Si quid scriptum est verbis in hordiernos vsus durantibus, hoc ipsum imposito duntaxat accentu, & pronunciandi errore, suum fecerunt. In hanc artem institutis raro maioris scientiæ cura est: & vt plurimum nec latini sermonis elementa perdiscunt. Satis ad aduocationis rudimentum putatur, priscos illos codices legere posse, & loquendo corrumpere. Ita initiati adolescentes in collegiis eiusmodi argutiarum

aguntꝫ multoque tẽpore, prouectiorum colloquijs, & vſu, edocentur: nam nec modico ætatis diſpendio tam laborioſe ars, & tot diffuſa ingenijs, conſtat. Non in ea regione certior ad diuitias via eſt. Quippe Anglia ab externis quieta terroribus; ſeipſam contẽtionibus fori haud multũ impari cladi, permiſit: At cum præterea eximij magiſtratus in præmium illius ſciẽtiæ deſtinentur, nil mirum eſt ingenuos adoleſcentes eius ſtudio capi; adeo vt nulla ſit patriciorum gens, quæ non cognationis iure à quo in litibus ſubleuetur inueniat. Eiuſmodi Aduocatis, veſtis eſt in ſpecimen ſuæ artis, ad pedes pertinens; toto margine; quantũ in conſpectum prodit gẽtilis cuniculi pelle ſuffulta: Hanc & domi ſubſidiũ, & ornamen-

namẽtum publice habent; nec dubitant in publicum ocreati procedere, etiã calcaribus verberantem pulſantibus togam.

Gallia alijs virtutibus, vitiiſque ſuarum cauſarum oratores inſtituit. In Academiis nomine Iuriſprudentiæ aliquandiu degunt. Illic quidã literis propitio genio incumbunt. Alios putes in veternum, aut immodeſtiã natos. Vtriſque (proh tempora!) inde abeuntibus idem honos, eorundem titulorum promiſcua merces. Qui enim inutili laſciuia aut torpore luſere, nihil minus modicæ pecuniæ ope ad munus aduocationis perueniunt; emptis ſcilicet Iuriſperitorum ſuffragijs, quibus de diſcipulorũ eruditione teſtantibus, Magiſtratus & Iudices credũt. Iã olim ita tra-

dito more,vt is honor eiuſmô di teſtimoniis haberetur, nõdum eruditorum & quidem iura docentium animis ad facilem & promiſcuam mercaturam proſtantibus. Et hi immerita indignitate ſublati, in ignobilibus deinde coloniis agunt, & inter parem amorũ cœcitatem, obſcuro tribunali ad miſeram clientum aduocationem ſufficiunt; vel ſi inter diuitias nati ſunt, paternis opibus ſtatim excepti, proh nefas? & in Magiſtratum quoq; excreſcunt. Qui vero lætum ingenium Iuriſprudentia primum, mox eloquentia perfecere, ij ſua virtute totum ordinem Patronorum in ampliſſimam laudem attollunt, Vix in aliis hominibus tam ſyncera humanitatis ſtudia, tãta cura aut tam felix literarũ; adeo vt ſimplicitatem Muſarum

(quas

(quas austeri, rudesve Philosophi, pene rusticas extra hominum consortium tenent) erudiisse videantur ad ciuilis vitæ astus, & deductas de suorum montium secretis, veræ luci aptauisse. Quidam tamẽ ex illis nimiæ eloquentiæ studio peccant, & iuuentutis stimulis, aut gloriæ seruientes, à commisso patrocinio deflectunt. Iudicum quippe & auditorum auribus ad voluptatem seruire adeo curant, ut ex omni numero, neminem minus iuuent quam clientem, & quod Poeta olim risit, dicturi de capellis, amant ab Hannibalicis ordiri furoribus, luctumque Cannarum, & Rubẽtem Romano sanguine Aufidum memorare. Alii exercitis per fallendi consuetudinẽ animis regnant, venalemque in quoduis patrocinium fidẽ,

malo innocentiæ exercent. Ita obruere veritatis indicia, ita magna ſpecie inanes induere vmbras, & plus iuris in fora ſuo ingenio quam legibus facere Documentum tam publici mali; nullę lites, nulla in iudicium vocata flagitia, quæ non Patronum inueniunt; modo ſit aduocationi pretium, cuiquam omnis patriæ charitatem vincendi obſequium nunquam deeſt.

CAPVT XVI.

De diuinarum scientiarum peritis: deque Profe-ctis Religionem.

ELudant vt volent maiestatem Scientiæ, per contẽptum atq; iocos, quidam barbaris aut incultis ingeniis horrentes, & hunc demum virilem animum & nobilitate dignum existiment, qui Musas omnes, vt viles ineptasque, refugerit; certe nihilominus sub ictu literarum per omnia pene regnantium haud raro res eorum sunt, & in iudiciis (quæ vtique ex præscripto scientiæ regi debent) tremere solent, suæ audaciæ & stirpis obliti. Sed & alia præterea, maiorque vis, eruditionem to

lium pręfecit; Religionum ſci licet & Sacrorum procuratio quæ excultis inter ſtudia literarum ingeniis creditur, & pleriſque hominum animis vere imperat; cęteros neceſſaria ſimulatione impietatem tegentes, non minus in obſequium ſui tenet. Nec tam vlla demiſſa, ſeu paupertatis, ſeu ignobilitatis fortuna eſt, quæ arcere hominem à celebritate famæ poſſit, qui ſupra probitatis aut nequitię vulgus ſemet religionis ſpecie atque argumēto extulerit. Et ne vſu aut effectu, hanc literatorum potentiam carere exiſtimes; quam facile inermium hominum, & inter ſolos valentium libros, nomina percenſebis, qui hoc ſeculo ſub anguſtis compoſiti tectis, & de religione certantes, hos ipſos ſcilicet ſuperbos

Musarum contemptores inter se commiserunt; Principibus, populisque, velut signũ ferentes ad exitiabilis belli cladẽ, quæ necdum consumptis acerbitatis seminibus (vt videtur) nostris malis in totum contenta est.

Nulla igitur vtilior animorum inspectio, quam eorum qui in hac Orbis tam multiplici tempestate ad religionũ clauum sedent. Et hos optime in varias classes distinxeris. Quidam veluti duces, nouis sacris initium faciunt, siue ueram sapientiam habent, siue ambitioso errore præcipites. Ita ille qui ab Aegypto Iudæos remeantes acceptis à cœlo legibus composuit. Ita postea Sanctus ille terrarum ac syderum Author qui hominibus sponte annumeratus nostro generi sua

morte

morte ad uitam iter ſanxit.
Et quoniam non hic tantum
probitatem, ſed & fortunam,
qualis in humanis rebus lu-
dit deſcribimus) proh ne-
fas! ita ille qui Arabas pri-
mum & Syros, poſtea quic-
quid ab India ad Heleſpontũ
iacet, & nunc inde omnes ter
ras ad citerioris Pannoniæ fi-
nes, ſuo ſcelere amplexus, Ly
biam quoque pene quanto am
bitu circumfuſa maria exten
dit, ſacrilega ſuperſtitione
corrupit. Et hos quidem quos
vera & cœleſtia auſpicia ad
eam legum ferendarum ma-
ieſtatem deducunt, nobis
haud licet niſi ad fidem aut
adorationem ſuſpicere. Cæ-
teris qui nomine cœleſtium
in re tanta abuti non verẽtur
populiſque imponere eum a-
nimũ eſſe neceſſe eſt, qui nec
ipſis ſuis legibus, nec omnino
de

de diuinis quidquam credat, non uirtutibus parcat, non flagitia, nisi ad speciem forte, refugiat? Id quidem potissimũ curans, ut sibi uenerationem conciliet, legesque quas condit ad libidinem vel superstitionem suæ gentis inflectat. Neque vt in aliis sceleribus interdum fit qui sic peccant, decipi ipsi possunt, & uel suę sententiæ, vel rerum amore quæ in quæstione versantur, cæcati, sed suæ improbitatis conscii se impios, & pestes mortalium non ignorãt; maxime ad persuadendam populo insolentiam tam seriæ nouitatis sit subtilis ingenii exerta procacitas; sed ut mentiri multa oporteat; visum scilicet, vel auditum sibi Numen; communicata cum illa consilia; & quæ cætera pestiferi nugatores laborãt astrue-

ſtruere. Sed hæc non omnium ſæculorum labes eſt, pauci enim, neque ſemper ſucceſſu, ad tanti flagitii audaciam prouecti ſunt. Eſt aliud hominum genus, longeque frequentius, profitentium non abire à patriis ſacris, neque aliquid noui afferre; Sed tantum errores, humano uitio, & prçter authorum mentem, in Religionem illapſos purioribus documentis uelle exſcindere. Et his quidem magnifica ſpecies probitatis, ingeniorum reuerentia (nam qui tantam rem niſi induſtrii ſubtileſque audeant?) denique ipſa nouandi, & à cæteris diſſentiendi cupiditas, pene ſemper ſequacium hominum turbam inuenit. Eiuſmodi Interpretum lites Ottomanorum gentem multo acerbius diuçrſitate ſuperſtitionis, quā æmu-

æmulatione imperii, in Perſas incenderunt. Sed quid intereſt quo potiſſimum modo pereant illi populi, qui quamcunque elegerint ſuę legis ſemitam errabunt? Nos ipſos in lucem, quæ hominibus una eſt, miſſos, quis non maxime indignetur his eruditorum diſcordiis tam funeſta pernicie poſſe rapi? Quippe ſedecim ſecula, quibus noſtræ Religionis viguerunt, plus centum ingenia pepere re, nouandi ſtudio, & noſtris deinde malis inſignia; quorũ quidem exitus ut nũquam excuſem, (quippe nimiæ pertinaciæ vitio à iuſta & qualem exorſi videbãtur modeſtia aberrantes) ita primos impetus odiſſe non utique ſemper licet. Nam & opes, & ueternus, otiique ſecuritas, ſępe ſolutam apud noſtrorum ali-

aliquot diſciplinam impoten ti ſuperbia & aliis pleriſque vitiis obruerunt, & inde tam indignatio peritorum excanduit, quam ſpecie pietatis diſ ſimulata inquietorum hominum ſuperbia exarſit. Quidam enim iuſtis doloribus victi detonuerunt. Alii ſeculi vitia tacito ambitu amauere: quippe occaſionem ſuis quæſtibus & ſeceſſioni præbitura. Vtriuſque idem initium eſſe ſolet. Parce primum neque multa exagitant, uotis quoque & exhortatione optimorum prouecti: nec tã uidẽtur iraſci quam monere, & gemitibus dolorem profiteri. Sed ubi ad factionis magnitudinem proceſſerunt, tũc & ipſi laceſſere inimicos impuniꝰ, & vtrinque partium ſtudia æmulatione accendi. Tunc vero nec tantæ felicitatis

for-

fortunam ſatis regunt, nec in veſtigijs hærent, per quæ antea ire ad pulcherrimum facinus videbantur. Sed maiori ſupercilio aſſurgentes, plura in aduerſarijs & atrocius dānant. Siue quo ſuum nomen illi ſectæ quam affinxerint miſerrima ambitione relinquāt: ſiue quod olim agitatum tantæ defectionis conſilium niſi ſenſim prodere non ſunt auſi: vel denique odio in illos incitari, qui prima, & adhuc ſancta illorum conſilia, nimis acri & intempeſtiuo certamine exceperunt. Ita multos pijs initijs in hanc emendandi prouinciam ingreſſos, deinde ſuperbia, vel æmulationis acerbitas prodidit.

Sunt denique quibus vera fortiſque ſapientia mentem dedit ea vitia inſectandi, quæ neſcio quam ipſis religionis

vm-

vmbram faciunt, culpa Myſtarum. Iis tam caſto impetu à modeſtia non aberrantibus, ſublimis fortiſque indoles eſſe debet, & quod rarum eſt, nihil pro ſe, ſed pro publicis commodis laborare; Contumelijs inimicitijs, maledictis nec in odia rapi, nec à cœptis abſtinere. Eximium prorſus munus, arduæque virtutis. Raro enim qui ab iis ſic carpuntur deeſſe ſuis vitiis videas, aut equo animo pati cēſores. Sed flagitiis fucum inueniunt, vel quod peius, ea quoque importuno patrocinio tueri non dubitant, conanturque hos ipſos monitores, licet intra iuſti officii pietatē compoſitos, apud populum perpetrati ſacrilegii opinione euertere.

Ceterum vt naſcentium Religionem ritus, ſuorum Au-

thorum

thorum industria & genio nĩ tuntur; ita postquam à populo probatæ sunt. Præfectos suos habent, per quos rite dispensentur. Hos aliæ aliæque gentes diuersis nominibus insigniunt nos Pontifices, Præsulesque, & cæteris in eum sẽsum vocabulis appellamus. Seruandarum religionum nõ alius vtilior illo regimine modus; qui etiam à cęlesti pręscripto est. Ex iis qui eruditæ, & laboriosæ virtutis sunt, reipsa Sacrorum incolumitatem sustinent; improbi, saltem specie & virtute dignitatis. Munus quondam laboris plenissimum, & dum publicæ leges nostra sacra vetabant, etiam in extremum periculi excurrens, mox domita extinctaque inimicorum sæuitia, congestæ passim opes in tanti officii reuerentiam, pe-

ne

ne causam reuerentiæ extinxerunt. Nam additis (& addi quidem decebat) ad illa diuina humanis opibus atque officiis, tantum onus vergere in terram cœpit, eorum vitio quibus in hac vtrarumq; rerũ mixtura tellus potior cœlo fuit. Triste afflictiuæ probitatis argumentum est, quod tãti laboris curarumq; prouinciã, quæ olim ministros quærebat, iã multo ambitu sibi deposcunt homines nihil minus quam de pietate & laboribus cogitantes. Ita hæc eximia cęlestisq; dignitas plerunq; suis ipsa opibus & ornamẽtis cõcedit; Et animum ad hæc munera applicare, est vt plurimũ in splendidæ illustrisq; opulẽtiæ cupiditatem incumbere. Tum potiti tam ambitiosi nominis illas gazas in humanitatem hospitij, & spem egenorum

norum collatas, permittunt priuatæ lasciuiæ, nunc inani picturarum studio, nunc cumulatis variorum artificium laboribus indigne ludenti. Nam has opes prodigentem per peiora scelera nequitiam, modesti doloris verecundia omittit. Cuius autem dementiæ putes, non modo tantorũ facinorum audaciam habere, sed & sæpe quantum peccent, ignorare? Habent quippe pręscriptas ad Numẽ sibi preces, quas effundant, in quotidianę pietatis officium sanctas has quidem, neque illis omittendas; sed tantillo penso defuncti, credunt se nihil cœlitibus debere, opesque suarum insularum bono iure sibi emptas. Laruę illæ, & vecordiũ furor? quod munus assiduo labore ægre perficias, id credere leui & perfunctoria opera rite

te absolui. Quod si duas delicias hac saluberrima cogitatione distinguerent, se in specula positos, dicique pastores si quæ ciuium sua ignauia in prædam concesserint, in extremam sui perniciem hoc futurum, fortasse interdum deuouerent illam ipsam qua exultant ocij lasciuiæque licentiam.

Sed non omnes paribus delicijs, & ignauia marcēt. Nōnulli de voluptatum sumptu detrahunt quod in litteratos collocent, ipsi quoque literas breui impetu, tædiumque non ferenti, vel in speciem saltem colunt. Alii ad eruditionem perueniunt, felici mentis impetu euincente ignauiam. Sed & ipsi in nullam rem magis eruditione vtuntur, quam asserendis illius qua potiūtur dignitatis prærogatiuis. In infinitam

nitam sui libertatem argumẽta inueniunt, facitq; dissimulata cupiditas eloquentes. Eo modo dum videntur vnum cœlum intueri, vnius causam agere, tunc etiam à terra vix recedunt.

Qui vero hæc mala eluctati, in dignam suo fastigio mẽtem consurgunt, & publico splendore, ad commodum populi; decusque Sacrorum, vti amãt (& vero nunquã eiusmodi desunt) illi nec sui ordinis libertatem sustinent violare, nec extorquere alienam; quãtum possint, quantumque debeant solicita contemplatione coniungunt. Et hi demum sunt ad priscæ sanctitatis imaginem facti, iisdẽ curis, viuẽdiq; ratione, quæ priscis tẽporib. opes meruit quibus hodie perfruũtur. Absit oĩs inuidia, hi demũ sunt antiquitatis bene-

nefi-

neficiis, & noſtra ueneratione digniſſimi.

Populus Antiſtitum voce, vt eſt eorum exiguus numerus, non ſatis ſemper poteſt de cœleſtibus erudiri. Hinc doctorum hominum ingens turba, & ubique diuinarum ſcientiarum candidati, quorum aliqui vere, ac cum ſapientia, ei quam profitentur ſcientiæ inſiſtunt. Cæteros uerius dixeris pro factionibus ſuis quam ueritate depugnare; adeo torrentis animi æſtu rapti omnis generis patrocinium probãt, quo Religionis ſanctitatem poſſint populo commendare, amantque pietatem etiam impia ratione prouehere. Suas igitur ſententias aſſerturi, pulchre, & cum laude decipere credunt, etiam ſi eminentibus argumentis illi rei faciãt fidem quã duxerint

eſſe

esse veram. De aduersariis porro dicturi, vix syncere illorũ sententiam produnt, sed deflexam in odium, & pene de sensu authoris exeuntem. Vesana autem repugnandi cupiditas eo æmulationem deducit, vt quibus dissidere inceperint, in omnibus diuertant: & hoc solent in pietate numerare. Tum quasi nihil probe aut astruere ii homines possint aut carpere qui semel errauerunt, nefas quoque existimant eiusmodi aduersariorũ iudicio proditos in se næuos agnoscere, & salubri mutatione non posse defendi satis cõstat, iniquissimo præiudicio onerant iustam in cæteris rebus litem.

Magni nexus inter omnis eruditionis partes sunt; & affectus qui diuinarum rerum peritos exercent, sæpe cadunt

in

in cæteras Musarum disciplinas; maxime illa consuetudine literarias lites, ac pene odia, agitandi. Iurisconsultorum quidem rixæ etiam ad inhumanitatem verborum descenderunt, nostro sibi seculo scuticam flagellumque minantium. Abiit in sectas Medicina, magis etiam peruicaces, quod illis non in gloriam tãtum fama, sed & in opes quæratur; & uix vnquam ludicrum aut solam voluptatem in ea arte certamen sit, ægris quodcunque isti male sense rint immerita calamitate luẽtibus. Cæterum omnium literatorum gẽs in duas rite classes distinxeris, quarum illa sit hominum multa quidem eruditione felicium, sed qui preterea ciuilibus disciplinis imbuti in curiosam scholasticorum morum utilitatem effuge-

gerint: Alia vero illorum qui animum vnis literis impēderunt, diutius inter extinctę vetustatis rudera quam cum suo seculo uiuentes, ut plurimum foris inepti, & domesticis sordibus viles. Neque etiam aliã elegantiam aut nouerunt, aut curat, quam illam solitariam: qua à Musis ad contemplationem accepta frui quam uti magis possunt. Et hos tamen maxima vtilitate colueris, si scias ab hac cruda informiq; arena exprimere aurum, & nitere illo ipso ornamento, quod in iis velut multo puluere obrutum lucem amisit.

FINIS.

Imprimatur denuò
Fr. Vinc. Aquensis Prouic. S. Off. Med.
Fr. Aloys. Bariola Consultor S. Officij Med. pro Illustriss. D. Card. Archiep.
Vidit Saccus &c.

